

ist. 4

BACK
DEFUL
CUM

MINI
A FONTOS RÉSZ
ÁRGÁVAL EM

ael's

REGG
FELT
For Best

ic
di
no

SÉD 22.

VESZPRÉMI KRITIKAI LAP
V. évfolyam, 2019. 5. szám

séd

Veszprémi kritikai lap

2019. 5. szám

Megjelenik évente hatszor

Szerkesztik:

Demel Eszter, Géczy János,
Gopcsa Katalin, Perlaki Claudia

E szám szerkesztője:

Géczy János

Szerkesztőségi titkár:

Hud Janka

Olvasószerkesztő:

Vondervisztné Kapor Ágnes

Korrektor:

Sövényházi János

Lapterv: Somody Péter

Tördelés: Dénes Tamás

Fotó: Gáspár Gábor

Felelős kiadó:

Gelencsér András rektor

Kiadja a Pannon Egyetem

E-mail:

seed.veszpreem@gmail.com

Nyomda: OOK-Press Kft., Veszprém

ISSN 2416-0628

Megjelenik Veszprém Megyei Jogú
Város Önkormányzata támogatásával

SZÁMUNK SZERZŐI

Asztalos István *középiskolai tanár*

Éltető Erzsébet *kulturális szervező, irodalmár*

Farkasné Molnár Csilla *művelődésszervező*

Forian Szabó Noémi *művészettörténész*

Földesi Barnabás *festőművész*

Horváth Éva Mónika *képzőművész,
művészeti író*

Jakab Réka *levéltáros, történész*

Kanyár Erika *középiskolai tanár, közíró*

Kovács Alex *művészeti szakíró*

Kovács Attila *zeneszerző, zongorista*

Kulcsár Ágnes *festőművész*

Lovag Zsuzsa *művészettörténész, régész*

Lukács Elek *karnagy*

M. Tóth Antal *ny. egyetemi tanár, orvos,
zenekutató*

Martinovics Tibor *újságíró, szerkesztő*

Mészáros József *denevérész*

Molnár Erzsébet *előadóművész*

Órsi Ágnes *újságíró*

Papp Sándor *ny. egyetemi professzor*

Pintér Viktória *irodalomtörténész, kritikus*

Rostetter Szilveszter *orgonaművész*

Rostetterné Nagy Rita *karvezető, zenetanár*

Sinkó István *képzőművész, művészeti író*

Strenner József *ny. főkertész*

Szarvas Melinda *kritikus, szerkesztő*

Vikman Pál *karmester*

Vondervisztné Kapor Ágnes *tanár,
művészettörténész, olvasószerkesztő*

- 2 Mészáros József
Veszprém, a denevérek városa
- 4 Lukács Elek
Mandolinkoncert nyitotta az Auer Fesztivált
Avi Avital és a Mendelssohn Kamarazenekar koncertje. Hangvilla, 2019. július 30.
- 5 Vondervisztné Kapor Ágnes
Szabadság a széken
Avi Avital és a Mendelssohn Kamarazenekar hangversenye az Auer Fesztiválon. Hangvilla, 2019. július 30.
- 5 Kovács Attila
„Jazz à la Balkan”
A Borbély Mihály Balkán Jazz Projekt koncertje az Auer Fesztiválon. Megyeháza, Nagyterem, 2019. július. 31.
- 6 M. Tóth Antal
Beethoven, Dvořák zongorás triói
Az Auer-trió hangversenye az Auer Fesztivál 3. napján. Megyeháza, 2019. augusztus 1.
- 7 M. Tóth Antal
Auer hegedűs ükunokája volt a vendégünk
Maxim Vengerov és a Mendelssohn Kamarazenekar hangversenye az Auer Fesztiválon. Hangvilla, 2019. augusztus 2.
- 8 Vikman Pál
Sänger des Königs?
Az Amarcord Ensemble koncertje az Auer Fesztiválon. Megyeháza, 2019. augusztus 3.

A borítón
Gáspár Gábor felvétele

a séd

az alábbi helyeken kapható:

- Egyetemi Könyvtár és Levéltár
Veszprém, Wartha Vince utca 1.,
- Pannon Egyetem B épület, porta
Veszprém, Egyetem utca 10.,
- Veszprém Megyei Jogú Város
Önkormányzata Polgármesteri Hivatala
Veszprém, Óváros tér 9.,
- Hangvilla
Veszprém, Brusznjai Árpád u. 2.,
- Utas és Holdvilág Antikvárium
Veszprém, Szabadság tér 13.,
- Laczkó Dezső Múzeum
Veszprém, Erzsébet sétány 1.
- Eötvös Károly Megyei Könyvtár
Veszprém, Komakút tér 3.,
- Művészetek Háza
Veszprém, Vár utca 29.,
- Agóra Városi Művelődési Központ
Veszprém, Táborállás park 1.,
- Szaléziánium –
Érsekségi Turisztikai Központ
Veszprém, Vár utca 31.

Folyóiratunk minden páros
hónap első hetében jelenik meg.
Lapzárta: minden páratlan hónap 20-án.

Tartalom

- 9 Lukács Elek
Progresszió
Terje Tønnesen és a Mendelssohn Kamarazenekar koncertje.
Hangvilla, 2019. augusztus 4.
- 10 M. Tóth Antal
Megszólt a csöndzene
A Gárdonyi Zoltán Ifjúsági Kamarazenekar hangversenye az Auer Fesztiválon. Hangvilla, 2019. augusztus 4.
- 12 Éltető Erzsébet
Irodalom nappali lámpafényénél
Olvasólámpa Szűcs Géza költővel. Művészetek Háza, Dubniczay-palota, 2019. június 13.
- 13 Sinkó István
Schnabel megmutatja
Julian Schnabel – Grafikai nyomatok. Művészetek Háza, Csikász Galéria, 2019. július 13. – október 5.
- 14 Kovács Alex
Az emlékezés alkímiája
Fakított helyek. Tolnay Imre kiállítása. Veszprémvölgyi volt jezsuita romtemplom, 2019. augusztus 16. – szeptember 7.
- 14 Horváth Éva Mónika
A vágy titokzatos tárgyai
A vágy titokzatos tárgyai – Szotyory László kiállítása. Budapest, Múcsarnok, 2019. szeptember 18. – november 17.
- 18 Martinovics Tibor
Csönd és hideg
Hetedik változat kiállítás. Művészetek Háza, Vass László Gyűjtemény, 2018. november 17. – 2019. december 31.
- 20 Forián Szabó Noémi
Tót Endre Sixtus-kápolnája
TÓTaLZÉRÓK&TÓTaLŐRÖMÖK. Tót Endre kiállítása. Művészetek Háza, Modern Képtár-Vass László Gyűjtemény, 2019. június 29. – október 26.
- 20 Lovag Zsuzsa
Herendi fák Veszprémben
- 21 Kulcsár Ágnes
Herendi a körforgalomban
...hát ez most komoly?
- 22 Rostetter Szilveszter
Micsoda koncert (lehetett volna)!
„Versenygyőztesek” – a Korossy Quartett koncertje. Szent Imre piarista templom, 2019. augusztus 2.
- 23 Rostetterné Nagy Rita
Szonátaconcert a piarista templomban
„Versenygyőztesek” – Langer Ágnes és Fülei Balázs kamaraestje az Auer Fesztiválon. Szent Imre piarista templom, 2019. augusztus 3.
- 23 Őrsi Ágnes
A jelen emlékei
A Viadukt – Egykor és ma. Kiállítás a Városháza aulájában, 2019. augusztus 15. – szeptember 3.
- 23 Farkasné Molnár Csilla
A majdnem Kossuth-díjas költő
Emlékest Ladányi Mihály költészetéből Berzevici Zoltán előadásában. *Hajmáskéri Zenés Esték.* Muzeális Kiállítóhely, 2019. augusztus 16.
- 24 Molnár Erzsébet
Új falak tövében
„Ti is emlékké nemesedtek”. Radnóti-műsor a TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad előadásában a költő halálának 75. és születésének 110. évfordulóján. Agóra, 2019. szeptember 19.
- 24 Farkasné Molnár Csilla
Emlékhalászat, avagy múltból kreált jelen
Novics János *Hózentróger* (Napkút Kiadó, 2019) című könyvének bemutatója. A szerzővel Varga Richárd beszélgetett. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, 2019. szeptember 12.
- 25 Őrsi Ágnes
Hagyaték
Lencsés Gyula: *Angolok a Bakonyban.* Gondolat Kiadó, Magyarország felfedezése sorozat (A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Budapest–Veszprém, 2019)
- 25 Kanyár Erika
Eljő az ének
Búzás Huba új verseskönyveiről (Búzás Huba: *Félrevert harangjaim.* Művészetek Háza, 2019. *Égi kupolánk – lírai eposz.* Cédrus Művészeti Alapítvány, 2018. *Föld! Föld! – vesztőhelyünk.* Cédrus Művészeti Alapítvány, 2019)
- 26 Pintér Viktória
Az alany elvesztése
Domján Gábor: *A megfelelő mélység.* Napkút Kiadó, Budapest, 2019.
- 27 Szarvas Melinda
Figyelem
Géczi János–Ladik Katalin: *Lösz.* zEtna Kiadó, Zenta, 2019
- 28 Őrsi Ágnes
Veszprémi Szemle 54.
Kötetbemutató. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Kisfaludy Terem, 2019. szeptember 20.
- 28 Jakab Réka
„Isten törvényéért és a nyájért”
Katolikus reneszánsz a veszprémi egyházmegyében. Egyháztörténeti konferencia. Szaléziánus Érsekségi Turisztikai Központ, 2019. augusztus 29.
- 29 Földesi Barnabás
Festő a roncsok alatt
Upcycling – Géczi János kiállítása. Művészetek Háza, Dubniczay-palota – Várgaléria, 2019. szeptember 20. – október 17.
- 30 Papp Sándor
Üzenet a múltból
Fenyvesi Ottó: *Halott vajdaságiakat olvasva (versek, átköltések, másolatok).* Második könyv. zEtna – Basiliscus Zenta, 2017. [Vulkánfíber 29.]
- 31 Asztalos István
Attrakció!
Dobronka Cirkusz, Világszám! – A Magamura Alkotómhely vendégjátéka. Kabóca Mesefesztivál. Hangvilla, 2019. szeptember 22.
- 34 Strenner József
Lomblevelű faritkaságaink 4.
- 36 Esterházy Péter képeslapja Géczi Jánosnak

Számunkat Gáspár Gábor fényképeivel illusztráltuk.

Veszprém, a denevérek városa

Veszprémet mint várost az emberek többsége a denevérek szempontjából rossz élőhelynek tartja. Azt feltételezik, hogy itt nem élnek vagy nem nagy példányszámban fordulnak elő denevérek. A valóság azonban épp az ellenkezője, Veszprém egy denevérparadicsom.

Érsekségi kolónia

Fotók: Mészáros József

Az emberek gondolataiban a denevérek legtöbbször negatív értelemben jelennek meg. Sokan nem ismerik emlőseink e repülő fajait. Az átlagember számára a mai napig titokzatosság övezi e csodálatos emlősöket. Rejtett életmódjuk miatt sok babona kapcsolódik hozzájuk. Ilyen például, hogy beleragadnak az ember hajába, hogy vért szívnak, szalonnát és gerendát rágnak, valamint az is, hogy a pokol követei. Ezekből a hiedelmekből semmi sem igaz. Egy nagyon rejtett életmódú, hasznos emlősről van szó.

Eredeti életterük az erdő és a hozzá kötődő élőhelyek, köztük a barlangok is. A denevérek élőhely szempontjából három fő típusba sorolhatók: tipikus barlanglakók, ilyen például a hosszúszárnyú denevér; erdei fajok, mint például a nagyfülű denevér; és épületlakók, ilyen az alpesi denevér. Napjainkra ezek a kategóriák felbomlottak és átalakultak. Sok faj a telet barlangokban tölti, viszont a kölyöknevelési időszakra épületekbe húzódik, ilyen a közönséges denevér is. Sok erdei faj pedig egyszerűen, az eredeti élőhelyek rohamos csökkenésével, váltott, és beköltözött a lakott területekre, az ember által épített környezetbe. A városi környezet nagyon sok búvóhelyet biztosít nekik, az esti kivilágítás rovarok tömegét vonzza, így terített asztalt kínálva a denevéreknek, az épületek réseit, tetőszerkezeteket pedig kiváló búvóhelyet biztosítanak nekik. Sajnos az épületekben megtelepedő denevérek némelek viszolygását váltják ki, és legtöbbször költözniük kell, mert nem tűrik meg őket.

Kései denevér

A Magyarországon élő 28 denevérfajból nagyon sok urbanizálódott, vagyis városiasodott. Emberi környezetben is megtalálják életfeltételeiket, és köszönik szépen, nagyon jól megvannak.

Veszprém nagy és változatos területen fekszik, ez pedig az itt élő denevérfajok számára is megmutatkozik. A városi környezet mellett találunk természetközeli parkokat, melyek az erdőhöz kötődő fajok megtelepedését elősegítik. Eddig 15 fajt sikerült Veszprém területéről kimutatni (rőt koraidenevér, közönséges késeidenevér, közönséges törpedenevér, szoprán törpedenevér, fehérszélű törpedenevér, durvavitorlájú törpedenevér, alpesi denevér, barna hosszúfülű-denevér, szürke hosszúfülű-denevér, nyugati piszedenevér, kis patkósdenevér, fehértorkú denevér, közönséges denevér, hegyesorrú denevér, vízi denevér), de feltételezhetően más fajok is élnek itt, csak eddig még nem sikerült egyetlen példányukat sem befogni.

Miért jó az embernek és a városnak a sok denevér? Rovarfogyasztásuk révén csökkentik a városok rovarterhelését, vagyis minél több a denevér, annál kevesebb a szúnyog és az egyéb kerteseti kártevő rovar, például a moly. A törpedenevérek járnak az élen a szúnyogirtásban, ugyanis egy-egy éjszaka alatt a saját testtömegük 30-50 százalékát, vagyis 1500-2000 szúnyogot is elfogyasztanak. Ők sohasem magányosan járnak, kolóniáik mérete elérheti a több száz egyedet. Veszprémből konkrétan csak egy fehérszélű törpedenevér szülőkolóniát ismerünk, ennek létszáma 30-35 példány. A panelfelméréseknél viszont mindenütt jelen van néhány egyed. Gyakran vegyes csoportokat alkotnak, elsősorban a közönséges és szoprán törpedenevér társul hozzájuk, de gyakran együtt fordulnak elő az alpesi denevérral. A közönséges késeidenevér az egész városban megtalálható, a palatetős épületeket előnyben részesíti. Kis példányszámú szülőkolóniákat alkot, 30-50 nőstényből áll. Gyakran használ váltószállásokat, ami azt jelenti, hogy nem minden évben ugyanott található a kolónia, másik épületbe költözik, de ezt akár év közben is megteszik az állatok. A kolóniák felmérése és a populáció nagyságának megbecslése így nehéz feladat. A rőt koraidenevérral is hasonló a helyzet, bár inkább a panelházak réseit használja szálláshelynek, a hőszigetelések miatt élőhelyei csökkentek, így a magánházak padlásán is egyre gyakrabban jelenik meg. A Séd völgyében található öreg fűzfák odvaiban is élnek kolóniái.

A nagyobb terekkel rendelkező épületeket a közönséges és hegyesorrú denevérek foglalhatják el. A Veszprémi Érsekség padlásán él a megye legnagyobb nagy Myotis-kolóniája, ez 300-400 példányt jelent. Az évenként végzett szülőkolónia-ellenőrzések kimutatták, hogy e két faj egyedszáma itt stagnál, a kivitelezés minimalisan csökkentette az itt szaporodó denevérek létszámát, míg a

többi megyei szülőkolóniánál a trend tartós csökkenést jelez. A tetőszerkezet felújítása során is sikerült a szülőkolóniát biztonságban tudni, és a tavaszi szaporodási időszakra teljes létszámban visszatértek a denevérek. 2018-ban, a kivitelezés befejezésének évében a nyári ellenőrzésen 210 adult nőstény nevelt 70-80 kölyköt, míg a 2019. június 26-i felmérés eredménye 150-160 adult nőstény és ugyanennyi kölyök. A kolónia összmérete így 300-320 példány.

Az épületlakó denevérekre a felújítások nagy veszélyt jelentenek, a kivitelezésre optimális idő egybeesik a denevérek kölyöknevelési időszakával. A május közepétől, végétől végzett épületszigetelések és tetőszerkezet-cserék, javítások veszélyeztetik a szaporulat sikeres felnevelését. Előre tervezés esetén, a denevérek felmérése után ütemezhetővé válik a kivitelezés, így a szülőkolóniák kisebb veszélynek lesznek kitéve. Szinte nem találni olyan épületet, ahol ne élne denevérek. Ha nem is szaporodnak ott, de átmeneti szállásnak vagy akár telelőhelynek is használhatják őket.

A panelfelújításoknál is figyelni kell a denevérekre, és a megszüntetett élőhelyeket pótolni szükséges. Több társasháznál lett kihelyezve szigetelésbe épített denevérodú. Ezeket a mesterséges odúkat a réslakó fajok szívesen elfoglalják. A panelrésekben élő denevérek sikeresen áttelepíthetők ilyen szigetelésbe építhető odúkkal. Az előnyük a panelrésekkel szemben, hogy nem tudnak bejutni az épületbe, így nem kell tartani attól, hogy magába az épületbe beköltözzenek. Öntisztulók, a denevérguanó a bejárati rész ferde kialakításának köszönhetően automatikusan kipotyog, így tisztításra nincs szükség. Hátránya, hogy korlátozott befogadóképességű, így a kolóniaméretük maximalizálva vannak, és a kiszóródó ürülék miatt erkélyek és egyéb lakórészek fölé kihe-

Kis patkós denevér

lyezni nem szabad őket. A Haszkovó utcában felújított társasházra kihelyezett odút törpedenevérek foglalták el. Ez a panelépület Veszprém megye első denevérbarát társasháza, ahol a szigetelésbe lett beépítve az odú. Azóta meggyeserte többen követték a példáját.

Veszprémhez kötődik a megye 27. denevérfaja is: az alpesi denevért 2016. augusztus 23-án a Deák Ferenc Általános Iskolában fogták meg. Azóta kiderült, hogy ez a denevér a legtöbb paneltechnológiával épített épületben megtalálható. 2016 óta a faj előkerült Várpalotáról, Pétfürdőről és Pápáról is. A megtalált első példány hím volt, első szülőkolóniáját 2018-ban Pétfürdőn találtam meg, ott vegyes kolóniát alkotott fehérszélű, közönséges és szoprán törpedenevérral. A faj kizárólag emberi településekhez kötődik, erdei környezetben még nem sikerült megfogni a Bakonyban. Életmódjáról és szokásairól viszonylag keveset tudunk. Az biztos, hogy telelése is épületekben történik, a fehérszélű törpedenevérről hasonlóan a szülőkolóniának otthont adó építményben át is telelhet.

A kis patkósdenevér is épületekben hozza világra kölykeit, telelni viszont barlangokba, bányákba húzódik. Cserépfedésű öreg házak padlásán találkozhatunk vele legnagyobb valószínűséggel. Nem alkot nagy példányszámú kolóniákat, legtöbb esetben csak 10-20 nőstény gyűlik össze egy-egy padláson. Szeptembertől átmeneti szállásokra húzódik, majd december közepétől végleges telelőhelyére költözik.

Közönséges denevér kölykével

A vízi denevér és a barna hosszúfülű-denevér Veszprém zöldövezeteiben lakik, elsősorban a Séd völgyét részesítik előnyben.

Szálláshelyeik is itt vannak, leggyakrabban öregebb fák odúit használják. A nyugati piszedenevér – fokozottan védett faj – is az odvas fákat keresi, így elsősorban a patak völgyében találkozhatunk vele.

Ott, ahol az előbb említett három faj megél, valószínűsíthető más, Veszprém területéről eddig ki nem mutatott fajok jelenléte is, például a Brandt denevér, a nimfa denevér, de a bajszos denevér is előfordulhat. A Veszprém közelében található Márkón mindhárom faj kölykező nőstényeivel találkoztam az épületlakó denevérek felmérése során.

Közönséges törpedenevér

Veszprémnek, de a többi városnak is érdeke lenne a nappali rovarfogyasztó madarakon kívül az éjszakai denevérek élőhelyeinek megtartása vagy bővítése. Ezáltal csökkenthető lenne a kémiai szerekkel történő szúnyogirtás, valamint a zöldövezeti növényeket támadó rovarok elleni védekezés költsége, ami hosszabb távon egy élhetőbb várost eredményezne. Ezen fajok némelyike a Séd patak melletti parkerdő miatt él itt, míg mások a város épületeinek réseit és tetőszerkezeteit használják szülőkolóniáik lakhelyéül. A szigetetlen panelépületek első osztályú élőhelyet biztosítanak az alapvetően erdei fajként számontartott törpedenevéreknek és korai denevéreknek. Veszprémi lakosként a hozzánk beköltöző denevérek megtűréseivel és a kolónia védelmével tehetünk legtöbbet ezekért a hasznos, veszélyeztetett repülő emlősökért.

Mészáros József

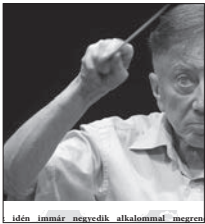
Mandolinkoncert nyitotta az Auer Fesztivált

Avi Avital és a Mendelssohn Kamarazenekar koncertje. Hangvilla, 2019. július 30.

A 20. században számos új hangszer fedeztek fel, illetve találtak ki. Már ekkortájt sem volt új keletű dolog, hogy adott zeneművekből átíratokat készítsenek bizonyos zenészek saját hangszerükre, de talán az előző évszázadban vált általánosan elfogadottá ez a jelenség. Gondoljunk csak arra, hogy Bach cello-szvitjei ma akár marimbán, akár a jelen koncert apropóját is adó mandolinon is előadhatók.

Séd, 2017. ősz, 6. old.

Séd, 2018. 5. sz., 5-13. old.

Mindenképpen érdekes jelenségről beszélhetünk, ugyanis egy zeneszerző nem véletlenül választ hangszer magának az adott zenemű megkomponálása kapcsán. Figyelembe veszi annak hangterjedelmét, hangszínét, játéktechnikai adottságait. Amennyiben egy adott zeneművet más hangszeren adnak elő, azzal megváltozhat a zeneszerző eredeti elképzelése a műről. Azonban, ha

az adott művész maradéktalanul ismeri az eredeti művet, és azt saját hangszerén stílusosan és hitelesen tudja interpretálni, azzal a darab eredeti mondanivalója, művészi minősége nem változik. Ez történt Avi Avital és a Mendelssohn Kamarazenekar koncertjén is.

Az izraeli születésű Avi Avital nyolc éves korában kezdett mandolinon játszani, felsőfokú tanulmányait Jeruzsálemben és Páduában végezte. 2007-ben megnyerte az Aviv Competitiont, ezzel ő lett az első mandolinművész, aki elhozta erről a versenyről a fődíjat. Szintén első mandolinusként jelölték klasszikus zenei Grammy-díjra. Több mint 90 kortárs kompozíciót, köztük 15 versenyművet dedikáltak a művésznek. Játékát mindenhol hatalmas siker övezi, amit precíz virtuozitásával, magas szintű stílusbeli ismereteivel és rendkívül szuggesztív előadásmódjával tud elérni. Az Auer Fesztiválon azonban nem kortárs műveket, hanem átíratokat hallgathattunk tőle.

A koncert első felében megszólaló alkotások Antonio Vivaldi (1678-1741) *D-úr concerto* (RV 93), valamint Johann Sebastian Bach (1685-1750) *d-moll zongoraverseny* No. 1 (BWV 1052) című művei voltak. Vivaldi dallamain keresztül ismerkedhettünk meg először Avi Avital játékaival. Az első pár hang felcsendülése után nyilvánvalóvá vált, hogy a művész mesterien kezeli hangszerét, és folyamatos kontaktust tart a zenekarral. Szelíden, de határozottan instrualta a Mendelssohn Kamarazenekar művészeit. Izgalmas hatást keltett a mandolin adta hangzásvilág, a második tétel kifejezetten éteri hangzást mutatott.

Ezt követte Johann Sebastian Bach *d-moll zongoraversenye*. Ebben a kompozícióban a művész technikai repertoárjának széles skáláját mutatta be a hallgatóságnak. A virtuóz futamok, a rejtett kétszólamúság és a szekvenciák mind kristálytisztá játékkal szóltak. Némi sajnálattal tapasztaltam, hogy a zenekar Bach muzsikáját számomra túlságosan is romantikus előadásban interpretálta. Úgy gondolom, a barokk mester zenéjébe a széles dinamikán mozgó crescendók és decrescendók, tempóingadozások nem valók, számomra Philippe Herreweghe Bach-előadásai a mérvadók.

A koncert második fele szintén Johann Sebastian Bach muzsikájával kezdődött. A *d-moll partita* (BWV 1004) a legtöbb koncertező hegedűművész repertoárján megtalálható. Nehezen lehet szavakat találni Avi Avital előadására. Játéka hallgatása közben az az érzése támadt az embernek, hogy a lélek legmélyebb dimenzióiba is behatol a muzsika. Úgy gondolom, hogy aki előben hallhatta ezt az előadást, az nemcsak maradandó zenei élményben részesült, hanem egyben talán több lett emberként is.

A koncert zárószáma az eddigi barokk művekkel rendkívüli kontrasztban álló *Román népi táncok* (Sz. 56), Bartók

Béla (1881-1945) szintén világhírű kompozíciója volt. A tételek hallgatása közben az a humoros megfogalmazás jutott e sorok írójának eszébe, hogy az izraeli mandolinművész a magyar zeneszerző román népzenei feldolgozó művét az olasz tengerpartra varázsolta. A korábban, a barokk mesterek műveiben hallott plasztikus hangzás után Avi Avital megmutatta nekünk energikusabb oldalát is. Az utolsó tételben olyan mozdulatokat tett a színpadon, amit a legnagyobb rocksztárok szoktak, és ami számomra is meglepő volt, hogy ennek ellenére egy percig sem sérültek Bartók hangjai. Végig stílushűen és kirobbanó energiával szólt a magyar szerző műve.

Avi Avital teljesen megérdemelten – ha jól néztem az időt – 38 percen keresztül szünni nem akaró vastapsot kapott, melyet négy ráadásszám szakított meg olykor-olykor. A közönség egyszerűen nem akarta elengedni a művészt. Remek kezdése volt ez a koncert a 2019-es Auer Fesztiválnak, mely nemcsak hogy méltó volt Auer Lipót örökségéhez, de megkockáztatható, hogy a fesztivál eddigi összes koncertje közül is a legkiemelkedőbbek közé tartozik.

Lukács Elek

Három kontinens 12 országában lépett fel a nyáron Avi Avital. A Mendelssohn Kamarazenekartól körbevett székre újtjának felén láthattuk őt leülni az Auer Fesztivál nyitókoncertjén.

Szabadság a széken

Avi Avital és a Mendelssohn Kamarazenekar hangversenye az Auer Fesztiválon.
Hangvilla, 2019. július 30.

Zsenitől kapni zenét harmoné – vagy ahhoz közeli állapot –, de nem a mai köznapi (összhang, kiegyensúlyozottság), hanem a szó ógörög jelentésének értelmében: öröm, kedv, gyönyör, örvendeztető. Nem a művészi gyakorlat fokozott erejű jelenlétéről van elsősorban szó; az ars, a mesterségbeli tudás azért ad kivételetet, mert – Janus Pannonius szavaival – „lángész izzik a munka mögött”. Avital zsenialitása több szinten érezhető: a hangszerhez való viszonyában – a hajdan népszerű mandolin rejtett/rejtőző arcainak fénybe hozásával –, virtuozitásának szellemi, gondolkodó természetében, az intertextusok merészségében, zeneszerzők megihletésében (közel száz mű komponálására ösztönzött alkotókat), a partnerek, zenei világok, stílusok iránti nyitottságban. Az a benyomásom, mint ha ő mindig a zenének örülne, és ebből a szempontból majdnem mindegy, hogy hol van: egy konyhában üldögélve, utcazenészként, egy pláza rögtönzött színpadán vagy nagy hírű koncerttermekben hasonlóan intenzív médiumnak képzelem.

Műsorválasztása – számomra nem ízesülő – sokféleséget mutatott. Mint egy klasszikus menü, különleges előétellel,

főétellel, könnyű vagy nehéz borral, deszerttel, kávéval – ebben az értelemben egésként működő, „közönségbarát” est volt tehát. Az abszolút (ön)azonosság perceit Bach *d-moll partitájának* előadásához kötöm. Szenvedély, indulat, lírai erő – és finomság – volt előtte, és lett utána is, mégis, amikor a pontosan építkező, artikulált zenei retorika az irracionálisról, lélekről tud beszélni egy magányos, kivételes, az előadó testével eggyé váló hangszer megszólaltatásával (mandolinjának készítőjét, Arik Kermant Avital az akusztika zsenijének nevezte), mintha ez lenne az a létforma, amelyet Avital mindenhová magával visz, ami együtt jár vele. Vivaldi *D-dúr koncertója* és Bach *d-moll zongoraversenyének* „adaptálása” egyenesen, emelkedve vitt eddig a csodálatos úrig, a hangsúlyok, csendesedések, pendítések és zengések, levegőben hagyott formák, polifón gondolatok természetes végtelenségig.

A zenekar szinte egy hangként, érzékeny intenzitással, a szólistával élő kapcsolatban, egyenrangú társként teremtette a közös világot, így tudott egy másik élet, egy másik világ – ahogy Kováts Péter a bevezetőjében mondta – valóban megér-

kezni hozzánk. A Vivaldi- és Bach-művek folytonossága (maga Bach Vivaldi kilenc koncertóját dolgozta át a műfaj mélyebb megismeréséért) talán más egészet adott volna, megmutatva, hogy miért lehet bizonyos szempontból nagyobb kihívás egy lassú tétel, mint egy imponálóan virtuóz gyors, hogy nem feltétlenül kell tekintettel lenni a közönség elvárásaira (ahogy valószínűleg Bachnak sem a szélesebb közvélemény diktált). Azonban Avi Avitalnak – érezhetően – a mandolin világtól messzebb álló *Román népi táncok*, az elemi erejű bolgár zene, az oldó könyved slágeres muzsika ráadásai is érvényes együttállást jelentettek a koncert első felével, eszembe juttatva: ha lenne mandolin jam session! ...aztán megtaláltam az *Avital meets Avital* albumot, a jazz, a népi és klasszikus formák örömezené-szintézisét. Van mandolin jam session.

„Bevégeztük, amivel végeznünk kellett. Ugye a zenének a szép szerelmével kell végződnie?”

(Platón: Az állam – ford. Jánosy István)

Vondervisztné Kapor Ágnes

„Jazz à la Balkan”

A Borbély Mihály Balkán Jazz Projekt koncertje az Auer Fesztiválon.
Megyeháza, Nagyterem, 2019. július. 31.

Borbély Mihály fafúvós hangszereivel számos formációban van jelen a magyar jazzéletben. Ide, az Auer Fesztiválra saját csapatával érkezett, sajátos zenei anyaggal. A balkáni és délkelet-európai dallam- és ritmusvilág nekünk eleve kuriózumként hat, ha ezt jazzel ötvözik, még inkább izgatja a zenei érzékünket. Másfél órányi különleges ízű zene, kiváló tolmácsolásban. Kell több?

Csak a lelkesedés hangján lehet szólni a koncertről. Több szempontból is. Az Auer Fesztivál szervezői a jazzt, korunk magas igényű műfaját társzművészetként kezelve adnak immár évek óta lehetőséget számos jazzmuzikusnak, zenekarnak. A világ reális vagy virtuális bejárhatósága újabb fúziós értékeket teremtett eltérő kultúrák zenéjének egymásra hatásával (ezt hívják manapság világzenének – szerintem elég mesterkéltnél kifejezéssel). Ez kifejezetten érezhető volt a koncerten is. Jó volt hallani a különféle népek zenéjének beszüremkedését, improvizációkkal történő átértelmezését és a jazz elemeivel való ötvözését. Az etnozene effajta intuícióáradattal történő megszólaltatása mesterfokú hangszeres tu-

dás mellett meg tényleg ritkaság. Főlényes a hangszerkezelés, a zene mély ismerete és szeretete tökéletesen érezhető. Tetsszik, ahogy a fesztivál névadójának, Auer Lipótnak a szellemisége előtt tisztelegnek egy-egy motívumának Borbély Mihály általi átdolgozásával. Felmerül Liszt és Bartók neve is a legnagyobb tisztelet hangján. És mindez nagyon szimpatikusan, pozórkodás nélkül, nagyon közvetlenül. Ösztön, képesség, tehetség, tudás találkozott és robbant is. Ilyen zenészekkel csak jó lehet egy produkció, és nagyon is jó volt. Borzongtam. Az, hogy az akusztika időközönként szinte kioltott vagy éppen összesomosott néhány hangot, hangzást, nem az ő hibájuk, ilyen a terem.

A magyar jazzt követőknek Borbély Mihályt nem kell bemutatni, szaxofon-, klarinét-, tárogatójátéka egyszerűen gyönyörű. Tele ötlettel, fényvel, lágyssággal – azt adja, amit érez, és ez nagyon tökéletes. A szellemi vezető is ő, ez látszik; pár mozdulat, pillantás, és helyére kerül minden. Lukács Miklós, aki egyébként Borbélyal együtt a Dresch Mihály-féle formációkban is játszik, érezhetően klasszikus zenén nevelkedett és „jazzistává” érett. Őrá egyetlen jelző illik: zseniális. Briliáns technika, gazdag harmóniavilág, ötlet- és érzelmgazdag improvizációk, végtelen dinamika jellemzik játékát. Megmozdulásai izzítják a termet. Vele egy szinten mozog Horváth Balázs bőgőjátéka – bár a terem elég gyatrán bánik pont a bőgő hangspektrumával –, pregnáns, elegáns, és ahogy a jazzben lennie kell, előre feszítő. Szólói több mint meggyőzőek még akkor is, ha nem a hagyományos

értelemben vett jazzimprovizációk. Nem is lehetnek, más a zenei környezet. És milyen alázatos. Mindegyik muzsikus nagyon szimpatikus, de villanó mosolyaival mégis kitűnik időközönként György Mihály gitár- és buzukimegszólalása. Hangjaival mostohán bánik néha a terem, viszont érdekes módon ő az, aki leginkább horizontálisan (értsd: az adott harmóniától leginkább elrugaszkodó dallamvezetés) gondolkodik, és nála hallhatóak a jazzre annyira jellemző akkordhelyettesítések is. Az ő frazeálásai állnak legközelebb a natív jazzhez. Sárvári Kovács Zsolt a dobokon beugró, ahogy ezt Borbély Mihály a bevezetőjében említi, de ez – kívülről – nem érzékelhető. Pedig a ritmusszekció alapköve a dob (és a bőgő, no meg a cimbalom), és a sok páratlan ütemszámú balkáni ritmus igencsak nagy koncentrációt, adott esetben számolást igényel. A megkomponált kiállítások, törések, néha

Borbély Mihály segedelmével, teljesen a helyükön vannak. Invenciózus az ő játéka is. A ráadásszámot az ő szólója zárja, ami a végére meghittséget sugárzó, elhaló hangjaival csenddé magasztosul. „Nagyon zenész” ő is. Sorolhatnám, elemezhetném a száموkat, de nem kell. Ennek az estének minden momentuma egyfajta reveláció. De talán egyet mégis. Nem emlékszem, voltam-e olyan koncerten, ahol műsor közben vastsapra fakadt a közönség. Ezt is átélhettem Lukács Miklós „Szirba E-ben” kompozíciója után.

A hangszeres tudás és ötletes ihlettség aurája, a zenélés öröme átragadt a közönségre. Megérdemelt volt az ováció. Manírok nélküli játék, tiszta zene, őszinte, közvetlen hangnem hatotta át az estet. Mindenki érezhette. Ezért volt nagyon jó!

Kovács Attila

Beethoven, Dvořák zongorás triói

Az Auer-trió hangversenye az Auer Fesztivál 3. napján. Megyeháza, 2019. augusztus 1.

Az 5. Auer Fesztivál egyik fő eseményét az Auer-trió fellépése jelentette a Megyeháza Szent István Termében. A Liszt Ferenc Zeneakadémia három tanára, Fülei Balázs, Kovács Péter és Varga István által 2016-ban alapított, ma már nemzetközi rangú együttes Beethoven és Dvořák egy-egy zongorára, hegedűre és gordonkára írt művét adta elő.

Auer Lipót művészi életének alakulását alapvetően meghatározta a vonós kamarazene. 1868-ban, mindössze 23 évesen lett tagja a Rubinstein–Auer–Piatti összeállításban nagy hírűvé vált zongorás triónak. Bemutatkozó koncertjükön éppen a mostani hangverseny nyitóműve, Ludwig van Beethoven 1811-ben komponált *B-dúr triója* (No. 7, Op. 97) hangzott el, amelyet a szerző Habsburg Rudolf főherceg, ol-mützi bíboros érseknek, tanítványának és mecénásának ajánlott.

A művet az idén a hagyományoktól némiképp eltérő módon élvezhettük. Az általában 38 perces alkotás most tíz perccel tovább tartott. A feltűnően visszafogott tempó alapvetően megváltoztatta a kompozíció belső hangsúlyait, a szólamok egymáshoz viszonyulását, a tételek megszokott relációját, sőt még a hangzás minőségét is. Az Allegro moderato (mérésékelt gyorsaságú) nyitó rész témáját a zongora mutatta be. Fülei Balázs értelmezését a zenésztársak is stílusosan átvették. A dinamizmus és a lendület ily módon kevésbé hatott, inkább a zenei anyag mives kibontása, a részletszépségek kifejtése fogta meg a hallgatót. Tetszett Kovács Péter és Varga István egymásra figyelése, párbeszédszerű együtt muzsikálása.

A II. tétel tempójelzése (Scherzo) vidám karakterre utal. Ezt a tétel egyszerű, szellemes, népi táncos témája, könnyed lendülete is indokolja. A szakasz most a szokottnál nyugodtabb, a b-moll trió rész

szinte komor hangulatú volt. A tétel során végig arra gondoltam, hogyan fog hatni ezután a kamarazene-irodalom egyik legszebb lassú, Andante cantabile tétele? Az előadás jó, stílusos volt. Fülei Balázs bensőségesen mutatta be a szinte túlvilági hangulatú hálaéneket. A szabad variációk során különösen tetszettek a csellista Varga István megszólalásai. A megszakítás nélkül elhangzó, rondó formájú záró tétel (Allegro moderato) szertelen vidámsága főleg a zongorista számára nyújt remek lehetőségeket. A mű a szokottnál visszafogottabb tempóban, de hatásosan ért véget. A közönség a produkciót szeretettel, értéssel fogadta.

A szünet után Antonín Dvořák *e-moll „Dumky” triója* (No. 4, Op. 90) más zenei világba vezetett bennünket. A mű első előadása Prágában, 1891. április 11-én volt, amikor az amerikai útjára induló zeneszerzőt a Károly Egyetemen tiszteletbeli doktorrá avatták. Az erre az alkalomra írt trió nem a klasszikus formai szabályok szerint készült. A szokásos gyors-lassú-táncos-gyors tételsor helyett a mű formája a népi eredetű, a szláv zenében használt dumka. A szó az ukrán nyelvből ered (többször: „dumky”). Szó szerint „gondolat”-ot, „visszaemlékezés”-t, melankolikus, meditatív „elmerengés”-t jelent. Rövid epikus ballada, amelyet feloldásként gyors, mulató jellegű részek követnek. Dvořák hat dumkát dolgozott fel. Az első három dumkát összekapcsolva, egységként kell

előadni, amely a klasszikus zongorás trió I. tételének felel meg. A 4., 5. és a 6. dumka a trió II., III. és IV. tétele.

A „Dumky” trió elnevezést az utókor adta a műnek. Ebben a formában a nemzetközi kamarazenei élet egyik leggyakrabban előadott alkotása. Magyarországon aránylag ritkán játsszák. Az I. tétel a teljességében 37-38 perces mű bő felét teszi ki, mintegy 20 perces. Érzelmekben, szélsőséges hangulati változásokban rendkívül gazdag. Lassú és gyors részek ismétlődésének a sora. Az első dumkát méltósággal kell kezdeni, a dinamika sokszor egy-két ütemen belül a legerősebb fortétól az alig hallható pianissimóig terjed. A szerző gyakran alkalmazott utasítása a molto espressivo (nagyon érzelmesen, érzéssel). A mű váratlanul csap át élénk, könnyed, pergő, szinkópás táncos részbe, majd a tempó visszatartása után a második dumka lassú résszel kezdődik. A cselló érzelmmel előadott, dallamos kadenciája után gyászzeneszerű szakasz következik, amely fokozatosan halkul szinte a hallhatóság határáig. Váratlan érzelmi kitörés, szinte örült dühvel előadandó vivace rész vezet át a harmadik, Andante tempójelzésű dumkába. A zongorához a cselló szinte észrevétlenül csatlakozik, hogy aztán ismét nem túl gyors vivace rész után a hegedű és a cselló bensőséges együtt muzsikálására kerüljön sor. A zongora a hangulatot mind kilátástalanabbra színezi. Háromoktávós lezuhanás, lelki összeomlás után a har-

madik dumka pizzicato elhalkulással ér véget. A hosszú első tételben az Auer-trió mindhárom tagja nagyon jól muzsikált: az együtt zenélés csodálatos példájának lehattünk tanúi.

A mű II. tétele (a negyedik dumka) mérsékelt lassú, érzelmes résszel in-

dul, majd gyorsabb, tréfásan, könnyedén előadandó szakasz következik, amely a nyitó dallammal rondószerűen váltogatja egymást. A tétel hatásosan, elhalkulva ér véget. A III. tétel a trió legrövidebb egysége, alig négyperces, a kompozíció egyetlen gyors része: visszafogott eleganciájú táncos

tétel, a hegedű, majd a hegedű és a cselló énekbeszédszerű együtt muzsikálásával.

Az utolsó, emelkedettséggel, komolyan és fenségesen előadandó záró tétel (Lento maestoso) lassú kezdése, majd a mind jobban gyorsuló tempója alatt éreztem leginkább, hogy Dvořák dumkái formailag mennyire hasonlóak a mi verbunkosainkhoz, amelyekben a lassú, szomorú, kesergő első szakaszt szintén gyors, méltósággal mulató, majd virtuóz „szapora” (friss) részek követik. Ezekben a népi eredetű hangszeres művekben mindig van valamiféle fájdalmas, búfelejtő, merengő sírva vigadás. Talán a századokon át egymás mellett élő népek Ady által a *Magyar jakobinus dala* című versben megénekelt közös szomorúságáról lehet szó: „magyar, oláh, szláv bánat / Mindigre egy bánat marad”? Lehet, hogy a hallgatóság ezt a közép-európai közös sorsot érezte meg Dvořák mesterien előadott zongorás triója alatt?

Dvořák műve Veszprémben nagy sikert aratott. Az együttes ráadásaként Joseph Haydn *G-dúr triójának* fináléját, a magyaros stílusban komponált *Rondo all' Ongarrese* tételt adta elő.

M. Tóth Antal

Auer hegedűs ükunokája volt a vendégünk

Maxim Vengerov és a Mendelssohn Kamarazenekar hangversenye az Auer Fesztiválon. Hangvilla, 2019. augusztus 2.

Maxim Vengerov egyike a legelismertebb mai hegedűsöknek. Szakmai őseinek sora Auer Lipótig (1845) vezethető vissza, akinek tanítványaként ismert Abram Jampolszkij (1890), a híres hegedűpedagógus Borisz Goldstejn (1922) mestere. Az ő növendéke, Zakhar Bron (1947) évtizedekig volt Maxim Vengerov (1974) tanára. Sztárvendégünk tehát a terebélyes Auer hegedűs „családfa” illusztris tagja, a Jampolszkij-Goldstejn-Bron ágon afféle ükunokája az iskolateremtő veszprémi hegedűművésznek, aki a Mendelssohn Kamarazenekarral egy Bach- és egy Mozart-versenyművet adott elő. A szünet után Csajkovszkij *Firenzei emlék* című, vonós hangszerekre írt szextettjének kamara-zenei átírata hangzott el.

Maxim Vengerov veszprémi hangversenyét Johann Sebastian Bach *d-moll kettős versenyével* (BWV 1043) kezdte. Partnerre a Mendelssohn Kamarazenekar alapító koncertmestere, a Zeneakadémia tanára, Kováts Péter volt. A nagy barokk mester halhatatlan kompozíciója felejthetetlen előadásban hangzott el. Vengerov jelenléte minden résztvevőre hatással volt: valamiféle ritka, áldott pillanat jött létre. Kováts Péter egyenrangú partnere volt az egyik legnagyobb élő hegedűsnek. A zenekar igen jól szólt, a publikum nyitott szívvel, felkészülten fogadta a különleges zenei eseményt. A koncert alatt megfigyelhettem a művész játékának apró finomságait, pszichológiai és fizikai rezdüléseit. Emlékeztem Auer Lipótnak *A hegedűjáték, ahogy én tanítom* című könyvére, a hegedűsök bibliájára, amelyben részletesen foglalkozik a hegedülés technikai és művészi kérdéseivel. Sokunk számára ez az este – amellet, hogy kivételes zenei élményt

jelentett – hegedűtechnikai szempontból is felért egy továbbképzéssel. Ilyen emberi alázattal kell közelíteni a legnagyobb mesterek szándékaihoz, így kell kiemelő hanghatást elérni felesleges vibratók nélkül, így kell játszani a legatót, a staccatót, így kell finoman és ízléssel alkalmazni a díszítéseket – vagyis így kell hegedülni. A Mendelssohn Kamarazenekar szinte megbabonázva követte Vengerovot. Egészében és részleteiben is megvalósult az ideális együtt muzsikálás.

Mozart *A-dúr hegedűversenyének* (KV 219) interpretálása hab volt a tortán. Az 1775-ben írt salzburgi sorozat utolsó darabja nemcsak a szólistának ad lehetőséget arra, hogy bemutassa tudását, de a zenekar is igazolhatja technikai felkészültségét, stílusképességét. A Mendelssohn Kamarazenekar – mint hosszú évek óta oly sokszor – most is igazolta, hogy egyike a legkiválóbb hazai vonós kamarazenekaroknak. Stílusbiztonságuk, frazeálásuk,

vonós hangzásuk minősége és színessége sok év művészi-tanári munkájának eredményeként született érték, amelyet mi, zenén élő veszprémiek talán nem is tudunk igazán értékelni. Aggódni a folytatásért azért talán szabad.

A hegedűverseny I. tételének (Allegro aperto) a várakozás izgalmát sugalló zenekari bevezetője nyitott és befogadó volt. Megadta az egész mű előadásának alaphangulatát. Amikor megszólalt a szólóhegedű, bemutatva a témákat, az együttes egyenrangú kíséretté vált. A tétel kurjantászerű zárása mesterire sikeredett. A II. lassú (Adagio) tétel a szólista és a zenekar finoman differenciált, hajlékony és bájos együtt zenélését tette lehetővé. A kürtök és az oboák játéka sokáig fogunk emlékezni. A versenymű záró tétele menüettszerű rondó. A szólista és a zenekar egymásra utaltsága meghatározó. A táncos téma valamiféle visszatérő örökkévalóságot fejezett ki, a rondó közti szakaszok lehető-

séget adtak a szólistának és a zenekarnak arra, hogy mindenféle érdekességekkel, például a közismert és méltán népszerű *Török indulóval* színesítsék a záró tétel palettáját. És Vengerov? Fékezhetetlenül adott – fantáziadús alkotókedvet, ifjúkori vidám jókedvet, kitörő örömet, amely meghatározta muzsikustársai önfelelt közreműködését és a publikum boldogságát. A siker óriási volt – méltán. Vengerov ráadásaként Fritz Kreisler (1875) *Liebesleid* és *Liebesfreud* című darabjait, majd Bach *d-moll Sarabande*-jét játszotta.

A koncert második felében egyetlen mű, Csajkovszkij *d-moll, 2-2 hegedű-, brácsa- és csellószólamra komponált Op. 70. szextettjének (Souvenir de Florence, Firenzei emlék)* vonószekari átírata hangzott el. Nehéz feladatot vállalt magára a Mendelssohn Kamarazenekar. Nemcsak azért, mert ebben az 1890-ben született műben a mély lelki válságban vergődő Csajkovszkij legszemélyesebb érzéseit, gondolatait, kétségeit öntötte zenei formába. A teljes mű során végig két eltérő hangulatú zenei világ van jelen: a felhőtlen boldogság és a kételkedés, rettegés, meghasonlás. Az eredeti mű a zenekari átírás során némiképp módosult. Előtérbe kerültek a hatásos, gondtalan, felhőtlen boldogságot sugárzó, gyönyörű dallamok, és háttérbe szorultak a zeneszerző rettegéseit, lelki vívódásait, meghasonlásait kifejező részek. A szólóállások nagyon szépek voltak, hála a hegedűs Kovács Péternek és Fehér Csabának, a brácsás Pillár Tamásnak, a csellista Kárász Andrásnak

és a többieknek. De a polifon szerkesztésű részekben, amelyekben minden szólam önálló és egyenrangú, nagyobb szükség lett volna a szólamok közti arányosságra. Ha csak a hangerőre gondolunk: az a szólamok közti egyensúly, amelyet Csajkovszkij eredetileg ugyanakkora hegedű-, brácsa- és csellószólammal képzelt el, nehezen valósítható meg, ha 2-2 fős első és második brácsaszólammal, nagybőgőkkel megerősített első és második csellószólammal szemben 6-6 muzsikusból álló első és második hegedűszólam áll. Ebben a helyzetben nyereség a hegedűkön megjelenő hatásos Csajkovszkij-melódiaik áradása, veszteség a műből sugárzó lelki bizonytalanság, önigazoló útkeresés megjelenítésének elmaradása.

Mindent összevetve jó előadás részesei lehettünk. A zenekar a publikum ünneplését az egész IV. tétel megismétlésével köszönte meg.

M. Tóth Antal

Sänger des Königs?

Az Amarcord Ensemble koncertje az Auer Fesztiválon. Megyeháza, 2019. augusztus 3.

Nem nehéz elképzelni, hogy manapság egy magas színvonalú klasszikus zenei fesztivál műsorának megtervezésekor, fellépőinek kiválasztásakor mennyi, de mennyi szempontot kell szem előtt tartani, sokat közülük a kényszerűség diktál. A lipcsei Amarcord Ensemble nevét olvasva a fesztivál honlapján, gondolom, nem egyedül nekem jutott eszembe, hogy idén talán e kényszer szorítása erősebb, mint eddig bármikor.

Azért igazságtalan – részemről legalábbis – a fenti gondolatmenet, mert régóta ki-mondottan hasznosnak találom kiaknázni a más műfajokban rejtőző inspirációt, másfelől viszont azért zsigeri a gyanakvás, mert egyre ritkább jelenség felpillantani a „kottánkból”, odafigyelni valamire, amit nem érzünk sajátunknak, mert többnyire lusták vagyunk közel engedni magunkhoz. Már a konziban megdöbbenett a diákok többségének tökéletes érdektelensége más hangszeres és azok irodalma, nem ritkán, maga a zene egészének összefüggései iránt.

Bizonyosan tartalmasabb, izgalmasabb lesz az a Bach-kantáta-interpretáció például, amelynek karmestere időnként leül otthon a zongorájához, és eljátszik párat Bach kiemelkedő jelentőségű billentyűs műveiből. A zenehallgatással ugyanez a helyzet: sokkal többet leszek képes megérteni egyikből a másik ismeretében.

Bárminek is köszönhetjük egy ének-együttes feltűnését a hegedűfesztiválon, kiváló, tudatos, bölcs döntésnek sem utolsó.

A 80-as évek elején, énekkaros középiskolás diákként, lelkes kórustagok

társaságában egy bakelitlemezről hallottam először azt a kórushangzást, amelynek azóta is rabja vagyok, és bár az eltelt néhány évtized kitaró próbálkozásai arról győztek meg, talán lehetetlen akár csak megközelíteni is, képtelen vagyok lemondani e varázslatos hangzásélményért folytatott küzdelem ritka és pillanatnyi eufóriájáról.

A bakeliten a brit King's Singers énekelt, a Király Énekesei... bár a név valójában a King's College-ra utal, ahol az első legendás együttes mind a hat tagja tanult.

Ha utánaolvasunk a neten, hamar kiszúrhatjuk, hogy a német Amarcord Ensemble tagjait sem hagyta hidegen a King's Singers tudása, és egészen addig ragadtatták magukat, hogy nemcsak felvételeikből tanultak, de eljutottak mesterkurzusaikra is.

Az első pillanattól fogva, hogy a lipcsei együttes fellépett a Megyeháza Szent István Termének színpadára, lépten-nyomon egyértelmű King's Singers hatásokba gabalyodtam. Öt képzett hangú férfi énekes, ez talán az egyetlen szembetűnő különbség, az angolok hatan vannak. A legfelső szólámat kontratenor éneкли.

Témája is van a koncertnek, hálás téma: nők minden mennyiségben és szerepben, könnyedén vagy erőltetetten, de Lipcséhez köthető szerzők műveiben.

Kingszsingerszes a műsorválasztás is: egy reneszánsz világi blokk, utána német romantika, végül népdalfeldolgozások, kortárs és jazz, azaz végigszántják a zenetörténetet – biztosra mennek.

A fiúk maguk konferálnak, az elején hosszú magyar szöveget bemagolva – ez is jellemző brit kollégáik külföldi koncertjeire: a virtuóz játék az énekhanggal, eltúlzott hangsúlyokkal, hangszínekkel –, de míg a King's Singers oldott színpadi jelenléte az átgondolt, jól elhelyezett poénokban nyilvánul meg, az Amarcord inkább jópo-

fáskodik, eltúlozza a bohóckodást, és ez néha már a művek zenei érthetőségének rovására megy. Igaz, a reneszánsz művek valóban teret engednek a humor sokszínű megnyilvánulásainak, én már ott túlzónak éreztem az előadói szabadságot, mint ha maguk se hinnék el, hogy ezek a régi, egyszerű, rövid kis darabok bohóckodás nélkül is képesek élményt nyújtani a XXI. század közönségének.

A német romantika ritkán hallható remekművei sokkal koncentráltabb figyelmet és fegyelmet érdemeltek az előadóktól, lévén nemcsak saját beszélt nyelvükön, de zeneileg is anyanyelvükön szólalhattak meg. A fegyelmet és odafigyelést a darabok gyakran extrém, elsősorban intonációs kihívásai is indokolták. Leginkább az utolsó, könnyedebb blokk előadásakor érezték elemükben magukat az énekesek. Az Amarcord sok szempontból nagyon értékes, mégis, számomra ellentmondásos gondolatokat ébresztő koncertet adott a Megyeházán.

Értekes volt, mert ritkán hallhatunk nagyon felkészült, profi énekesekből álló együttest akusztikus körülmények között megszólalni, és az élő akusztikus zene élményének fontosságát egyébként sem tudom eléggé hangsúlyozni. Különösen tetszett a német romantikus kórusművekből alkotott csokor, mert ez a korszak nem ked-

vezett az a cappella-irodalomnak, viszonylag kevés magával ragadó darabot ismerek.

Ellentmondásos volt, mert nekem túl sok a showelem, ezek kiválóan alkalmasak bizonyos hiányosságok elfedésére; de leginkább az intonációs pontatlanság és a kontratenor egyenetlen teljesítménye zavart.

Talán nem szerencsés egy legendás, ötven éve élvonalbeli együttesrel való összehasonlítás lehetőségét ilyen egyértelműen felkínálni, mert a csalódás ezzel borítékolva van. Akkor is, ha ráadásként az Esti dallal lepjük meg a nagyérdeműt magyarul, sőt, annál inkább, hiszen bárki rákereshet a King's Singers előadására a neten, én még nem találkoztam Kodály művének annál lenyűgözőbb interpretációjával.

Egy vicc jut eszembe az angol és a német énekeskultúra összevetéséről, de mondhatnám a német helyett gyakorlatilag bármelyik másik nemzetet a világon, mert ebben (is) utolérhetetlen a brit hagyomány. A viccben ugyan az angol gyepről esik szó, de nincs jelentősége: a német kérdezi az angolt, miért képtelen olyan gyepszőnyeget nevelni a kertjében, mint ő, mikor mindent pontosan úgy csinál, amint tőle hallotta. – Ja – mondja brit kollégája –, csupán annyi a különbség, hogy mi már nyolcszáz éve így csináljuk.

Vikman Pál

Progresszió, vagyis fejlődés. Sokat vitatkoztak és vitatkoznak a mai napig a művészetfilozófiával foglalkozó tudósok arról, hogy a fejlődés szó alkalmazható-e a zeneművészetben vagy összességében bármely művészeti ágban. A fejlődés kifejezés ellenzői azt kifogásolják, hogy véleményük szerint maga a fejlődés szó valamilyen tartalmi és értékbeli különbséget, többlettartalmat jelez. Azzal érvelnek, hogy Bach zenéje nem kevesebb, mint Mozarté, ahogy Mendelssohn zenéje sem kevesebb Bartók muzsikájánál. Tény, hogy mindegyik zeneszerző stílusa más és más, de egyetemes értéküket tekintve valóban nem lehet minőségbeli különbséget megnevezni.

Progresszió

Terje Tønnesen és a Mendelssohn Kamarazenekar koncertje. Hangvilla, 2019. augusztus 4.

Ezzel szemben saját véleményem szerint igenis lehet használni a progresszió kifejezést, de némi kiegészítéssel: fejlődik a zenei eszközök tárháza. Mozart tonális funkciók zenéjénél lényegesen több lehetőséget rejt magában Bartók tengelyes funkciók zenéje. A zeneszerzői eszközök fejlődése, a szabályok megváltoztatása vagy átértelmezése újfajta harmóniai és formai világot tárhatnak eléünk, ezáltal a kifejezni kívánt érzelmek is szélesebb skálán interpretálhatók. Azonban nem minden progresszió egyetemes értékű, gondoljunk csak a schönbergi dodekafóniára és az abból kinőtt szerializmusra, amely a maga idejében rendkívül progresszíven hatott, de közel száz év távlatában talán nem merész kijelentés, hogy a zenetörténet egyik zsákutcájaként tekinthető. A jelen írás apropóját adó koncerten szintén fültnői lehettünk a progresszivitásnak.

Terje Tønnesen a Norvég Kamarazenekar koncertmestereként és művészeti vezetőjeként érkezett városunkba. 1955-ben született Oslóban, felsőfokú tanulmányait szülővárosában és Svájcban végezte. Szólókarrierjét 1972-ben Oslóban kezdte, ettől fogva nemcsak Norvégiában, hanem külföldön is jól csengő hírnévre tett szert. Nemcsak az általa alapított Norvég Kamarazenekar (1977) vezetőjeként járja a világ koncerttermeit, hanem olyan világhírű muzsikusokkal is együtt dolgozott, mint Msztyiszlav Rosztopovics vagy éppen Maurice André. Szólista és zenekari koncertmesteri feladatai mellett zeneszerzőként is tevékeny munkát végez. Eddigi eredményeit a Norvég Kritikusok Díjával és Grieg-díjjal ismerték el.

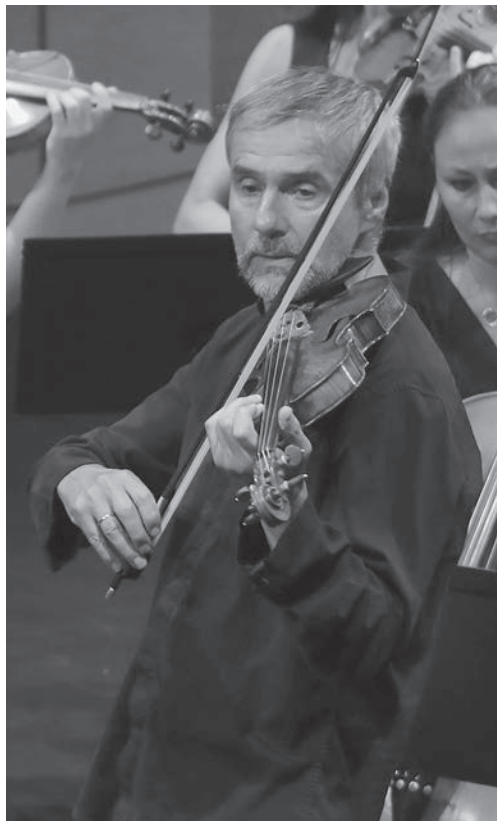
A koncert első felében a következő művek hangzottak fel: Carl Nielsen (1865-1931) *a-moll szvit* (op. 1), Johan Svendsen (1840-1911) *Románc* (op. 26), valamint

Edward Griegtől (1843-1907) a *Holberg idejéből* (Szvit régi stílusban, op. 40). Terje Tønnesen a Nielsen- és a Grieg-darabban a Mendelssohn Kamarazenekar koncertmestereként, a Svendsen-darabban pedig szólistaként működött közre. A művész hallhatóan magas szinten birtokolja nemzeti kultúrájának zenei kincseit, az északi szerzők művei az azokra oly jellemző könnyed, bensőséges, intim hangvétellükkel mind gyönyörűen szóltak. A zenészek megérdemelten kaptak vastapsot minden felhangzó zenemű után.

A koncert második felében Antonio Vivaldi (1678-1741) *A négy évszak* (op. 8) című műve csendült fel. A világ talán legismertebb, legtöbbet játszott hegedűverseny-sorozata azonban a Hangvilla koncerttermében egy teljesen új megfogalmazásban szólt, Terje Tønnesen saját ötleteit, zenei invencióit komponálta hozzá a már meglévő Vivaldi-muzsiká-

hoz. Ebben az újszerű megfogalmazásban nemcsak a szólista és zenekar, hanem számítógép-vezérelt hangeffektek is hallhatóak voltak, mint például városi zaj, mobiltelefon-csörgés, kocsmai mulatság, de skót dуда és népi hegedű is megszólalt a bejátszásokban. Mindezekon kívül pedig olykor-olykor Vivaldi egyes hangjait is megváltoztatta, esetleg azokhoz hozzáadott a szerző.

A fenti felsorolást olvasva felmerülhet a kérdés, hogy ezek az elemek hogyan is férhetnek meg egymás mellett, illetve hogyan hozhatók össze Vivaldi zenéjével. Véleményem szerint mindez szenzációsan sikerült Terje Tønnesennek, ugyanis ezek a komolyzenei koncertteremben ritkán hallható elemek és a barokk mester nyújtotta mestermű koherensnek hatottak. Jómagam egy két évvel ezelőtti *Séd*-cikkben Ray Chen játéka kapcsán már írtam a hitelesség fontosságáról, amit itt is szeretnék megemlíteni. A norvég hegedűművész valóban hitelesen, hozzáértő módon nyúlt hozzá Vivaldi zenéjéhez, ugyanis akár a bejátszások, akár a megváltoztatott, hozzáadott

hangok jobban segítettek megközelíteni az adott tétel hangulatát, így azok nem öncélúan voltak jelen a kompozícióban, hanem többlettartalmat tudtak közvetíteni.

A hegedűművész újfent szólistaként állt a színpadon az ütőhangszerekkel, csembalóval és a már említett számítógép-vezérelt technikával kiegészült Mendelssohn Kamarazenekar élén. Terje Tønnesen frenetikus előadása ismét elvarázsolt a veszprémi közönséget. Virtuóz és életvidám játéka egyöntetűen átragadt a zenekar tagjaira is. Öröm volt látni a művészek mosolyát egy-egy zenei geg kapcsán. Mindegyik tétel más-más zenei és lelki világot tárt fel előttünk, melyek között a zenészek mesterien tudtak váltani. E sorok szerzőjének két kedvence a *Nyár* és a *Tél* zárótételei voltak. A közel egyórás mű elhangzása után örömmel konstatáltam, hogy a közönség nagy részének szintén tetszett Vivaldi művének újszerű megközelítése, melyet szűnni nem akaró vastaps formájában hálált meg.

Lukács Elek

Megszólalt a csöndzene

A Gárdonyi Zoltán Ifjúsági Kamarazenekar hangversenye az Auer Fesztiválon.
Hangvilla, 2019. augusztus 4.

Az ötödik Auer Fesztivál zárónapján az egyik legjelentősebb hazai ifjúsági zenekarrá fejlődött veszprémi Gárdonyi Zoltán Kamarazenekar az augusztus végi prágai nemzetközi zenei fesztiválra bejelentett programját mutatta be karnagyuk, Demel Eszter vezetésével.

A 19-20. század fordulójának meghatározó zenepedagógusa, Auer Lipót emlékére immár ötödik alkalommal rendezett zeneünnep programjából nem hiányozhattak a növendékek, a legfiatalabb muzikusok. A veszprémi Gárdonyi Zoltán Kamarazenekar neve itthon és az országhatáron túl egyaránt jól cseng. Számos díj, fesztivál, koncert és turné jelzi kimagasló teljesítményüket. A Veszprém megyei Prima-díj és Gizella-díj tulajdonosai. Az Országos Zenekari Versenyen 1. díjat, Belgiumban a European Music Festival for Young People zenei versenyen cum laude 1. díjat nyertek. Felléptek Veszprém megyén kívül Budapesten, Amszterdamban, Belgium, Dánia, Hollandia, Szlovákia számos városában. Méltán képviselik hazánkat az augusztus 28. – szeptember 1. közötti 10. prágai nemzetközi MDF kórus- és zenekari fesztiválon.

Csehországi versenyprogramjuk megismerése jó lehetőséget teremt, hogy megítélhessük, hol tart fejlődésében a Veszprémi Zeneművészeti Szakgimnázium és a Zeneiskola növendékeiből álló kitűnő ifjúsági zenei együttes. Műsoruk rendkívül változatos volt, kiterjedt a 17. századtól napjainkig. Henry Purcell angol barokk zeneszerző *Abdelazer szvitjének* rondó tételével kezdtek, majd a szovjet-országi Dmitrij Sosztakovics *Keringő és polka* című kompozíciója hangzott el,

amelyet a főleg filmzenéjéről ismert veszprémi születésű zeneszerző, Pacsay Attila írt át vonós kamarazenekarra. A szellemes és virtuóz átdolgozás nagy sikert aratott.

Pjotr Iljics Csajkovszkij egyik legnépszerűbb színpadi műve, az 1877-ben bemutatott *Hattyúk tava* című balett dalmaiból számtalan feldolgozás született, többek között vonós, fafúvós, rézfúvós, sőt ütős hangszerekre vagy hárfára. A mű áradó dallamossága minden formában hó-

dít. Most a Gárdonyi Kamarazenekar korrepetitor tanárainak a balett részleteiből készített ifjúsági vonósenekari feldolgozását hallhattuk. Ezután egy vonós kamarazenekari örökzöld sláger következett: Weiner Leó 1923-ban komponált Op. 20. I. *Divertimentó*jának (rég Magyar táncok) első két tételét, a *Jó alapos csárdást* és a *Rókatáncot* adta elő az együttes. A norvég Johan Halvorsen Haendel dallamára, eredetileg hegedűre és brácsára kompo-

nált variációsorozatát, a híres *Passacagliát* most hegedűn és csellón adta elő a zenekar két korábbi tagja, a hegedűs Alföldi Nelli és a csellista Hartmann Domonkos. Ma már mindketten zeneakadémisták. Az előbbi Budapesten Baráti Kristóf, az utóbbi Bécsben Várdai István professzor nagy reményű növendéke. A remek produkciót, a fiatal művészek felkészültségét, muzikalitását és virtuozitását a publikum nagy szeretettel és elismeréssel ünnepelte.

Következő műsorszámként a verista operajátszás egyik legjelentősebb zeneszerzője, Pietro Mascagni fő művének, a *Parasztbecsület*nek színpadi közjátékát, az *Intermezzót* hallhattuk, egészen kitűnő előadásban. Amikor a nagyon bensőséges, a semmiből kibontakozó, a teljességig kifejlődő, majd két pizzicato akkorddal ismét a csöndbe hanyatló zene véget ért, a hallgatóság hosszú másodpercekig néma maradt – megszólalt a csöndzene, annak bizonyításaként, hogy a fiatal művészek megtalálták az utat „lélektől lélekig”. Az élmény minden tudóskodó előadásnál jobban bizonyította számomra, hogy leginkább a zene alkalmas arra, hogy az elmagányosodás veszélyével fenyegetett világunkban megteremtse a hidat az emberi lelkek között.

A koncert Antonin Dvořák *VIII. szláv táncának* vonószekari átíratával zárult, amelyet Kováts Péter készített. A stílusos, virtuóz és hatásos előadás méltán aratott nagy sikert. Ráadásként a zenekar – a közönség kérésére – megismételte a *Parasztbecsület* közzenéjét.

A koncert jóval több volt, mint 40-45 felkészült, tehetséges és motivált fiatal muzsikusból álló zenekar sikeres növendékhangversenye. Őszintén örvendhetünk, hogy a Gárdonyi zenekar tagjai kellő komolysággal, felelősséggel, öntudattal, szabadon és örömmel zenéltek. Azok is, akik már 8-10 éve tagjai az együttesnek, és szinte felnőtt muzsikusi felkészültséggel vesznek részt a közös munkában, de azok a kis tizenévesek is, akik a nevelő Tücsök zenekarból felkerülve a nagyok közé, most ismerkednek az alkotó légkörrel.

Megerősítést kaphattunk arra is, hogy a nevelés során sohasem hagyható figyelmen kívül az egyén (ez esetben a zenekari tag) autonómiája, érzelve, értelme és akarata. De nem csak autonóm egyéniségek vagyunk, partnerekre is vágyunk, társra, közösségre van szükségünk. Másképp érzünk, értünk, akarunk és cselekszünk a közösségben, ahol viszonyulhatunk egymáshoz, ahol jeleket válthatunk. Kiragad-

hatunk belső világunkból fontosnak vélt részleteket, megpróbálhatjuk azokat mások számára érthető formában közölni, akik igyekeznek az üzenetet saját belső világukba beilleszteni, megérteni. Az egyén lelki sajátosságai a másikkal való viszonyulásai során alakulnak ki és fejlődnek.

A koncert alatt azon gondolkodtam, mi lehet egy ifjúsági zenekarnál a helyes betanító-vezénylő karmesteri módszer? Az, ha a dirigens zenei elképzeléseit kemény szigorral, makacs következetességgel akarja a zenekarral megvalósíttatni? Vagy inkább az az eredményesebb, ha megfelelő légkört, hangulati körülményeket, vagyis értő, szerető közösséget hoz létre?

Demel Eszter ez utóbbit választotta. A hangversenyen feltűnően kevés dirigensi eszközt használt. Szinte csak szemkontaktussal, finom kézjelekkel kommunikált muzsikusaival. Hagyta, hogy a közösségépítő tréningeken, vagyis a próbákön összeállt rendszer működjék, a sok munkával megtanult művek megszólaljanak. Engedte, hogy a fiatalok a közös cél érdekében megvalósítsák önmagukat. Talán ez a pedagógusi, karmesteri módszer a titka az együttes és mestere immár tartós sikerének?

M. Tóth Antal

Irodalom nappali lámpafénynél

Olvasólámpa Szócs Géza költővel. Művészetek Háza, Dubniczay-palota, 2019. június 13.

Az *Olvasólámpa* sorozatának júniusi epizódja a megszokotthoz képest egészen rendhagyóra sikerült. Kivételesen nem a Dubniczay-palotában, hanem annak udvarán rendezték meg az irodalmi beszélgetést, ahol hideg ásványvíz mellett, az elmaradhatatlan, nappali fényben is világító olvasólámpánál ezúttal az erdélyi magyar irodalom egyik legmeghatározóbb alakjával, Szócs Géza Kossuth-díjas és József Attila-díjas költővel találkozhattak az érdeklődők.

Nincs is annál izgalmasabb, amikor költő beszélget költővel, főleg akkor, ha kiderül, eddigi életük során már volt némi közös kalandjuk. Az est moderátora, Tömöry Péter mindvégig kiválóan irányította a diskurzust: öröm volt hallani, hogy a politikai és közéleti témák helyett – amelyek egyébként rendszeresen előkerülnek egy-egy Szócs Géza-esten – ezúttal az alkotó műalkotásaira, valamint Szócs Gézára mint költőre irányult a figyelem.

A szokásos „hogyan születik meg az írásmű?” kérdése helyett a „hol” kérdésre adott válasz érdekesebb volt. „Verseket leginkább repülően írtam az elmúlt években. A felhők feletti állapot kedvez az írásnak. Annak a megemelkedett tudatállapotnak az élménye, hogy hajszálon függ az életünk.” Az országok és kontinensek közötti ingázás Szócs Gézánál lírai száguldásként is jelen van, melyet jól példáztak nemcsak a felolvasott versek, hanem olykor a

beszélgetések fonalát megszakító hirtelen jött gondolatok, aminek személy szerint örültem. Úgy tűnt, Szócs Géza szívesen kalandozik az emlékei közt, melyeket a maga csendes, de közvetlen hangnemében elénk tárt. Szinte mindenről eszébe jutott valami, egyik rögtönzött elbeszélés kapcsolódott a másikba: a világosban égő lámpafényről egy szintén saját élményekből táplálkozó Sziveri-történet, de hallottunk kalandregénybe illő anekdotát is egy titokban felvett, rejtegetett interjúról.

Szó esett a költő eddigi pályafutásának olyan meghatározó lapjairól, mint a *Fellegvár*, az *Echinox*, a veszprémi *Visszhang*, beszélt Románia egyetlen földalatti, underground folyóiratáról, az *Ellenpontok* ról, és a számára legkedvesebb, *A Dunánál* című kiadványról is.

Szócs Géza az elmondásai alapján valódi közösségi költő, aki már pályája elején is arra törekedett, hogy olyan felületet te-

Czuppon Dávid fotója

remtsen az egymással nem túl jó viszonyban levő magyar, román, szász és sváb értelmiségiek körében, ahol egy közös ponton, az irodalom segítségével össze tudnak fogni. „Jó volt megtapasztalni, hogy amikor a romániai sajtó tele volt a bükkfánál szárazabb, fűrészpör nyelvezetű írásokkal, akkor néhány fiatal tanár és diák összefogott, hogy elkezdjenek beszélni olyan dolgokról, ame-

lyek ma is a legigényesebb olvasók figyelmét követelik meg.” Szöcs túllépett az erdélyi lírában használatos és elhasznált toposzokon, szakított a betokosodott konvenciókkal, olyanmire, hogy később nemcsak a szellemi, hanem a politikai ellenállásig is eljutott.

Lelkesen mesélt arról is, milyen fontos számára a fiatalok felkarolása, amit jelenleg nemcsak az irodalom, hanem a tudomány, innováció területén is hivatásának tekint.

Megragadó volt az estnek az a pillanata, amikor egy újabb anekdota – a *Keresztapa* című film újranézésének élményei – kapcsán mesélt a költő az emlékezetéről. Ennél a témakörnél olyan érdekes

kérdések kerültek elő, mint a lelkiismeret által átírt múlt vagy az idővel megszépített emlékek. „Mint lyukak a sajtban, úgy járja át az embert a felejtés” – hangzott el a szerzőtől a találó hasonlat. A költő ennél a pontnál olvasta fel kedvenc versét, *Az 56-os villamos* című tömörített, drámából lett poémát, amely Faludy György kezdeményezésére, 2010-ben jelent meg a *Nyestbeszéd* című, 33 verset tartalmazó kötetben.

A beszélgetés végére a szerzői életút szépen kirajzolódott a jól feltett kérdések mentén, melyek a többnyire spontán narratívákból építkezve nyíltan és fesztelesen törtek elő a párbeszéd során. Egyértelműen látszott, hogy nemcsak a személyes

kapcsolódás miatt, hanem a hozzáértő, felkészült kérdéseknek is köszönhető volt az író-olvasó találkozó emlékezetessé válása. Mindvégig változatos témákról sztorizgatót egymással a két szerző, melyeket hol laza, felhőtlen hangulatban, hol emelkedett, vagy épp ellenkezőleg, elmélázó, filozofikus mélységekbe merülő gondolatok mentén idéztek meg. A hirtelen jött, humoros történeteket őszinte és megrendítő vallomások kísérték, ahol múlt és jelen, felejtés és emlékezet Szöcs Géza szemüvegén keresztül új megvilágításba került ezen a kora nyári szerzői esten, a nappali lámpa fényénél.

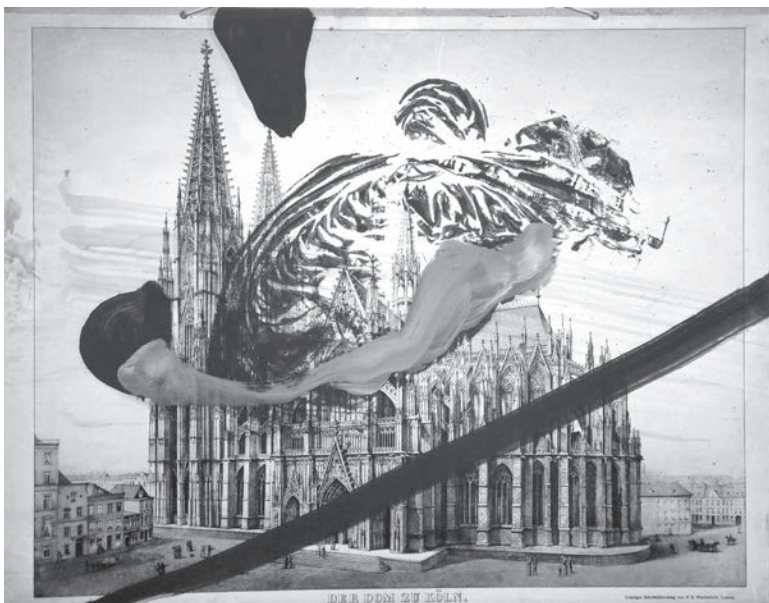
Éltető Erzsébet

Schnabel megmutatja

Julian Schnabel – Grafikai nyomatok. Művészetek Háza, Csikász Galéria, 2019. július 13. – október 5.

Julian Schnabel nem akar ki. 1975 óta szerepel a nemzetközi képzőművészeti szcénában. 1982-ben hatalmas kiállítása volt az amszterdami Stedelijk Múzeumban az akkor még 31 éves művésznak, s azóta is a világ számos pontján szerveztek számára fontos tárlatokat. Amikor épp nem képzőművészként alkot, akkor sikeres és izgalmas filmek rendezője (*Pillangóhatás*, *A graffiti királya* vagy épp legutóbb egy Van Gogh-életrajzi film).

Schnabel ahhoz a festőnemzedékhez tartozik, amelynek alkotói a pop-art hanyatlása (kiüresedése) idején, de még annak számos elemét, megoldását felhasználva egy új, festői világot építettek. Ez a transzavangárd, a Heftige Malerei időszak Európában, s a két kontinens között ingázó Schnabel megtermékenyítő hatással volt az európai fiatal festők elképzeléseire (s érzékelhetően európai gyökerei miatt őt is megérintették az öreg kontinensen zajló művészeti folyamatok).

A pályakezdő Schnabel a hetvenes években az általa is kialakított Plate Painting anyagszerű festészetének hódolt. Mexikói cserépdarabokból felépített, mozaikszerű, durván átfestett munkái még az amszterdami kiállításon 1982-ben is láthatóak voltak, ám ekkorra már a *Zeitgeist* kiállítás (Berlin) transzavangárd mozgalmának amerikai képviselőjeként is felmutatott számos nagyméretű festményt. Anyagkísérletei, vitorlavászonra, illetve egyéb hordozókra festett képei már azt a szabadságfokot mutatták, mely mindmáig jellemzője művészetének. Magyarországi megismerését lehetővé tette volna az 1980-as amerikai festészetet bemutató Magyar Nemzeti Galéria-beli tárlat. Susan Rothenberg sikere elfedte Schnabel izgalmas törekvéseit (Mélyi József cikke az *Élet és Irodalom* 2019/31. számában).

Schnabel veszprémi kiállítása a mester grafikai munkásságából ad széles merítést az 1983-as *Tod: Cage without Bars* hidegtű-akvatinta sorozattól a 2018-as természeti jelenségekkel foglalkozó munkáig. Ám, ahogy Alexander Tolnay a kiállítás megnyitó szövegében fogalmaz, ezek a grafikák éppúgy részei Schnabel filmes-rendezői gondolkodásának, akár festményei. Vágás, kollázs, montázs. Ezek az elemek dominálnak a sokszorosított alapra (szitanyomat, akvatinta) készült műveken. És természetesen, Schnabel szabad alkotói módszerének megfelelően sok anyag és eszköz együttes használata, szinte gátlástalan, mégis az összképben mértéktartónak tűnő temperamentum jellemzi műveit. Ilyen például barátja halálára készült sorozata (*Malfi*, 1998), melyen a barnás nyomott felületre, mint egy kétségbeesett, vérrel írt betűkép, a név került. Hasonló megoldásúak évszakai képei 1995-ből. „Kép”-et írok, mert festői hatásuk, a grafika és festészet érintkezéspontján található munkái alig behatárolhatóak technikailag. Számos munkáján a sokszorosított grafikai elemre ráfest, majd vízűveggel transzparens foltot is képez a lapra. A sok felülettel dolgozó munkákat a papír fehérje rendezi össze kvázi grafikává.

Schnabel gyakran használ fel a kulturális örökség periferiáján lévő tárgyakat, elemeket. Az ötvenes évekig alkalmazott földrajz tantárgyi szemléltető eszközöket, iskolai faliképeket dolgoz meg nyomtatással, festéssel (*Kölni dóm*, 2016). Hasonló metódusú a *Childhood* sorozat, melyből a kiállításon is láthatunk egy darabot. Itt a washingtoni Fehér Ház egy történelmi jelenetet ábrázoló tapétájának nyomtatára kerül egy (talán svájci) kos képe és némi elidegenítő rózsaszín festékanyag. A Walt Whitman műveivel készült nyomatokon is feltűnnek a tapéta tájképelemei.

Julian Schnabel példát mutat nekünk. A szabad, független és öntörvényűségében is fegyelmezett művész példáját, és azt az állapotot, amit talán a kamaszokon kívül egy már sokat tapasztalt független művész is üzenhet mindenkinek: Ne félj azt tenni művészetedben, ami a tiéd, amit a szíved és érzéseid engednek!

A Veszprémi Művészetek Háza kétéves szervezéssel hozta létre a világhírű művész bemutatkozását a Csikász Galériában. Schnabel németországi galériásával, a Geuer & Geuer galériával szoros együttműködésben jött létre a tárlat. Fontos eseménye a kortárs művészeti szcénának, és jó példával jár elöl, hogy használjuk lehetőségeinket a nemzetközi kortárs művészek hazai megismertetésében.

Sinkó István

Az emlékezés alkímiája

Fakított helyek. Tolnay Imre kiállítása.
Veszprémvölgyi volt jezsuita romtemplom,
2019. augusztus 16. – szeptember 7.

Tolnay Imrét baráti és szakmai szálak is kötik Veszprémhez. [XL] című retrospektív kiállítását 2008-ban láthattuk a Csikász Galériában, recenzióival pedig, amelyeket a Művészetek Háza kiállításairól írt, időről időre találkozhatunk különböző felületeken.

Tér

A hazánk történelmében szimbolikus értékkel bíró veszprémvölgyi apácakolostor romjai felett a 18. században a jezsuita rend templomépítésbe kezdett. Azonban a rend feloszlatása miatt ez az építkezés abbamaradt, és a templomot, tetőzet híján, védőszentje helyett az enyészetnek adták át. A '60-as években boltozatos tetőt kapott, napjainkban pedig kulturális rendezvények helyszínéül funkcionál. Azt hiszem, a képzőművészet számára aligha van inspirálóbb, csalogatóbb térszerkezet a templomtérnél, hiszen az épületstruktúra eszmei megalapozottsága a transzcendens világ igazságait tükrözi. A tagolása, a fényvel való sajátos metafizikai viszonya és szakrális volta a körülmények olyan együttállását eredményezik, amelyek szinte kihívóan hatnak az olyan képzőművészre, aki természetes érzékenységgel rendelkezik a metafizikai gondolkodás narratívái iránt, legyen szó akár teológiai, metafizikai vagy esztétikai beállítottságról.

Van azonban egy kis bökkenő: ha a katolikus templomot komolyan vesszük akként, ami, akkor be kell látnunk, hogy a direkt vagy elvont szakrális ábrázoláson kívül másnak nem igazán van helye oly térben, ahol a világunk eszmei szövetét átégeti a szakralitás.

Micsoda szerencse! – a veszprémvölgyi jezsuita templomot sosem szentelték fel. Nemhogy kiesett habitusából, abba soha be sem lépett. Nagy szerencséje a képzőművészeknek, hogy rendelkezésre áll egy transzcendens tér anélkül, hogy bele kelljen gabylyodni a sakramentumba. Szerencséje ezúttal Tolnay Imrének, hogy rátalált erre a templomra, és szerencsénk nekünk, hogy *Fakított helyek* című kiállításával belakta, átszellemítette, filozófiai diskurzusba hívta a templomteret.

Idő

Adja magát a gondolat, hogy a fotográfia a fényről és sötétségről szól, és ez részben így is van. A fotós optika és fényérzékeny anyag segítségével csapdába ejt egy darabot a valóságból. Valamit, amit a gép keresőjének keretébe illeszt; ami egyszerre dokumentum és egyszerre egy részlet végtelenül szubjektív kisajátítása. Azonban ez a fotográfiának csak egy része, valójában az idő dönti el, lesz-e kép, vagy sem. A fotográfia olyan, mint a főzés: nem mindegy, meddig van a tűzön az étel, és nem mindegy, mennyi időre tesszük ki a fényérzékeny filmet vagy a fényképező szenzorait a fotonok pusztításának. A kép az optika és az időzítés finom összhangjában keletkezik, és az alkotói akarat dönti el, hogy a leképezés végeredménye hol fog állni a konkrét vagy az absztrakt skáláján. Így a fotográfia nem is áll távol a festésztől, ahol az eredmény az intuitív figyelem, a technikai tudás és az időbeliség nyomait maguk után hagyó alkotó mozdulatokkal jön létre.

Tolnay Imre kiállítása a koncepció szerint fotográfiáinak egy szeletén alapul. A fényképek Tolnay tér-émlékeiként inspirálták munkáit. A kiállítási anyag megalkotása közben a képek, amelyek leképezésükkor leváltak a valóságukról, és önálló létezésre tettek szert, most visszakerültek az alkotó magánvalóságába, hogy újfajta létmód geneziséhez adják oda magukat.

Anyag

A *Fakított helyek* vásznai közt a műalkotás egy olyan keletkezés-történetét ismerjük meg, amely az analóg fotográfia technikai jellemzője mögött intellektuális figyelemmel és intuitív beleérzéssel meglátható ontológiai narratívát fordítja át a festészet nyelvére, azaz módszerévé teszi a fény teremtő és pusztító erejének egyensúlyában kitárulkozó élet gondolati képét.

Tolnay Imre megtalálta az emulziós film és a fény festői megfelelőjét a fekete pamutvászon és a klóros háztartási tisztító-szer formájában. Tolnay festményei az eleve festett vászon színének vegyi elmaratásával keletkeznek. A klór gondosan kiszámított hígításával, a festői gesztuselemek változatosságával és az alkotó mozdulatok jól kézben tartott lendületességével az emlékezet nyersanyagát fordítja át festői absztrakcióvá. Teszi ezt egyrészt a saját megélt emlékezetének esztétikai transzmutációjával, valamint a kiállítás centrumában az apszisban belógatott, a restaurált tetőboltozat mintázatát megismétlő nagyméretű lepellel, amellyel mintegy oltárképi minőségben szublimálja az épület saját emlékezetét.

Tolnay képeinek egy részén felismerhetőek a számunkra ismeretlen fotográfiák szabályos alapmintázatai, azonban a képek ezen túl is lépnek. Az aranyra emlékeztető korrodált vörösesbarna érzéki minőségükkel és az akrillal megdolgozott, oszcilláló fényjátékszerű hatásukkal nem válnak az emlékezés ikonjaivá, hanem a megélt idő és tér eléggé áldozataivá.

Kovács Alex

A vágy titokzatos tárgyai

A vágy titokzatos tárgyai – Szotyory László kiállítása. Budapest, Múcsarnok,
2019. szeptember 18. – november 17.

Az őszi kiállítási évad első, a magyar festészet hónapját ünneplő impozáns és nagyszabású tárlatát a budapesti Múcsarnok mutatja be. Két hónapig – november 17-ig – a Múcsarnok összes termében a *Tiszta szívvel festeni* című kiállításegyüttes közel 300 műalkotását tekintheti meg a közönség. A festészet, a vizuális kultúra főnix, a magát mindig újrafogalmazó-megújító médium most négy kiemelkedő alkotóművész alkotásain keresztül mutatja meg erejét. A Múcsarnok terében Kondor Attila, Konkoly Gyula, Lajta Gábor, Szotyory László önálló tárlatai külön-külön és együttesen is a kortárs festészet kísérletező kedvét és relevanciáját tárják a kiállításlátogatók elé.

Szotyory László kiállításának címe *A vágy titokzatos tárgyai*. Tárlata több mint 30 gyűjteményből több mint 80 képet mutat be. A válogatás életművének azt a szeletét öleli fel, amelyet a posztmodern hagyományokon keresztülívelő érzéki festésmód határoz meg. Festészetében – a négy évtizedes pályán végigtekintve – a motívumokat, közkedvelt toposzokat, vonzó és könnyen beazonosítható tárgyi utalásokat a gyors és lendületes festőgesztus és a festékretegek egymásra csúszó mozdulatai szövök képi történetekké, miközben izzó, mély színei mögül, a tüzeszöld és éjszínkék layereken keresztül átsejlik a művész melankolikus-bukolikus, nagyon is kor-

társ életérzése: a szépség iránti rajongás. A szépségen túl a vágyról és a vágy titokzatos tárgyairól is szó van itt. A csábítás, a kacérság és a visszautasítás emberi játszmáival a Richard McKay Rorty virtuális felhőjében mozgó „tág létértelmezést nyújtó melankólia” hiányte-
reivel találkozhatunk itt. A felsejlő érzések olyan tendenciák között bontakoznak ki, ahol minél kézenfekvőbbnek tűnik a válasz, annál erősebb hiányérzetet fog hagyni maga után.

A kiállítás első termében párizsi kék parkjeleneteire a las-
san elszivárgó nappali fény, a képfelületen szétterülő nagy, puha,
bolyhos foltok áradnak. A festéknyomok egymásra simuló pe-
remvidékein pusztán az ábrázolás lehetősége születik meg – akár
figurálisan, akár nonfigurálisan –, vagy éppen az ecsetből kifo-
gyó festék formálódik hiányérzetté. A súlyos festékfátylak lefosz-
lanak, az ecsetnyomok üres vonalaiban a festék akadozik, szinte
eltűnik. Érzéki, sötét festészet ez. A képeket beburkolja a félhomály.
A napfelkelte előtti vagy napnyugta utáni tünékeny kék órában in-
dulhatunk ebbe a festői világba, pontosabban az általa konstruált,
határokat átlépő belső tájba.

A második teremben Szotyory Vágyfestészete bontakozik ki. A
művész aranykor utáni sóvárgását nem a pátosz táplálja, hanem az
újabb nap, az újabb Szépség reménye, amelyet egy újabb smaragd-
zöld könnyecseppben, festményben érhet utol. Képi világában intel-
lektuális ráérzéssel a *Tabula Smaragdina* is posztmodern idézetté
válík, akár csak a mozivásznon a gyönyörű autók és gyönyörű nők,
az éjszakai dühöngők, sötét parkok, buja kertek, érzéki szökőkú-
tak, távolba vesző sugárutak – mind Könnyező Szépséggé válnak.
Talán mert érzékelteti a nézővel, hogy az a bizonyos aranykor: most
van, éppen ott, Szotyory ecsetjében. A műveket nézve az is megfor-
dulhat a fejünkben, hogy minden Szépség már-már karnyújtásnyi
közelségbe kerül, és Szotyory vásznain az aranykor beteljesülhet,
legalábbis mint szívárványhájú buborékban ülő könnyecsepp, mint
zárvány, a festmény terében megvalósulhat.

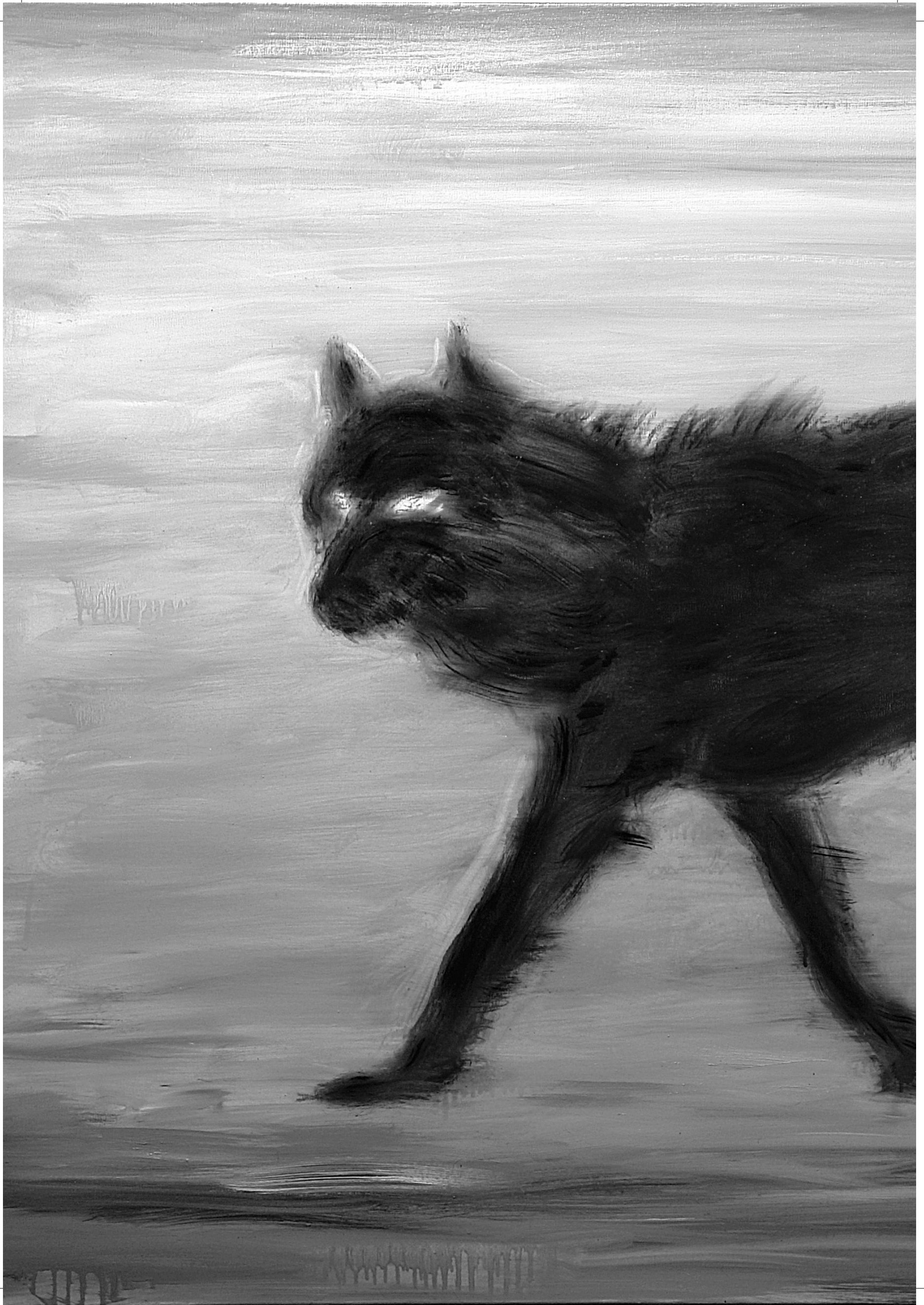
A harmadik terem az Animák terme, ahol a festői moz-
dulatok bezáruló formái pontos figurákká állnak össze. A kom-

pozíciók matematikai szépsége ellenpontoszza és megfeszíti a
motívumok körvonalát, hogy jobban szemügyre vehessük a festői
gesztusok figuratív ábrázolásá záródó láncolatát. Szotyory ecsetje
folyóirással mintegy körbeöleli a bezáruló formákat, burokba zár-
ja az egyes festői tételeket, hogy a végén teljes alakzattá, gyöngy-
sorrá válva leszakadjon az érzékelésről, és könnyecseppé válhasson
az emlékezés számára.

Meglehet, hogy Szotyory festés közben az örökké éhes hiány-
érzetünk nyomában ébredő kielégíthetlenségről, a folytonos vá-
gyódásról és közvetlen következményéről: a féktelen fogyasztásról
mond le. Arról, ami nem más, mint a fenntarthatatlanságok összes
boldogtalansága, az általunk működtetett óriási pazarlás, hiábavaló-
ság. Ezért vásznain korántsem a cselekvésképtelen melankólia van
jelen. Sőt, mindezeket figyelembe véve, festészete egy derűs és talán
boldogabb jövő felé irányuló lendületként is működik.

A szépségnek ez a makacs keresése zavarba ejtő lehet a poszt-
modern és posztmodern utáni kritikai-művészeti diskurzusok fé-
nyében, holott világunk kedvesebb arca ösztönös vonzalmat vált
ki belőlünk. A köznapi szépséget a művészet már régóta átenged-
te a reklámoknak, a túlpörgetett fogyasztás kicsiklandozását célzó
manipulációknak. De az is tény, hogy Szotyory festészetét kevés tu-
datosan vállalt elem köti korszaka teoretikus, kontextusfüggő mű-
vészetelméleti vitáihoz. Látszólag nagyon is ügyel arra, hogy csak
olyan festéknyomokat hagyjon a képen, amelyek nem magyaráz-
hatók „cselekvési szabályokként” vagy hagyományos ábrázolások-
ként. Ezzel is megakadályozza, hogy kedvelt toposzai kifakuljanak,
elkopjanak. Epizódyszerű jeleneteit, jelzésszerű kertjeit a Szépség ki-
apadhatatlan bűvópatakja táplálja – abban az értelemben, ahogyan
Voltaire híres kertmetaforájában összegezte: „Műveljük kertjeinket”
–, és képeit nézve világossá válik, hogy Szotyory a melankólián túl-
lépve egy másik, a körülöttünk lévőnél derűsebb, időtlen univer-
zumról tudósít.

Horváth Éva Mónika

Csönd és hideg

Hetedik változat kiállítás. Művészetek Háza, Vass László Gyűjtemény,
2018. november 17. – 2019. december 31.

Első belekezdés

Áttűnések. Összefonódások. Széttartások. Vágyott rend.
Megunt, elnyűtt rend.
A rendszerből kihulló négyzet, a kör négyszögesítése.
Káprázat. Színekkel. Féregmozgás színekből.
Útvesztők. Állatok kihúzott beléből vagy éppen emberek beléből mezopotámiai jóslatok. Elragadtatott figyelem a bél fura, kanyargó formája iránt. Az útvesztő tehát alapvetően a bél kanyarulatait követi. A labirintus a belünkben.

Második belekezdés

Sötét nap. Tegnap is az volt. Ha van valamiféle rend, márpedig a termek, itt ezekkel a képekkel, ezt sugallják, akkor nagy valószínűséggel holnap is ez lesz. Az én sötétségem. Mert így történtek a dolgok, így álltak most össze rendszerré. A fejemben. Mindegy, mi van a falon, hasonul az összeállt rendhez. A kiállított színes spirálfüzet, a mélybe lefutó csíkok, a meghatározatlan vonal, az egymás taszításában lévő, de még egy látómezőben tartózkodó fekete testek. Nem tudom, mi ez, de sötét van nagyon, tudom, lesz világosabb is, de most sötét, hadd lyukasszon, hagyom.

Harmadik belekezdés

Csíkok vörösbén. Vérerek. Vérés mezők. Egymásból következők és egymásnak ellenszegülők.
Ezt hazavinném. Leakasztanám innen a többi árgus közül, feltenném otthon a falra, nézném a spaklival húzott vérmezőket. A távolság fontos. Semmi új nincs ebben. De ettől még ezek a vörös vonalak mintha húznának befelé, valami felé, vezetnek a tekintetem, ragasztják, a tekintetemen keresztül húznak, tépnek ki belőlem valamit, nem tudom, mit, csak érzem ennek a valaminek a kúszását.

Negyedik belekezdés

Absztrahálok. Kiszolgáltatott, szűk keresztmetszetek.

Ötödik belekezdés

Sperlongo. Megyik János. Hidegség. Város. Városmaradék, alatta a mély sötét, az alumínium csöndje. Az alumínium hidege.
Szünetjel, megnyugtató szünetjel, ahogy a városfoszlány feloldódik a simaságba, a nem történésbe, ahogy tekintetem vízszintesen hordozom. Alánézni nagy merészség. Irdatlan tömeg. Nagy terjedelemben ugyanaz. Ugyanaz a semmi. Középről a fullasztó semmi, benne a bámuló arcom tükröződésével. Nevetséges. Kicsit még nevetséges, de aztán torzul.
Messzebről opál, jótékony opál. Opál a semmi.

Hatodik belekezdés

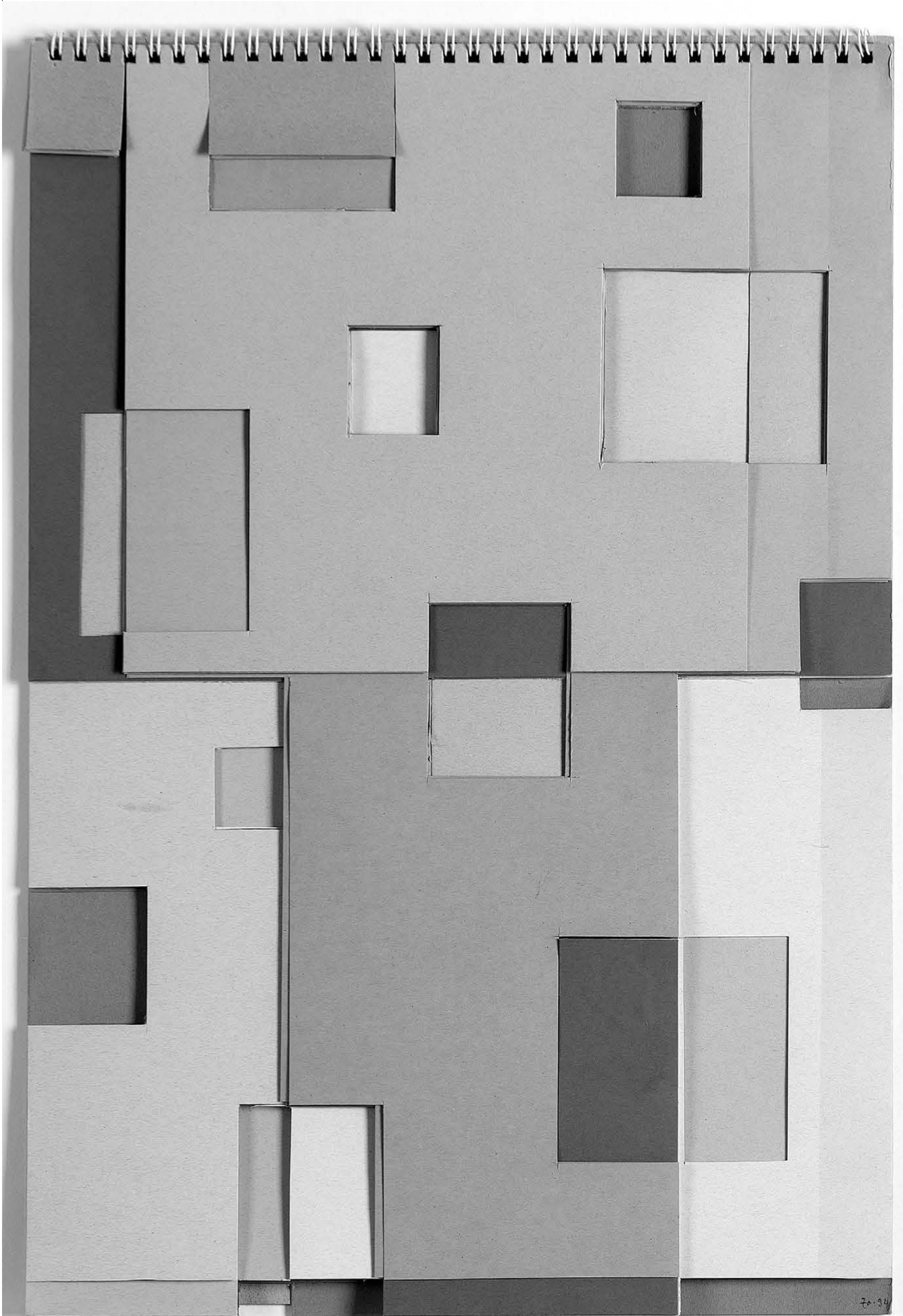
Hónapok óta Knausgard szavaival együtt. Valahogy illenek ide, ajánlhatnám, a kettő együtt a fejben: a képek, a megunt rend és az aprólékosság. A részleteken át kifacsart valami. A kipárolt lényeg. A sok betűből, mondatból kicsöpögtetett lényeg. Ostobaság ide a betűket előhozni. Itt színek, káprázat, féregmozgás színekből, tükörjáték.
De ez idegen nekem. A betűket pedig elhagytam. Legyen hát Truffaz soklevegős trombitája, a sivatagi levegős. Az víz.

Hetedik belekezdés

Gottfried Honegger. Akril, karton, vászon, fémkeret.
Fekete. Fekete ajtó vagy ablak. Mindegy. Mindenképp nyitható volt valamikor. Az sem enyhít rajta semmit, hogy négyzet-rácsra van szabva.
Mi van mögötte? Semmi új nincs ebben. De ettől még talán a tenger. A tenger, ahol most éppen vagyok. Akkor tehát átléptem ide, de nem mondhatom, hogy jobb, azt se tudom, mihez képest kellene jobbnak lennie. Azt hiszem, itt az idő múlása nem olyan fontos.
És ha betűk vannak? Mögötte betűk? Kinyitom, valahogy rájövök a nyitjára, és az ajtó vagy ablak mögött betűk. Ha betűk, akkor szomorúság. Ha betűk, akkor emlékek. Ha emlékek, akkor beláthatatlanság, sötét. De ez itt inkább úgy van, ez a vakfekete nyílás, ez a lezárt nyílás úgy van, mintha csak azt akarná mutatni, hogy a világon soha nem is léteztek betűk. Ha nincsenek betűk, nincsenek emlékek.
Az ajtó, ablak látványa jó. Lehet nyílás.
Maradok ennyiben.

Martinovics Tibor

Tót Endre Sixtus-kápolnája

TÓTalZÉRÓK&TÓTalÖRÖMÖK. Tót Endre kiállítása. Művészetek Háza, Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény, 2019. június 29. – október 26.

Sümegeen a vár alatt terül el a kisváros, belvárosában két templom, püspöki palota, gimnázium, múzeum. De alig van többszintes lakóépület, mindenütt szerény, földszintes házak. A városka főutcáján, nem messze Franz Anton Maulbertsch csodálatos rokokó freskóitól és Kisfaludy Sándor szülőházától (ma Kisfaludy Sándor Múzeum), egy kétszintes ház emeleti szobájában gögicsélt több mint nyolcvan évvel ezelőtt Tót Endre, a világhírű kortárs képzőművész.

Nyolcvanéves korában a ház előtti aszfaltba egy bronztáblát helyeztetett el: „Örülök, hogy itt álltam. Tót Endre.” Talvaly még két bronztáblát ajándékozott a szülővárosának. Mindkettő a főutcától néhány perc sétára, egy párhuzamos utcákat összekötő „sikátor”-ban található. A sikátor valójában egy kőkerítéssel és házak támfalával szegélyezett átjáró, amelyet a sümegiek Közkének hívnak. A Közke két bejáratánál egy-egy bronztábla van az aszfaltba süllyesztve: „Örülök, ha átmegek a Közkén. Tót Endre.”

A szelfikorszak nagy szelfizői bizonyára csak azon csodálkoznak, hogy milyen időtálló anyagot választott a művész, és nem azon, hogy emléket állít annak, hogy megállt valahol, vagy átment egy átjárón. Ma természetes, hogy az emberek folyton megörökítik önmagukat. Egyben nagyon régi szokás is „az itt voltam” típusú graffiti, amelyet az ókortól napjainkig művészek éppúgy firkálnak a falakra, mint turisták. A bronz árulkodik csak, hogy itt másról is szó van. De nem csak a maradásról, mint a monumentális művészetben. Sokkal inkább a be-/lefedéstről, ahogy egy csatornafedél képez egy új felületet.

Tót Endre 1971-től fotóakciókhoz (Öröm darabok), 1976-tól demonstrációkhoz (Öröm, Zero demók), 1979-től graffiti készítéséhez használta az utcát, később az utcai hirdetőfelületeket (fényűjság, szórólap), és mára nemcsak a mail art, hanem a street art nemzetközi nagymestere is.

„Örülök, hogy itt álltam. Tót Endre.” feliratú tábla, mint amilyen a sümegi szülőház előtt látható, Budapesten is volt 1998–2018 között a Paulay utca 60. (egykori P60 Artpool galéria) előtt a járdába süllyesztve. Van ilyen tábla egy vidéki ház kertjében, a debreceni MODEM-ben, és Kölnben, a Museum Ludwig tetőteraszán.

A sümegi Közke tábláinak felirata a Közkéhez készült. A táblák elhelyezésekor az átjáró közepe felé pontosan egymással szemben a kőkerítésre és a ház támfalára

egy-egy spray-vel fújt, nagyméretű felirat is került: „Ha a szemközti oldalt elolvasod, szeretni foglak. Tót Endre.” Ez a graffiti is Sümegnek van dedikálva, a művész az 1972-től használt „szeretni foglak - utálni foglak” ellentétpárt módosította a „szeretni foglak” megisméltetésére. Az eredeti verzió a művész logójával kiegészítve két fekete gránittáblán olvasható a budapesti Ludwig Múzeum kiállítóterének falán is.

Franz Anton Maulbertsch a sümegi plébániatemplomban, a Pásztorok imádása freskón számarkórót festett nevének megörökítéséül, és talán önarcképét is megfestette a jelenet egyik szereplőjeként. Munkáját ma a rokokó Sixtus-kápolnájának tekintik. Tót Endre régóta Kölnben él, de visszajár Sümegre. Festőként csodálja Maulbertschet, költőként Kisfaludyt. A Közke két oldalára fújt graffitije gyerekkori emlékek fütötte vallomás a városnak. Aszfaltba süllyesztett, csatornafedelekre emlékeztető bronztáblái pedig jelzések: a megisméltelhetetlenről van szó, a táblával kijelölt hely akkor és ott a világ talapzata, közepe.

A veszprémi Vass-gyűjteményben Tót Endre kiállítását láthatjuk a nyár végéig Hegedüs Orsolya művészettörténész rendezésében. A kiállítás a művész életművét a 70-es évektől mutatja be napjainkig egy-egy reprezentatív sorozattal. Bár Tót Endre az 1960-as években festőművészként kezdte a pályáját, és a kortárs nyugati irányzatokkal párhuzamosan informel, neodada, pop és minimal képeket festett, 1971-től konceptuális művész és a Fluxus mozgalom tagja. Nem hagyományos értelemben vett festő. Ahogyan nem hagyományos értelemben vett költő, bár több mint egy évtizede verseket is ír. Ideái tették világhírűvé, amelyek többnyire zérók vagy egy-egy mondat formájában jelentek meg. Konceptuális korszakának két legjelentősebb ideája, a zero és az öröm darabok adják a veszprémi kiállítás anyagát. A kiállítóter egyik terme azonban a Vass-gyűjteménynek készült a megnyitói előtti napokban. Ezt a termet a művész – egyszerre komolyan és humorral – a maga Sixtus-kápolnájának nevezi. A falakat fekete szénrel, fehér, illetve piros krétával írta, rajzolta tele a 70-es évek óta használt és azóta sokféleképpen alkalmazott mondataival, rajzaival. Épp annyira tudva, hogy minden mozdulat csak a pillanatnak szól, és a mű az enyészete, mint amikor az utcán graffitizik. Vagy amikor DAAD ösztöndíjjal 1979-ben Berlinbe jutott, és Rene Block galériájában kapott lehetőséget, hogy kiállítson. Ott is szénrel, a menyezettől a padlóig apró betűkkel írta tele a falakat „I am glad if I write one sentence after the other” (Örülök, ha egyik mondatot a másik után írhatom). Joseph Beuys kiállítása követte Tót Endréét, mielőtt a galéria végleg bezárt. Beuys levelette a falakról a vakolatot, vele együtt Tót mondatait, és a sített saját műve részeként kiállította nemcsak Berlinben, hanem első retrospektív kiállításán New Yorkban, a Guggenheim Múzeumban is.

Kereken 40 évvel később a veszprémi Vass-gyűjtemény termében Tót Endre

a legfontosabb mondatait írta a falakra. A dekoráció hasonlóképp szerény és monumentális, mint street art művészete. Mondatait, mint például „Pici mert pici” vagy „Semmi sem semmi” a néző örömmel magával viszi. Vajon mi lesz a sorsa a veszprémi Sixtus-kápolnának? Ami nemcsak azért Sixtus kápolna, mert egy boltíves terem, hanem mert összefoglaló jellegű műalkotás – mint Michelangelóé vagy Maulbertsché.

Forián Szabó Noémi

Herendi fák Veszprémben

Ez év tavaszán már a második porcelánfa is kinőtt Veszprémben. A tíz éve felállított első bebizonyította, hogy a város klímája kitűnően megfelel a herendi fáknek, sőt még virágokat is hajtanak.

Az első, három méter magas, hófehér fát – Meixner Etelka tervezőművész alkotását – a Veszprém Aréna előtti körforgalomban állították fel. Az Aréna ultramodern épületével az ipari formákból stilizált fa remek együttest képez, művész alkotta modern plasztika, de ugyanakkor a többnyire gondtalanul kizsákmányolt éltető természeti környezetünket idézi. A valódi tájból kimagasodó fák mindig is irányt jeleztek, tájékozódni segítettek az utazókat, egy közlekedési csomópont jelzésére, díszítésére nem is lehetne jobb formát kitalálni, mint egy fa. Törzse forgástestekből áll, tetejét hatalmas bimbó díszíti. A fa elemeit esztergált forgástestekből készült formákba öntötték, és azokból építették össze. Ez egyrészt hangsúlyozza a porcelán gyártási módszereit, másrészt könnyen pótolhatóvá illetve javíthatóvá teszi a művet, ha véletlenül megsérül. Törzséből nyolc ívesen hajó, nagy bimbókat hordozó ág nő ki, változatosan kialakított felületekkel. Nappal hófehér színével, sötétben a bimbókban elhelyezett villanykörtekkel és a törzset finoman áttörő nyílásokon átszűrődő fényrel világít. Több díszítés nem is kell, hiszen körülötte autók rohannak, nem lehet a részleteken elnézelődni.

Az idén felállított második fa a belvárosba került, formája szinte azonos az elsőével, ezt is Meixner Etelka tervezte. Meg lehet állni mellette, elnézelődni a részleteken, ezen a herendi manufaktúra a nagyszerű és már bevált forma mellett másik méltán világhírű tudását, a porcelánfestést is megcsillogtatta. A törzs teljes magasságában felfutó hullámos ágakon virágok és levelek hajtanak, köztük itt-ott színpompás pillangókkal, a törzs alja és a kihajló ágak világoszöldek, a csúcson álló bimbó rózsaszínben feslik fel. Este ez a fa is finoman világít.

A porcelánművészethez kicsit is értőknek felesleges mondani, hogy a festett dísz elemei a Viktória-mintából valók. Ez a hosszan uralkodó angol királynőről kapta a nevét, és – a porcelán történetében

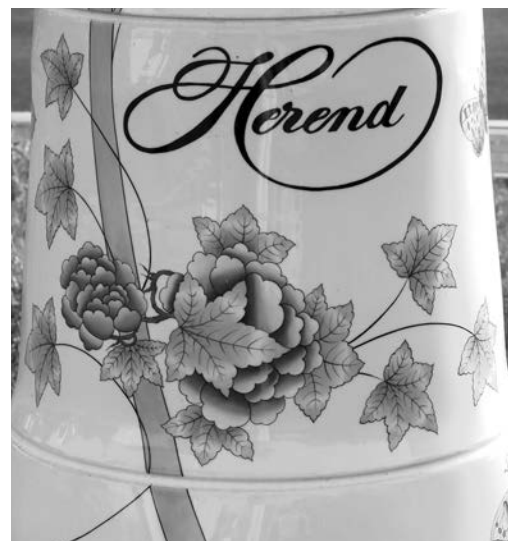
egyedülálló módon – változatlanul népszerű immár 170 éve. Az 1851-ben Londonban rendezett első világkiállításon mutatta be ezzel a mintával díszített étkezészetét a herendi manufaktúra, ahol azonnal aranyéremmel tüntette ki a zsűri. Viktória királynő, aki gyakori látogatója volt a világkiállításnak, s mellesleg szenvedélyesen gyűjtötte a porcelánokat, egy teljes készletet rendelt belőle a windsori kastély számára. Így vált „keresztanyjává” a mintának, s tette kedvelté a herendi porcelánokat az angol királyi ház tagjainál. Még a kilencvenes években hazánkban járt II. Erzsébet számára is kért az angol nagykövet egy herendi termékbemutatót, ahol Fülöp herceg megvásárolta ajándékait a család számára. (Nem árt tudni, hogy 1851-ben azzal a céllal rendezték meg az első – s azóta is sorozatban tartott – világkiállítást, hogy a 19. században rohamosan fejlődő gyár

számára minőségi és esztétikai mércét mutasson. Világkiállításokon sikert aratni azóta is rangot jelent, amit minden nyertes büszkén tesz közhírré.)

A Viktória-minta alapelemei Kínából származnak, virágzó ágacskákból és sokféle, színes pillangóból áll, az edények pereme aranykeretbe foglalja a díszítést. Leghangsúlyosabb eleme a kínai bazsarózsa, amely szinte minden korai európai porcelánon megjelenik. Időközben az is bebizonyosodott, hogy nemcsak étkezleteken, de egyéb tárgyakon – dobozokon, lámpákon, kisméretű ékszereken, s amint a veszprémi példa mutatja, három méter magas fák is – nagyon szépen érvényesül.

Mindkét fát díjmentes letétként – röviden: ajándékba – adta a herendi manufaktúra Veszprém városának.

Lovag Zsuzsa

Herendi a körforgalomban

...hát ez most komoly?

Bevallom, mikor először megpillantottam a veszprémi körforgóban, meghökkentem. Valószínűleg ebben szerepet játszhatott az a tény, hogy ezt a térplasztikát a festetlen verziójában ismertem. Természetesen az eredeti formájában egyértelműen tetszett. Alkotóját, Meixner Etelkát jól ismerem, tehetségét igen nagyra becsülöm.

Így kifestve talán egy kicsit túl erős! – ez volt az első gondolatom. Mindenesetre teljesen egyértelműen nem tudtam eldönteni, hogy is viszonyuljak hozzá. Aztán a Facebookon kezdtek megjelenni a többnyire gúnyolódó kommentek: Micsoda giccsparádé! stb. Ettől még zavarodottabbá váltam. Ez valahogy igen torzított álláspont – vélekedtem. Túl az esetleges ízlésbeli véleménykülönbségen, szerepet játszhatott karcos ellenérzésükben némi politikai fel-

hang is. (A város már megint mire költi az adófizetők pénzét.) Nos, ez végképp zavarba ejtett. Általában pillanatok alatt el tudom dönteni, hogy mi a véleményem egy adott képzőművészeti alkotásról. De most ez nem működött automatikusan. Gyakran járok arrafelé, ezért elkerülhetetlen volt, hogy eltöprengjek azon, hogy miért ilyen megosztó ez a térplasztika.

Induljunk ki abból, hogy ez a Herendi Porcelánmanufaktúra reklámszobra. Herendinek herendi, vagyis tökéletesen hordozza a nagy múltú gyár forma- és motívumkincsét. Hatalmas technológiai tudás van mögötte, a mérete és mégis kecses formája ellenére bírnia kell az időjárás viszontagságait, a járműforgalom terhelését. Hatalmas műszaki kihívás. Mint ahogy az áttetsző, litofán üveg alkalmazása, a megvilágítás technikai megoldása is komoly feladat lehetett.

Vajon reklámnak jó-e? Úgy vélem, maximálisan figyelemfelhívó, szokatlan, már-már bizarr, továbbá egyértelműen utal a manufaktúrára. Legfőképpen pedig újszerű – ilyet még nem láttunk. Porcelánból fát!

Akkor hát mi lehet a gond veled?

Lehet, hogy az a baj, hogy szép, kidolgozott, műves? Gyakran tapasztalom, hogy a „szép” alkotásokra igen gyorsan rásütik a „giccses” megbélyegző jelzőt. A giccses az én teljesen szubjektív véleményem szerint: silány kidolgozású, semmitmondó, közhelyes, megszokott sémákból építkező, csupán az érzelmekre hatni akaró álművészeti alkotás. Kevés energiát igényel mind a létrehozása, mind a befogadása. Azt hiszem, ezek a jelzők sehogyan sem illeszthetők erre a műre.

Nagyon keskeny az a mező, ami a silány, túldíszített iparművészeti tárgyakat elválasztja művészi értékkel bíró műalkotásoktól. Az embereknek eredendően szükségük van arra, hogy használati tárgyaikat kidíszítsék, kipingálják. Mindent, akár az ólajtót is, vagy saját magukat, hogy környezetüket otthonosabbá tegyék. Ez a díszítő kedv talán az emberiséggel egyidős, és minden kultúrára egyformán jellemző. Ne szégyenkezzünk emiatt, mert ez általános emberi, lelki igény. Szörnyű sivár lenne a világ, ha mindent a csupasz funkcionalitás uralna.

Nem könnyű kitalálni, hogy az utak mellé vagy a közterek díszítésére mi kerüljön. A porcelánszobor eredeti, teljesen festetlen verziója a Veszprém Aréna előtti körforgalmat ékesíti 2008 óta. A veszprémi belvárosi körforgóban pár hónapja felállított Viktória-mintás művet nemrégiben a budapesti József nádor téri felújított parkban ugyanennek a plasztikának egy Rothschild-mintával festett verziója követte.

A körforgókban a virágok mellett megszoktuk a faragott kopjafák látványát. Nagy baj nincs velük, senkit sem zavar, senki figyelmét nem vonják el, csak helykitöltő elemek. Emellett úton-útfélen, ha akarjuk, ha nem, láthatunk reklámobjektumokat. A nagy áruházláncok, benzinkutak, egyéb nagy cégek hatalmas műanyag plasztikákkal próbálják elcsábítani a vevő-

ket, megkülönböztetni magukat a szomszédos bolttól. Egyik piros, másik kék, de alapvetően nem nagyon különböznek egymástól. Autóval, sztrádán utazva tapasztalhatja az ember, hogy a design mindenütt egyforma. Ugyanazt kapjuk, ugyanazt látjuk mindenütt. Így természetes nekünk, mert így szoktuk meg.

És akkor itt van ez a reklám, ami egyúttal egy szobor! Meglepő módon nem műanyag fröccsöntött, sorozatban gyártott tárgy. Bizarr a formája, világszínvonalú a kivitelezése, a festése kifinomult kézi munka. Zavarba ejtő.

Utóirat: A pár éve Veszprém különböző terein, köztük a szomszédos körforgalomban is ideiglenesen elhelyezett hatalmas „rozsdás vas” plasztikát is kedveltem. A maga műfajában remekmű volt.

Talán nem kellene megijedni, ha a műalkotások „valamilyenek” mernek lenni. Hiszen az a szerepük, létrejöttük lényege, hogy az emberek megszokott, eltunyult vizuális beidegződéseit egy kicsit felrázzák, és így talán élhetőbbé tegyék a világot.

Kulcsár Ágnes

Micsoda koncert (lehetett volna)!

„Versenyyőztesek” – a Korossy Quartett koncertje. Szent Imre piarista templom, 2019. augusztus 2.

A Korossy Quartett hirtelen, ám méltán robbant be az élvonalba idén tavasszal, amikor megnyerte a Weiner Leó Országos Kamarazenei Verseny vonósnegyes kategóriáját. Az együttes tagjai (Korossy-Khayll Csongor és Tóth Kristóf – hegedű, Albert Julianna – mélyhegedű, Devich Gergely – gordonka) valamennyien a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem hallgatói, rendkívül fűtött, mélyen átél, tökéletes technikával előadott koncertet adtak az Auer Fesztivál keretei között.

A program megszakítás nélkül folyt le, Mozart *D-dúr* (KV499), Beethoven *G-dúr* (Op. 18. No. 2.) és Weiner *II. (fisz-moll)* vonósnegyese között mindössze egy-két perc szünetet tartottak, míg elhelyezték az új kottát, ill. igazítottak a hangoláson. Imponáló az összjáték, ahogyan a négy muzsikusképes reagálni egymás összes rezdülésére, ahogyan figyelik a másikat, amilyen apró, közlőrl is alig észrevehető szemkontaktusban vannak egymással. Az előadás valóban pazar volt, megérdemelték a közönség lelkes vastapsát, amely jószereivel inkább csak sejthette, mintsem hallhatta, hogy micsoda koncert (lehetett volna).

Nem véletlen, hogy a vonósnegyes műfaj megálmodói és első művelői (töb-

bek közt J. Haydn) nem templomi, hanem szalonbeli előadás céljából írták darabjaikat. Még Mozarta, sőt Beethovenre is ez volt a jellemző, hiszen egykori szerzői estjeiken sokféle műfajból állt a program, vonósnegyes nem szerepelt bennük. E darabok elsősorban házimuzsikálás céljára születtek, s többnyire a vezető társadalmi réteg szalonjainak vendégei hallhatták, vacsora előtt vagy után, kényelmes fotelekben vagy heverőkön üldögélve, a korabeli helyiségek eléggé száraz akusztikájú hangzástérben.

Weinernél már más a helyzet, akkor a vonósnegyes teret hódított a hangversenytermekben, bár magam – bevallom – mindig idegenkedtem a kamarazene nagy befogadóképességű hangversenytermekben való előadásától. Épp a „kamara” jelleg vész el, noha a dolgok természetéből adóan ez Weiner esetében nem egészen igaz, hiszen ez a zene eleve koncertzenének íródott.

Nem véletlen, hogy a – szinte minden frázisában áttört szerkesztésű – formáció megalkotóinak eszébe sem jutott, hogy műveiket templomban előadják. Nem azért, mert azoknak nem volt eléggé szakrális jellegük, attól még – a kor bevett szokása szerint – előadhatók lettek volna, hanem azért, mert a templom akusztikus tere nem megfelelő. Ahogy ezt ezen az estén is érzékelhettük.

A zenészek a szentély előtti boltív alatt foglaltak helyet, félkörben, mint rendszeren. Ennek következtében az egymással szemben ülő primhegedű és cselló hangzása erősebb volt, mint a II. hegedűé és a brácsáé. Halk (piano) állásokban ez nem zavart, fortéban viszont annál inkább. Míg a prim és a cselló szólamát csaknem direktben hallottuk, a – még ha csak fél méterrel is – hátrébb ülő másik két muzsikusképes szólamát inkább a szentélykupola által fölerősített és visszavert háttérhang burkában érzékelhettük. A templom akusztikája – a sajátos építés miatt – visszhangos, ahol a gyors tremolók elmosódnak és egyszerűen elvesznek, mint a Weiner-darab második tételében. A visszhang miatt a klasszikus darabokban túl sok hang szólt egyszerre, ami olyanná tette az előadást, mintha a zongora pedáljára egy féltéglát tettek volna...

És hiányzott a szalonokra jellemző kényelmes karosszék is – azaz bármilyen fajta szék... És bármilyen fajta kényelem... A templom padjai ugyanis igen kényelmetlenek. Hátradőlni nem lehet, mert a háttámla pereme mélyen bevágódik az ember hátába, ami inkább aszkézisnek fogható fel, mint ülő helyzetnek. Többen elég hamar fel is álltak, és állva hallgatták végig az előadást. Ezért viszont méltatlan belépődíjat szedni.

Ha viszont úgy fogjuk fel, hogy e négy kitűnő fiatal művész valójában „házimuzsikált” a saját öröme, és mi ennek részesei lehettünk, elmondhatjuk, hogy mégiscsak nagy élményben volt részünk.

Rostetter Szilveszter

Szonáta koncert a piarista templomban

„Versenygyőztesek” – Langer Ágnes és Fülei Balázs kamarastje az Auer Fesztiválon. Szent Imre piarista templom, 2019. augusztus 3.

Az Auer Fesztivál a kezdetektől lehetőséget nyújt a fiatal előadóművészeknek a bemutatkozásra, a Magyarországon megrendezett országos, illetve nemzetközi versenyek helyezetteinek felkínálja a fellépési lehetőséget különdíjként, hogy segítse őket pályájuk kezdetén. Augusztus 3-án, szombat kora este Langer Ágnes hegedűművész – aki a 2017. évi Bartók Béla Világverseny Hegedűversenyének III. helyezette volt – kapta meg a lehetőséget, hogy megismertesse magát a veszprémi közönséggel. Partnere Fülei Balázs, a Zeneakadémia tanszékvezető tanára, Liszt-díjas zongoraművész volt. Nem szokványos műsorral készültek erre az alkalomra, Janáček és Grieg szonátája viszonylag ritkán szólal meg élőben, a záró Gershwin-szvit Heifetz feldolgozásában pedig igazi kuriózum volt. Csak Bartók *1. Rapszódia* tartozott a repertoárdarabok sorába.

Kiváló impulzív kezdés jellemezte a Janáček-szonátát, a fantáziaszerű első tételben csapongó párbeszédet hallhattunk a két hangszer között. A második tétel dús hangzású ballada a hegedű epikus jellegű elbeszélésében, majd a népies Scherzo a harmadik tételben, végül a zongora vezető szerepével a finálé a maga csapongó tempóváltásaival. Érzékeny együtt muzsikálás jellemezte a darabot, a két előadó maximálisan érezte egymást.

Grieg *G-dúr szonáta hegedűre és zongorára* című műve következett, mely a három azonos műfajú darab közül a legritkábban játszott. A nemzeti romantika szerzői belekomponálják alkotásaikba a népi dallamokat, így Grieg szonátájában is norvég és dán dallamok szövik át a tételeket, anélkül, hogy direkt népdalfeldolgozások lennének.

Bartók *1. rapszódia* remekül állt az előadóknak, anyanyelvi szinten „beszéli” Bartók nyelvét.

Az est remek befejezése volt a Jascha Heifetz által összeállított szvit Gershwin *Porgy és Bess* című operájának ismert dallamaiból. A neves hegedűművész a slágerdallamokból virtuóz, mutatós, könnyednek tűnő, de komoly technikai tudást igénylő dallamfűzért alkotott.

A remélhetőleg nagy jövő előtt álló hegedűművésznő és már szakmailag bizonyított partnere kiváló páros játékkal elvarázsolták a közönséget, felejthetetlen pillanatokat szerezve nekik.

Nem hagyhatom azonban említés nélkül, hogy a piarista templom akusztika

nem ideális ehhez a kamara-összeállításához, különösen a zongora hangszíne nem illik ebbe a milióbe. Bizonyos részeknél – különösen a Bartók-mű szordínós részeinél – akusztikai aránytalanságok keletkeztek. A kamarazene eredeti helyszíne szoba, kis terem. Ott érzi igazán jól magát. A templom belső terének magassága, akusztikai tervezése, és az ebből következő visszhangos hangzás nem a legmegfelelőbb ehhez a műfajhoz. Ezt a koncertet szívesen meghallgatnám egy alkalmasabb helyszínen.

Rostetterné Nagy Rita

A jelen emlékei

A Viadukt – Egykor és ma. Kiállítás a Városháza aulájában, 2019. augusztus 15. – szeptember 3.

Nyolcvanadik születésnapját ünnepelte június 18-án a Viadukt, avagy hivatalos nevén a Szent István völgyhíd, és ez alkalomból még többen beszélnek róla, mint egyébként, mert a szemre is tetszetős ipari műalkotás születése óta tartósan jelen van az életünkben.

Az emberi emlékezet olyan, hogy folyamatosan hullik ki belőle ez-az, még jó, hogy van közösségi emlékezet, amin állandóan munkálkodnak civilek és hivatásosok, szakemberek és jó szándékú városlakók. Ilyen dokumentumokból, emlékekből állt össze egy kiállítás, melyet Lovassy Klára, Szabó András, Holéczy László, Ther Balázs és Zalavári István készített hat évvel ezelőtt, amikor befejezték a felújítást, egyben műszaki műemlékké nyilvánították a mi völgyhidunkat.

A kiállítási anyag felújított változatban volt látható a Városháza aulájában 17 tabló formájában. A lépcső melletti benyílóban az előkészületekkel ismerkedhetünk. Térképeket látunk, egy 1857-es „kivágatot”, melyen a Séd még három teljes szigetet képezett; Márföldy Aladár főmérnök viadukttal kiegészített 1927-es térképét, vagy fénymásolatban egy meghívót rendkívüli városi közgyűlésre 1947. február 21-ére. Téma: a városrendezési tervpályázat kiírása, a külső pályaudvar áthelyezése és a világháború utáni időszak rendezési terve (!!!). Látjuk a hídvizsgálatok dokumentumait. Az 1997-es felülvizsgálat konklúziója: „A híd teljes felújítása gyors és szakszerű állagmegóvási beavatkozásokkal 10-15 évig halasztható.” Kommentár? És jönnek a felújítások, a nagy ív teljesen beállványozva, közeli képeken a betonfelületi hibák, és megnézhetjük, hogy az aszfaltozás miatti félpályás útlezárás mellett akkoriban hogyan is folyt a közlekedés. Mikor is? Lemaradt az évszám. A felvételeken már több a közeli, munkásokat is látunk akció közben.

A történet valójában a hetes tablón kezdődik, „Üdvözet Veszprémből” képeslapokon az 1938 előtti városkép, háttérben a vár, a székesegyház még barokk tornyokkal, a Szent László-templom, a dombok még híd nélkül, a mai Veszprémvölgyi út a Séd mentén, majd ugrunk az időben. Völgyhíd még mindig nincs, de a várbeli tornyok már a mai formájukat mutatják, a Séd árkában libacsapat sétál. Aztán 1936-37-es képek: rengetegen dolgoznak a Sintér-árok hídján (a tűzoltóság és a sziklabevágás között), a munkaeszköz talicska, kézi betonhordó láda. Kicsiben is nagy lélegzetű panoráma; kész a kettős betonív, jobbra-balra ácsolat, az ív alatt óriási klasszikus csoportkép két befekvő fiatalemberrel. Sok-sok közeli és egy csoportkép a munkásokkal utcai ruhában, sapkával vagy anélkül. A tablón az útfeület kész, de az oszlopok még be vannak állványozva, a vár a híd alá komponálva, és egy bizonyára protokollkép: a potentátok közé már hölgyek is bekerültek. Másutt látszanak a háborús sérülések, volt, hogy a bombázáskor kettészakadt hídon egy fa átjárón lehetett csak közlekedni. Civil fotók; szivárvány a nagy ív felett, család az ívek feletti pihenőben, katona (talán orosz) tangóharmonikázik, háttérben a László-templom, megemlékezés a sziklafülkénél – amelyet a hídépítésnél meghalt három áldozat emlékére vágta.

Térképen elhelyezve, hangulatos képek társaságában vehetjük szemügyre Veszprém tizenkilenc további hídját, és kapott egy tablót a Hogyan tovább? fejezet is a leendő újabb viadukt terveivel. Hosszú időt lehet eltölteni a völgyhídostori millió részletének tanulmányozásával, nagyon jó lenne, ha ez a gazdag anyag állandó kiállítási helyet kaphatna – például azért is, hogy a rengeteg fotón még többen ismerhessenek magukra, rokonaikra, ismerőseikre.

Örsi Ágnes

A majdnem Kossuth-díjas költő

Emlékest Ladányi Mihály költészetéből Berzevici Zoltán előadásában. *Hajmáskéri Zenés Esték.* Muzeális Kiállítóhely, 2019. augusztus 16.

„...egy madár / vállunkra száll és elmeséli / hogyan lehet az égben élni / ha a röpítő szél megáll.” A forró júliusi kora estén megtelt a hajmáskéri Muzeális Kiállítóhely barátságos előtere, a közönség Berzevici Zoltánt várta. Szeretem az eldalolt, megzenésített verseket. Vallom, hogy tud többet adni a befogadónak a dallammal felruházott alkotás, különösen, ha olyan érzékeny, elegáns stílusú előadó „versmegközelítése-

it” hallgathatjuk, mint Berzevici Zoltán. Ő jó ebben a műfajban, kifinomult érzékeléssel választja estjei főszereplőit. Mégis meg-hökkentem: Ladányi Mihály? Miért épp? ... azon túl, hogy idén lenne 85 éves. Mi-ként szól ma, milyen üzenetei lehetnek a robozó 21. század emberének?

Berzevici Zoltán rövid életrajzi ösz-szefoglalóval kezdte a műsort: óriási csönd van a költő körül, újraértékelése várat ma-gára. Az ’56-os forradalomban is szere-pet vállaló Ladányi nem volt a hatalom kedvence, viszont nagy népszerűségnek örvendett, kiadott kötetei nagy példány-számban fogytak. A legendás Tűztánc an-tológia köréhez tartozott, felterjesztették Kossuth-díjra is, ám a „magyar Villon” nem találtatott érdemesnek a kitüntetésre. III/III-as megfigyelések közepette „közve-szélys munkakerülőként” élt, műfordítá-sokból igyekezett eltartani családját. Mint írta: „a versírás hasonlít a horgolásra, na-gyon szemrontó, és rosszul lehet élni be-lőle”. Végül a sokszor megénekelte csemői tanyán, a világtól elzárva érte a halál.

A három részből álló est első felé-ben megismerhettük a költő személyisé-gét. „Nem lesz végig búsulós” – biztatta közönségét az előadó. E rész mottója tán az 1970-ben megjelent kötet címe lehetne: *Élhettem volna gyönyörűen*. Vallomásokot hallhattunk saját világáról: „kisgyerekek rajzolatok nekem egy káromkodástalan, szép napot”, „élete besározódott a hosszú vándorlás alatt”, „miért maradt hajnalom reggeltelen?”. A hangulatos térben páfrá-nyok és túfilc grafikák közt kalandoztak a dallamok. Néha szomorkásan, néha egy tangó ritmusára, máskor blues vagy épp bossa novára emlékeztető ritmusképlet jellemezte a verseket. Láthattuk, mi min-dent lehet elérni egyedül, egy szál (vagy kettő) gitárral. Lehet hangulatot terem-teni, gondolatívákat rajzolni, üde ritmu-sokkal, füttyel kísérni a szavakat. Mesélni (és ez viszonylag új elem Berzevici Zoltán repertoárjában!), szinte sztorizni a szemé-lyes találkozásról, például, mikor Ladányi Mihály megjelent két nagy demizsonnal Veszprémben, ahonnan – és még a megyé-ből is – már rég „ki volt tiltva”.

Az előadás mindvégig pontos egyen-súlyban volt, nem volt túl sok a szöveges kommentár, nem tolultak egymásra a da-lok: ez az egyensúly egy jó előadó tudománya. Az első rész a tankönyvekben is helyet kapó *Ráolvasás* című verssel zárult. A továbbiakban Ladányi szerelmi költé-szete kapott főszerepet („Reggelre minde-gyik szerelem, kitömött kékmadár pereg a tolla”). Líráját három feleség és számtalan kaland ihlette. Berzevici játékos volt, bo-hókás, szinte belebújt a lump költő bőré-be. Az estet lezáró harmadik blokk a rövid, ironikus verseket gyűjtötte egybe, végképp feloldva az első két rész többször önmar-cangoló, kritikus hangú világát. Elhangzott többek közt az *Agglegény esti védőbeszéde*, a *Dal* és a záró gondolat: „Jó lehet annak, aki nem én vagyok/ kit nem szerettek csa-ló angyalok. ...Ki fél, ha bátor, és bátor, ha fél / jó lehet annak, ki helyettem él”.

Ladányi Mihály élt 1934-1986-ig. A Marxot eredetiben olvasó, Ginsber-

gért, Lennonért rajongó költő gondolai megdöbbenően aktuálisak, napjaink problémáira is érvényesek. Anélkül hogy alaposan ismerném életművét, úgy érzem, kiváló válogatást kaptunk, hiányérzet nél-kül tapsolhattunk az est végén. Az élmény teljes volt.

Farkasné Molnár Csilla

Új falak tövében

„*Ti is emlékké nemesedtek*”. Radnóti-műsor a TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad előadásában a költő halálá-nak 75. és születésének 110. évfordulóján. Agóra, 2019. szeptember 19.

Hatásosnak bizonyult az irodalmi színpad Radnóti-estjén a kezdés, mikor az elsőté-tülő teremben a kivetítőn Radnóti gyer-mek- és ifjúkori képei jelentek meg. A háttérből pedig váltott hangon megszólalt a már gyermekkorunkban belénk ivódott vers: „Nem tudhatom, hogy másnak e tá-jék mit jelent”.

A szépszájú közönség, akik között talán csak pár fiatal akadt, tudta jól, hogy a képeken mosolygó fiatalember életét egy letűnt század borzalmi mily módon tették emberhez méltatlanná. Radnóti Miklós, a szelíd szavú költő sorsa, kiszol-gáltatottsága és átélt megalázottságainak fájdalma csendesen hullt ránk a felhangzó versekből. De a fel nem adott remény is ott lebegett a szavak között.

Az első részben szerelmi lírájának legszebb versei szóltak, mely a tétova bi-zonytalanság, a „mit is mondjak még” kapaszkodó kérdései után a hasonlatok-kal aztán kiteljesedik, s boldog, hogy vi-szonzásra talál. A műsor szerkezetének köszönhetően aztán az előadás végén újra visszatér a téma, hiszen a fogolytáborban is ez a szerelembe, igaz társba vetett hit ad erőt a holnapokhoz. Aztán az eclogák párbeszédese és segítségkérő sorai gondol-kodtattak el az élet értelmén. De ez a része az előadásnak kicsit leült, túl drámaivá, patetikussá vált. A jelenbe talán Hajas Szi-lárd kiváló fuvolaszólói röpitettek visz-sza. Felemelő színfoltja volt az estnek az ő fuvolajátéka. Különös bravúrral szólaltat-ta meg hangszerén a bombázó repülőgé-pek felettünk elhúzó hadának hangját. A kor szellemének és a tragikus sorsú költő vívódásainak rezdülései nehéz lepelként hulltak a közönségre. Pár mondat és gon-dolat azért nekünk is bátorítást adott – „és visszatérnek mind a mivések, aki takács volt újra szőni fog” –, s a költő szíve mé-lyén élő örökös szerelmes vágyódás szép szavai is bizakodóak voltak.

Tudjuk, Radnóti költészete a szenvedés, a megalázottság és a leleselkedő halál árnyékában teljesült ki. Verseit nem köny-

nyú közönség előtt hitelesen elmondani, bár szavai, mondatai könnyen érthetőek. Az irodalmi színpad tagjai (Sz. Csordás Éva, Rábai Zsanett, Molnár Brigitta, Hor-váth Imre és Felföldi Gábor) mély átérzés-sel, tisztán szóló hangokkal tolmácsolták a verseket. A műsor végén lévő döbbszentben talán saját mindennapjaink fe-szültsége is átsuhant a termen. De ezen az estén erőt adhatott mindenkinek egy fájdalmas sorsú költő emléke és életbe ve-tett hite. „...szívemben nincs harag már, bosszú nem érdekel, a világ újraépül, – s bár tiltják énekem, az új falak tövében fel-hangzik majd szavam...” Több fiatalnak kellett volna hallgatni szavait.

Molnár Erzsébet

Emlékhalászat, avagy múltból kreált jelen

Novics János *Hózentróger* (Napkút Kiadó, 2019) című könyvének bemutatója. A szerzővel Varga Richárd be-szélgetett. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, 2019. szeptember 12.

Így van, ha egy szerző kötődik Veszprém-hez: már nem itt él, de több helyütt is szíve-sen megmutatja magát, bízván abban, hogy a különféle kulturális helyszínek más-más érdeklődő közeget szólítanak meg.

Az Ünnepi Könyvhéten még júni-usban az Utas és holdvilág Antikvárium adott helyet az első kötetes író bemutatko-zásának. Ősszel pedig a megyei könyvtárba várták az irodalombarátokat, hogy Novics János *Hózentróger* című kötetével megis-merkedjenek. A beszélgetőtárs ez esetben is Varga Richárd volt, aki felkészülten faggatta az író-t. Magyaránként, alkotó emberként (költő és dalszerző) lényegre törő, érdekes kérdésekre fűzte fel a kötetbemutatót.

Az est végére imponáló képet kaptunk a műről és szerzőjéről, akit a fülszövegben Fenyvesi Ottó így méltat: „...egy szerelem-től sújtott kamaszfiú történetét írta meg, választékosan, korszerűen, hitelesen, ahogy kell, és ahogy érdemes.” A könyv személyes történet, erősen átlényegítve, nem tény-irodalom és nem dokumentumregény. „Imádok azzal játszani, hogy saját dolgo-ka-t kreálok a múltból” – mondta Novics Já-nos, aki elbeszélő prózájának nevezte művét, „poszt-posztmodernnek”. Kiderült, hogy a címadó ruhadarab nevében milyen fontos szerepet játszik a „tróger” kifejezés, mint ahogy az is lényeges, hogy a borítón a győri vasútállomás képe látható, ahol Mosonma-gyaróvárról Győrbe és Veszprémbé utazva sokszor megfordult a szerző.

Mint mondta, sokat köszönhet a Vár Ucca Műhely szerkesztőinek (Kilián László,

Fenyvesi Ottó), akik veszprémi könyv-áruház-vezetői időszakában biztatták, hogy írói pályára lépjen. Elsőként kisprózákat írt, igyekezett sajátos írói világot teremteni, „írói minőséget” létrehozni. A bemutatón szó esett a könyv nyelvezetéről is, mely fiatalos, törekszik a lázadó kamasz érzéseit, harcait (saját magával és a világgal) hűen tükrözni, ugyanakkor kerüli az erős szlenget, mert az nem illene hőiséhez. A műben szépen jelen van az intertextualitás – fogalmazta meg a moderátor – egy-egy József Attila-idézet, Tonio Kröger-utalás vagy épp Maupassant révén. A sok helyen zavarba ejtően nyílt, látszólag egyszerű kamasztörténet sok irányban bomlik ki: családi viszonyok érintése, romantikus szál, rendszerváltás, történelem, szociológia stb. A kötetet a „folytonos határátlépések” történetének nevezte Varga Richárd. A főszereplő valóban átlépi az országhatárt a rendszerváltás küszöbén (Kelet és Nyugat határa, korszakhatár), a kamaszkor és felnőttkor határán mozog, és feszegeti személyiségének korlátait. Szóba kerültek irodalmi példák is: Salinger hatása a szerzőre, vagy épp a csehovi figurák magánya és egy helyben topogása. A főhős sokat utazik, de valójában nem jut sehová.

A *Hózentróger* jól működik, univerzális: kamaszoknak és felnőtteknek egyaránt jó olvasmány, behúzza a saját világába, pörög, sodor és asszociációkat ébreszt – foglalta össze Varga Richárd. Novics János személyes és őszinte írása kelendő volt, a baráti hangulatú délután végén a szerző örömmel dedikálta „elsőszülöttét”. S a megjegyzésre, hogy a könyv túl rövid, így válaszolt: akinek tetszett, annak írok még!

Farkasné Molnár Csilla

Hagyaték

Lencsés Gyula: *Angolok a Bakonyban*. Gondolat Kiadó, Magyarország felfedezése sorozat (A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Budapest–Veszprém, 2019)

Az angol nyelvű négyoldalmi összefoglalóval együtt 684 oldalt (plusz CD-melléklet) tesz ki az *Angolok a Bakonyban* (alcím: *Az Institute Of Sociology 1937-es dudari falukutatásának története és dokumentumai*) címmel megjelent kötet, melyhez Saád József szociológus írt összefoglalót. Megtudjuk belőle, hogy Magyarországon a két világháború között a szociográfia története viszonylag teljes, ideértve az 1937-es angol-német-magyar együttműködésével folyt dudari falukutatást is, de 2013-ig nem volt ismert, mi lett az adatfelvételek sorsa, eredménye a külföldi partnereknél. Erre a dokumentumra lelt rá angliai útján Lencsés Gyula szociológus (Szegedi Tudományegyetem Társadalomtudományi Intézet), aki a kétezer oldalas anyagot lefotózta, digitalizálta, begyűjtötte a témához

tartozó dokumentumokat, válogatta, szerkesztette, részletes bevezető tanulmánnyal kiegészítette, így vehetjük kezünkbe a frissen megjelent kötetet.

Nem csak kutatók, szociológusok számára értékes kor- és tudománytörténeti műről van szó. Nem szakember olvasónak is ajánlható igen érdekes olvasmányként, ha végigbongésszük a tartalomjegyzéket. Az 1937-ben tíz napon át Dudaron zajló falukutatás nemzetközi kutatócsoportja egy teljes egészében paraszti lakosságú települést térképezett fel – szó szerint és átvitt értelemben is. Családtanulmányokat folytattak, miközben a dudari családoknál laktak. Készült interjú a bábaasszonnyal, egy áccsal, összefoglaló tanulmány a falusi iparról, kereskedelemről. Szerepel benne három kocsmáros, két kereskedő, egy pék, egy hentes, egy cipész, egy cipőkészítő. Volt a faluban tejgyűjtő, gabonalerakat, bármikor bevethető, rendszeresen gyakorlatozó tűzoltóbrigád, leventeservezet és szegénygondozás. Gondoljunk bele: Dudarnak akkor 5-600 főnyi lakossága volt! Készült interjú a községi bíróval, a falu lekipásztorával, a vendégek ellátogattak az iskolába, részt vettek a dudari templomban istentiszteleten, falusi lakodalomban, erdei pikniken.

A falukutatás kapcsán Ortutay Gyula a magyar folklórról, Bartók Béla a magyar paraszttzenéről, Viski Károly a tárgyi néprajzról írt tanulmányt. Talán kakukktojásnak tűnik Bobula Ida kötetbe került tanulmánya, *A nők Magyarországon*, de a magyarországi tanulmányút szervezője, Dorothea Farquharson ragaszkodott hozzá. Érdekes, fontos olvasmány ez is, nem csak hölgyeknek.

Órsi Ágnes

Eljő az ének

Búzás Huba új verseskönyveiről (Búzás Huba: *Félrevert harangjaim*. Művészetek Háza, 2019. *Égi kupolánk – lírai eposz*. Cédrus Művészeti Alapítvány, 2018. *Föld! Föld! – vesztőhelyünk*. Cédrus Művészeti Alapítvány, 2019)

„Talán a világmindenség üzen – költészetünkön át – az emberiségnek” – vallja Búzás Huba, tehát „...mikor eljő az ének...”, énekelnie kell a poétának, s ha megszületik az ének, nekünk, olvasóknak újra kell élnünk tartalmát, rezonálna a poézisben rejlő érzelmekre, gondolatokra. Ez vonatkozik minden műre, s főként a szerző két új kötetére, amellyel ez évben gazdagodott a versíró költői oeuvre-je. Az életmű az alkotótól megszokott formatechnikával próbálja bemutatni a huszadik századot átélő, a huszonegyedik század első évtizedeiből visszatekintő modern ember lét- és világtérképét.

Az 1972-es évben indult ifjú költő több mint két évtizedig – öncenzúrával alkalmazva, mint oly sokan abban az évben – elnémult. A rendszerváltozás felszabadult légkörében fogott újra tollat, és kezdett el publikálni 1995-ben. A 2000-ben megjelent első önálló kötet után szokatlan termékenységgel adja közre alkotásait: *Kávéillat – korán ébredőknek*; *Napranéző* (2003), *Hajnali tótágasok* (2006). Később már válogatott versekkel is jelentkezik: *Tépd le a napot* (2008), majd 2010-ben *Amerre a szél fúj* címen olvashattuk legújabb költeményeit.

Számomra – aki ismerem Búzás Huba előző alkotásait – nyilván a verseskönyveket kézbe vevő olvasó számára sem meglepetés e művek egyéni hangvétele, nyelverterető fantáziája. Ezek olyan költői-alkotói világot tükröznek, amely már az író indulásakor kitűnt a kortárs lírából. E posztmodern költemények szabad asszociációikkal, eredeti képgazdagságukkal, a valóságélemek mozaikszerű összekapcsolásával fejezik ki a versművészet rendeltetésének megfelelően – amely intenzíven mutatja be a létélményeket – lírai életművének belső lelki tájait és a bennünket körülvevő külvilág jellemzőit.

Az alkotóművész munkásságában azt érzékelem, hogy tudatosan próbálja felépíteni költői életművének katedrálisát. Ezt nemcsak költészete tükrözi, hanem azon elemző, az irodalomelméleti tájékozottságot, művészettörténeti, történelmi műveltséget, filozófiai mélységet sem nélkülöző megnyilatkozások, amelyeket az író a vele készült interjúban éppúgy megcsillogtat, mint műveiben vagy önelemző esszéjében, az *Esprit d'escalier* címűben, amely a cím ellenére korántsem „lépcsőházi bölcsesség”.

E teremtő folyamat figyelmének fókuszában újabb költészeti korszakában – az írástudók mélyen átértett felelőssége jegyében – nemcsak a benső tartalmak néha szűknek tűnő horizontja mutatkozik meg, hanem a történelmi kataklizmákat átélő ember; s a művekben központi szerepet kapnak az emberiség sorskérdései. Mindezt már az újabb kötetcímek is tükrözik: *Európa számolyán* (2015), majd a 2018-ban kiadott *Égi kupolánk*.

Ezek a jellemzők ismerhetők fel a *Félrevert harangjaim* című verseskönyvben. A cím a konkrétumokat sem mellőzve az absztrakció szintjén jeleníti meg azt a lírai szándékot, hogy a kötetben következő történelmi leltárral – mintegy jelképesen „félreverte a harangot” – a szerző meméntóként figyelmeztetni kívánja az olvasót: felelősséggel tartozunk a világ sorsáért. E műben a lírai én a prousti értelemben vett eltűnt idő nyomába (*À la recherche du temps perdu*) ered. A családi legendárium motívumait és saját emléktöredékeit a történelmi eseményekbe ágyazva tudatosan jeleníti meg a huszadik század nemzeti és egyéni tragédiáit: a két világháború okozta szenvedést, a 2. magyar hadsereg pusztulását, a holokausztot éppúgy, mint a kitelepítéseket, '56 reményteljes fellángolását, november 4-e tragikumát, a berlini fal építését, a '68-as prágai tavasz eltiprását. Még hosszasan sorolhatnám a műben

– nem mindig kronológiai sorrendben – bemutatott sorscsapásokat, amelyeket apánk nemzedékének és nekünk, a huszadik század évtizedeiben élt embereknek végig kellett szenvednünk. A személyiség által átélt szubjektív idő és az objektív történelmi idő egymásra rétegzettségében megnyilvánul a bergsoni időszemlélet, amely növeli a lírai elbeszélés hitelességét.

Számomra rendkívül szuggesztív és megragadó az az eredeti formaművészet, amelyben jelen van a szubjektum líraisága, a prózai elbeszélő attitűd, valamint a drámaiság. Ez megnyilvánul a sorokba bejátszó időmértékes ritmusban, a hagyományos mondatok áradását megszakító sok közbeékelődésben, a versmondatok töredezettségében.

Ki kell térnem arra: külön élményt jelent e kötet kézbevétele, lapozgatása, a tipográfia tökéletes illeszkedése a témához, amely a fekete-fehér puritánságával, Jáger István kiváló grafikus rajzaiban híven tükrözi a műélmény befogadóra gyakorolt hatását is. Az írói termékenységet mutatja, hogy ezzel a verseskötettel egyidejűleg az idén megjelent egy újabb mű is: a *Föld! Föld! – vesztőhelyünk* (2019) című, amely az előző lírai eposz, az *Égi kupolánk* (2018) ikerpárjának tekinthető.

Ahogy a két mű eddigi elemzői is megítélik – s jómagam is érzekelem –, mindkét alkotás a maga nemében egyedülállónak tekinthető nemcsak a magyar, hanem a világirodalomban is. Már a műfaji meghatározás szokatlan: lírai eposz, s a belső címlapon e sajátos műfaj jellegzetességét meghatározó – egyúttal a befogadó műértelmezését segítő – mondat található: az első kötetben a „kozmoszba nyitott tudatfolyamatok”, illetve a másodikban a „geopotenciális tudatfolyamatok kifejezése a nyelv eszközeivel”. Értelmező attitűdöm irányításához hozzájárul az *Elő- és utószó helyett – Pezsgőpalack a hajóorra!* – című szerzői elemzés, valamint az irodalomtörténészek, neves költők véleményének sorjáztatása, ám ugyanakkor azt sugallják számomra, az író és a közreadó kiadó mintha nem bízna teljes egészében abban, hogy e lírafolyam befogadója is rá fog eszmélni e különleges struktúrájú mű lényegére, vagyis a szándéknak megfelelően tudatosulna benne a lírai üzenet.

Számomra – s mindazok számára, akik jártasak a poétikában – meglepő a hagyomány és újítás ötvözése a műfajban és a formai elemekben. E két műalkotást összekötő közös formai újítás az ún. megkettőzött alkaioszi strófa, amely a maga időmértékes hullámvázával már eleve a világirodalom vérkeringésébe kapcsolja az eposzokat. A sorok – művenként több mint kétezer sor – megszakítás nélkül áradnak a négysoros, a versszakokat kijelölő szünetek ellenére, mert itt, az avantgárd művészeti irányzattól megszokott eljárásnak megfelelően, hiányzik a központozás legfontosabb eleme: a pont. Ezt az áramlást azonban megszakítják az *Égi kupolánk* című verseskönyvben az ún. kiemelt cikluscímek – bár nem biztos, hogy itt helyénvaló e néven neveznem őket –, amelyek tulajdonképpen felfoghatók a cik-

lus első sorának. Mivel ugyane gondolat- tal végződik az utána következő rész, az aforizmának tekinthető megállapítások – például „táncol a bátor a rettenettel” – keretbe zárják az architektúra egyes oszlopainak számító ciklusokat. A *Föld! Föld! – vesztőhelyünk* más tagolást választ: a részekre bontott tudatfolyamat költemények vezetnek be, amelyek mintegy esszenciái az utána következő egységnek.

Ki kell emelnem, és külön tanulmányt igényelne a kortárs képzőművészeti írók részéről Kallai Sándor festőművész grafikasorozata, amely a címlapképen túl a fekete-fehér grafikákban a lírai alkotások rétegzett üzenetét fejezi ki.

Lényegét tekintve ez a lírai eposz – az *Égi kupolánk* – modern emberiségköltemény – s nem véletlenül juttatja eszembe nekem is Madách Tragédiáját, valamint a világirodalomból Goethe Faustját vagy éppen a Peer Gynt című drámát –, amelylyel a lírai én egy autóval megtett turistaútba építve mutatja be az Ember sorsát az Univerzumban, „hiszen az ember a poézis primer tárgya” e műben, ahogy vallja az alkotó. A lét értelmét kereső, az egzisztencialista, világba vetettséggel küszködő személyiség sorsa nyilvánul meg itt a Mindenségben, illetve a Mindenség képeződik le a szubjektumban. A kozmosz titkait fürkésző ember, a történelmi látszatokon felülemelkedő vagy éppen a történelem kataklizmáiban értetlenül botladozó embert láthatom itt, az emberi kultúrtörténet kollektív tudatának gazdagságát idézve a művészet nyelvén, hiszen „a líra is közös világnyelv” (Búzás Huba). A „gondolat-sziporkák” (Búzás Huba) az esetenként önironikus, groteszk elemek ellenére mégis egy alapvetően patetikus értékvilágot tárnak elém s a művek befogadói elé, ezért mégsem borulátó a végső konklúzió.

A 2018-ban megjelent első lírai eposzt befejezve azt hittem, hogy bizonyos értelemben megismételhetetlenek ezek a Búzás Huba által konstruált tudatfolyamatok, ám tévedtem, ez évben máris a *Föld! Föld! – vesztőhelyünk* című lírai eposzt tanulmányozhatom. A rokon vonások – a prousti időkezelés, amely az emlékezés szabad asszociációs idősíkváltásain alapul – mellett újdonság e lírai eposzban, hogy itt a főhős, maga a költő a kórházi ágyon fekvve, súlyos műtét után veti papírra gondolatait. Megrendítő számomra, ahogy a lét és nemlét partjain vergődve mérlegre teszi a saját életét, keresve, mi is adta és adhatja meg az emberi létezés igazi értelmét. Ez a fogódzó – és egyben vigasz – elsősorban a művészet, az irodalom, s ezt megpróbálja saját műveltsége, világirodalmi tájékozottsága fényével megvilágítva az olvasó elé tárni. Nemcsak a líra és a filozófia, de a hétköznapi ember által is kutatott nagy madáchi témát, illetve babitsi *Esti kérdést* taglalja: mi végre a mélységeket, magasságokat, az értelem és az érzélem csúcsait járunk, ha egyszer semmiben torkollik emberi létezésünk. Ilyen értelemben vesztőhely elsődleges szinten az Ember számára a Föld, hiszen arasznyi földi létünk a mulandóság keretei között a végső megsemmisüléssel zárul.

A második száz oldal szinte manifestumszerűen tárja elém a költő aggodalmát az Emberiség sorsáért, amelyet a nukleáris háború réme ugyanúgy fenyeget, mint a kozmikus katasztrófa vagy éppen a túlnépesedés és a föld erőforrásainak esztelen pazarlása. „...tüzemet viszem ím’ a földre – írja –, hogy fölemelkedj mind magasabbra ember, túllontúl is önmagadon, kiteljesítve Énedet, cselekedj, alkoss, hogy megmaradhass...” Az előbb említett értelemben fenyegeti a Földet a pusztulás, s válhat az Emberiség vesztőhelyévé, amely egyúttal az Ember eltűnését is okozhatja. Ezért kell a költőnek az emberi nem szószólójaként – Adyt idézve, mint őrzőnek, állva a strázsán – figyelmeztetnie bennünket az emberiséget fenyegető, de még elkerülhető katasztrófára.

Értelmezésem szerint mindkét műalkotásban szükségszerűek az idősíkváltások, az egyes idősíkok egymásba rétegződései. A jelenben a kórházi ágyon a halálra készül, a vegetáló, a gyógyuló hétköznapi ember partikuláris, ám praktikus életbölcességét szembesítik a múlt világirodalmának, képzőművészetének, a létfilozófia legnagyobbjai – többek között Mallarmé, Van Gogh, Nietzsche – műveinek a nembeliség absztrakciós szintjét fölmutató világnézetével.

Még nem is igazán szóltam e lírai eposzok gazdag szókinccséről, amellyel megjeleníti az alkotó a kozmosz planétáit s a Föld geológiai, természeti csodáit, a monumentális emberi létesítményeket s az emberi létezés belső és külső univerzumát is. A stílus energiát sugárzó, szuggesztív kifejezései helyenként Berzsenyi „energiás” stílusfordulatait juttatják eszembe. Egyetértek azzal is, nem véletlenül fedez fel néhány, a műveket taglaló ítéző rokonságot Juhász Ferenc megszakítatlanul áradó, utánozhatatlan szó- és mondatfolyondárjaival.

A *Föld! Föld! – vesztőhelyünk* kötetet is képzőművészeti alkotások illusztrálják – amelyek Hegyeshalmi László képzőművész fantáziáját dicsérik –, kifejezve számomra a műalkotás gazdag fénytöréseit.

Kanyár Erika

Az alany elvesztése

Domján Gábor: *A megfelelő mélység*. Napkút Kiadó, Budapest, 2019.

Nehéz a kötetvégi csöndbe kritikai vagy értelmező mondatot írni. Vagy egyáltalán bármit írni. A kritikus első adekvát kérdése tehát az, hogyan szóljon hozzá a szöveghez? Főleg azért, mert a kötet verseinek beszélője maga is a megfogalmazhatósággal, az elhallgatás szöveg közlékelődésével, valamiféle válaszlehetőség felkutatásának nehézségével küzd. „A

feltevések / ijesztőn tág terében / rémült pontocska világát” (*A megfelelő mélység*)

Aki végigolvassa a kötet verseit, za-
varba jön, ha érzékenyebb típus, szorong. A
szöveg, bár félbehagyható, kitekinthet be-
lőle az ember, mégsem olyan, mint amikor
napközben látunk egy balesetet vagy egy
erőszakos filmjelenetet a televízióban. A
versek víziójának létrehívásában mi is part-
nerek vagyunk, kellünk hozzá. Mondhatni
az olvasó állítja be a hatásfokot. Dolgoz-
ni kell azokért a szövegekért, amikhez úgy
érzem – tartalmukat tekintve –, nincs kö-
zünk. Egyszerűen azért, mert amiről szólni
akarnak, az mélyen magánügy (öngyilkos-
ság, elhidegülés, gyász, családi traumák).
Olvasom, tehát kifigyelem. Figyelem, vagy-
is elképzelem. Elképzelem, vagyis maga-
mév (is) teszem. Iskolapéldája ez a voyeur
pozíciónak. De pont itt, ebben a kinntar-
tottságban van Domján Gábor második kö-
tetének az a mozzanata, amitől jóval több
lesz, mint egy önmagára záruló magánmi-
tológia. A szövegek, bár kinn tartják az ol-
vasót, azt érzem, hogy a versbeszélőt is. Ő
maga sem fér hozzá igazán egyik verséhez
sem. Ez az óvatos, talán kissé körülményes
körültapogatás elkezdí poétikailag izgal-
massá tenni a verseket. Eléri-e a címben
kijelölt megfelelő mélységet, sikerül-e visz-
szairni utólagosan az addig kimaradt mon-
datokat? Ez a kettős kintlevőség hurkol
bennünk össze. Mintha ugyanazzal az alap-
érzéssel küzdenénk. Nehéz szavakat találni,
s az esetlegesen kimunkált gondolatot sem
könnyű elviselni. A szövegek empatikus ol-
vasatot generálnak.

Mindegyik vers emlékvész, „a felej-
tés vékony fóliáját átszakítja”. Pontosab-
ban egy-egy emlékhely köré íródó líra. A
versek hordozzák saját létesülésük kudarcát.
„Hangod már sajátomként hallom: /
Aaaa! Hogy vaaagy? Mit csinálsz? / Mit
is?” (*Elnyújtott hang*) Az alany elvesztése
a tárgy megtalálhatatlanságát is előreveti-
ti. A kötet legfőbb erénye, hogy a lírai én
sehol nem akarja korrumpálni az emlé-
kezetet, nem akarja a könnyű, mismásoló
kielégülést. Nem erőltet rá egy látszólagos
olvasatot a fel-felbukkanó jelekre. Hagyja
működni a széttartást a versben. Egymás
mögé rakosgatja azokat a mozzanato-
kat, amik neki sem álltak még össze. Bár a
verseken látszik, hogy végtelenségig kimun-
káltak, erős feszültségben állnak a mon-
dandó artikulálhatatlanságával. Azonban
mégsem érzi az olvasó, hogy lenne valami
dolga a versekkel. Inkább egy passzív hall-
gató szerep jelölődik ki, mintha az vol-
na a lényeg, hogy tartsanak valaki felé a
mondatok, legyen egy látszólagos nyug-
vópont. Ehhez a folyamatos kutatáshoz,
emlékhajzához kapcsolódnak, a szerep-
versekben „megszóllaltatott” tanúk. Am
egyre reménytelenebb a kihallgatás. Las-
san elkopik az igekötő, s marad a szótlan-
ság. „Nem jártam utána, / nem akartam
tudni, mire vonatkozik / a tapolcai lány
megjegyzése, csak most, / hogy öregsünk,
lett fontos hirtelen, / hátha a felelősség egy
darabja lekerülhet / a vállunkról, de hiába
találtunk rá / és kérdeztük – Brüsszel mel-
lett lakik, két / gyermek anyja –, nem vála-
szol.” (*Elment a kedvünk*) Ez a folyamatos

megtörése az emlékezésnek egy kötetben
átívelő, olykor tudatos, sokszor tudatalat-
ti ismétlődést iktat a szövegképződésbe.
Versből versbe járnak a szavak, dolgozik
a megemészthetetlen. Ez a versnyelvi re-
flux nem hagyja elnyugodni a verseket. A
nagyamama nem használt csipke hálói-
ng-jei visszaköszönnek Lenke néni félelem-
től parkoltatott életében, a nagypapa szeme
a testvér szemében tükröződik, a felidé-
zett, beúszó táncdalok az egész kötetet egy
kissé groteszk, fanyar rázával látják el, a
síron lévő ciprus fás gyökere gesztenyefa-
ként az utcafrontot töri fel. A veszteség-
lét lassan egymásba mossa a különböző
időrétegek emléktárgyait.

A megfelelő mélység három ciklus-
ból áll: *Fiumei hálóingek*, *Donic*, *A kör-
zet, a lakók meg a postás*. S bár ráhúzható
az eklektikusság kritikája a kötetre, még-
is magyarázható, sőt talán épp az eklekti-
kusság kizárhatatlansága, a folytonosság
„erőltetése” válik egy kötetben átívelő szom-
orú konklúzióvá: hogy bizony beszélni
kell. Vagy, ha mi nem is tudunk beszélni,
az élet körülöttünk fecseg, állandó párbe-
szédre kényszerít. Ezért is érezhetjük azt,
hogy bár *A körzet, a lakók meg a postás*
ciklus könnyedebb, néhol kevésbé fajsú-
lyos verseinek kikerülhetetlenül követnie
kell a *Fontos dolgok* című verssel szabá-
lyosan elfulladó *Donic*-ciklust. „Mi lesz
velünk? / Kanalazzuk levesünk. / Tányér-
mély távlatok.” Az élet követelőző. Halad
előre. Ez a törvényszerűség mossa egymás
után és illeszti helyére ezeket a szövegeket.

Az egész verseskötetet végig lehetne
olvasni a zuhanás, esés, hullás, ereszkedés
képei felől. Mégsem beszélhetünk olyan
allegorikus együttállásról, mint például
Mrožeknél. Az allegória ugyanis már va-
lamiféle megértésalakzat, vagy legalább-
is egy erősen konceptualizált értelmezést
sugall. S bár itt a zuhanás mint olyan jelen
van a versek többségében, a szó egzisz-
tenciális olvashatatlansága oly erős, hogy
ellenáll a képbefagyás minden lehetősé-
gének. „Lepergett harminc év szolgálat, /
mint vízhatlan köpenyről a hó.” (*Elfelej-
tett postások utcája*); „A Gardénia másnap
zuhanni / kezdett, s a teljes értékvesztés
/ határán fogott padlót.” (*Történet a sze-
rencséről*); „Beomlanak a délutánok” (*A
varrógép*); „Negyven méter tiszta zuha-
nás” (*Donic*). És pontosan ez az a tisztaság,
amivel sem az olvasó, sem a lírai én nem
tud mit kezdeni. Ki ír, ki olvas a közös
szorongásban.

Pintér Viktória

Figyelem

Géczi János–Ladik Katalin:
Lösz. zEtna Kiadó, Zenta, 2019.

A vajdasági zEtna Kiadónál megjelent
Lösz című kötet teljes mértékben igazol-
ja azokat az elvárásokat, amelyeket a két
szerző, Ladik Katalin és Géczi János neve
jó eséllyel előhív a potenciális olvasóban.

Kettejük költészeti párbeszédének mode-
rálását, szerkesztését Ladányi István vé-
gezte, amely munka ugyancsak hozzájárul
ahhoz, hogy a *Lösz* két költőszemélyiség
egymásra hatásának nagyon izgalmas le-
nyomatává váljon.

A kötet három verset tartalmaz, ami
ekképp számszerűsítve nem tűnik soknak,
ám a *Lösz* mégis rendkívül kifejező és gaz-
dag. A versek mellett 15 fénykép is látható
a kiadványban, ezek Géczi János felvéte-
lei, elrendezésük pedig olyan tartalmat
közvetít, amelynek megjelenítésére csak a
költemények nem lennének képesek. Nem
puszta illusztrációk tehát ezek a képek, ha-
nem a *Lösz* alapvető alkotóelemei. A kötet
alcíme is ez: *Képek, versek*. Éppen ezért tu-
datosan kerülöm a „verseskötet” kifejezést
ezen összeállításról értekezve, tudniillik
Géczi és Ladik közös kiadványa jóval több
annál, mint amit ez a műfaji jelölés fedne.

A kötet Ladik Katalin 1990-ben Ju-
goszláviában írt *Egy homoki patkánynak*
című versével kezdődik, amely költemény
a tájlíra egészen sajátos, bizarr költői ké-
peket felvonultató megvalósítása. „Egy
homoki patkánynak engedte át hónalját
/ langyos virágyökerek között. / Ő volt
az ifjúság, édes, tejes bögre.” (7.) Az el-
múlásról a legkevésbé sem szentimentá-
lis hangon szól, a verset sokkal inkább a
már-már szürrealista, az érzékszervekre
ható leírások határozzák meg. „És ő volt a
szétpukkanó halakban, / ő volt a köpőlég,
az irigy sárga virág / a férgekkel teli bö-
grében. // Zöld légy ül az égen. / Nyár van,
búzló szájú.” (7.) A költemény megismét-
lődik a kötet végén is, a 2015-ben Magyar-
országon írt *Fű, madár, angyal* című verset
követően, amely versszakainak első sorát
az *Egy homoki patkánynak* című mű ver-
sorai adják.

A *Lösz* szövegterjedelmének jelentős
részét Géczi János verse adja, a huszon-
három számozott szakaszból álló *Töredék*
című költemény, amely egyes képeiben
szövegszinten visszautal Ladik művére,
ám a kötetet meghatározó és egyedivé tevő
szoros kapcsolódás nem ezek révén alakul
ki a két költő között. Géczi versének befo-
gadása nem könnyű, maga a kötet szerke-
zete nehezíti. A folyamatos olvasás ellen
hatnak a szakaszok közé illesztett képek,
amelyeket – amint az tudható – maga a
szerző, Géczi készített Ladik Katalinról. A
figyelem folyamatos megszakítása, a ver-
szöveg gyakori megtörése (a kötet szerke-
zete ilyenformán Géczi költeménye címé-
nek jelentését is árnyalja, bővíti) zavaróvá
is válik. Olyannyira, hogy az olvasó esetleg
engedhet is a figyelemelterelésnek, bár-
mennyire is próbálna a szövegre koncent-
ráltni, ahelyett a Ladik Katalinról készített
fényképek uralják Géczi költeményét. A
két költő közös munkájának körülményeit
ismertető szerkesztői utószóából derül
ki, hogy e hatás révén a befogadónak az
olvasás során hasonló élményben lehetett
része, mint a szerző Géczi Jánosnak a
zEtna által szervezett irodalmi progra-
mon, amelynek során egy magyar és egy
szerb íróból álló alkotópáros dolgozott
együtt – az előzetes tervek szerint. Csak-
hogy „Géczi János ismerkedik ugyan al-

kotópárjával, Zvonko Karanovićyal, de leginkább a rovarok és madarak által lyuggatott löszfal mintázata, a falba vágott szűk lépcső kanyarulata és Ladik Kati mitológiai lény ihleti meg.” (60.) E figyelemelvonás, egymásra hatás érzékeltetése a szövegek és képek elrendezése révén egészen egyedi olvasói élményt nyújt, messze túlmutatva a közölt versek pusztai irodalmi értékén. Tűnjön bár erős megállapításnak, mégis bátran kijelenthető, hogy a *Lösz* nem a benne közölt szövegek miatt jelenhetett meg, hanem két költő egymásra hatása révén és azt megmutatandó. Ezt támasztja alá, hogy mind Ladik, mind Géczi költeménye megjelent korábban is, szöveg szintjén tehát a mostani kiadvány újraközléseket tartalmaz.

A *Lösz* egy rendkívüli kiadvány, bátor vállalkozás, amennyiben könyv létrejöttére lemond a benne közölt szövegek feltétlen elsődlegességéről, s a két szerző közti kapcsolat megmutatására helyezi a hangsúlyt, úgy, hogy a költeményekre koncentrált befogadásnak is kedvez a versek színvonala révén. Szokatlan, kimondottan izgalmas könyvélmény.

Szarvas Melinda

Veszprémi Szemle 54.

Kötetbemutató.

Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Kisfaludy Terem, 2019. szeptember 20.

Hogy mi lehet számról számra érdekes egy várostörténeti folyóiratban? A *Veszprémi Szemle* 54. kötetének bemutatóján megint kiderült; a friss illatú kötet, amely mellé a régebbiekből is lehetett pótlást választani, a rendkívül gazdag új tartalom, na meg a várakozás az előadás iránt – ez mind ott volt az indokok között, amelyek miatt ismét teljesen megtelt a Kisfaludy Terem.

„*Veszprém, a nyelvészek városa*” címmel a kötet első témáját hallhatták az érdeklődők élőben Sebő Józseftől. A jó előadó jellemzője, hogy mondandójával felkelti és fenntartja az érdeklődést, észrevétlenül is elülteti a hallgatóban a számára még új tényeket, történeteket, nem pedig lelkiismeret-furdalást kelt benne, hogy bizony ezt is, azt is tudnia kellene. Nos, a tanár úr kiváló előadó, Verancsics Faustustól, Veszprém horvát főkapitányától „napjainkig”, Lőrincze Lajosig, édes anyanyelvünk őrzőjéig, sőt Paczolay Gyula nyugalmazott professzorig (például nevéhez fűződik az 55 nyelvű közmondásgyűjtemény összeállítás) bizonyította, hogy Veszprém valóban a nyelvészek városa, legyen az a nyelvész egyébként még főpap, filozófus, jogász vagy újságíró is. Veszprémi voltuk mellett anyanyelvünk szeretete kötötte össze őket – és bennünket is talán, hiszen útravalót kaptunk. A hely közelé-

ben, ahol városunkban hajdanán az első magyar főiskola működött, a várkút peremén olvasható: „Ez az a város, ahol hajdan a magyar nemzeti művelődés legdúsabb forrásai fakadtak.”

A legfrissebb *Veszprémi Szemle* Rainer Pálnak köszönhetően forráskiadványnak számít, hiszen a viláégésről szinte tudomást sem vevő Laczkó Dezső feljegyzéseiről ír az I. világháború idejéből. Rybár Olivérnek és Kovács Győzőnek köszönhetően új tényeket ismerhetünk meg a két Cholnoky testvér, Jenő és az orvos Ferenc levelezéséből. Földesi Ferenc új tanulmányával jelentkezik az idén záruló *Nagy Háború* sorozatban. Erdélyi Ágnes Veszprém zenei életéről ír, Poór Ferenc a megyeszékhely színházi életéről a Tanácsköztársaság idején, Köteles Györgytől pedig operatörténeti adalékokat kap az olvasó.

Örsi Ágnes

„Isten törvényéért és a nyájért”

Katolikus reneszánsz a veszprémi egyházmegyében. Egyháztörténeti konferencia. Szaléziánium Érsekségi Turisztikai Központ, 2019. augusztus 29.

Immár hagyománnyá vált, hogy a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár munkatársai nyár végén tudományos konferenciával nyitják meg az új „évadot”.

Mióta a Veszprémi Érsekség Egyháztörténeti Bizottsága megalakult, az évről évre meghirdetett konferenciák a veszprémi római katolikus egyházmegye múltjának egy-egy korszakát, illetve kérdéseit járják körül, a legavatottabb kutatókkal. A színvonalas előadások tanulmányokká szerkesztve az adott korszak, illetve kérdéskör már-már monografikus összefoglalását eredményezik, ami által az egyházmegye történetének egy-egy újabb fejezetével gazdagodik az egyháztörténet-írás.

Az augusztus 29-én megrendezett ideai konferencia Rott Nándor veszprémi püspök (1917–1939) személyét állítva központba, az egyházmegyei hitélet két világháború közötti megújulásának kérdéskörére helyezte a hangsúlyt. A morvaországi származású Rott Nándor Rómában tanult, majd a papi utánpótlás kinevelésében kapott szerepet. Püspökké történt kinevezését követően, választott jelmondatához („Isten törvényéért és a nyájért”) híven a pasztorációt tekintette legfontosabb hivatásának.

A konferencia előadásai a püspök tevékenységén túl a korszak egy-egy fontos kérdésére fókuszáltak.

Sági György előadása a katolikus autonómia problematikáját érintette, amely

a 19. század közepe óta volt napirenden az egyházban. A katolikus hívek számára biztosítandó önkormányzat megvalósulása, mely a belső ügyekre, különösen az egyházi javak kezelésére vonatkozott, egyben az egyházközségek mint jogi entitások megalakítását is jelentette. A kormányzat és az egyház közötti tárgyalások eredményeként 1929-ben vált lehetővé, hogy az egyházközségekben világi személyek bevonásával egyházközségi tanácsok jöjjenek létre, amelyek országosan egységes szabályzat szerint működtek és kezelték a vagyont is. Ez a folyamat a veszprémi egyházmegyében Rott püspöksége idejére esett, aki szorgalmazta az egyházközségek megalakulását. A Somogy megyei Andocs híveinek ellenállása miatt elhúzódozó egyházközség-szervezés a püspök beavatkozása révén, jókora késéssel, 1936-ban valósulhatott meg.

Tóth Tamás előadása a római magyar papképzés intézményének élére kinevezett Luttor Ferenc veszprémi egyházmegyei pap római tevékenységét mutatta be. Luttor papi tanulmányait és káplánságát követően 1913-tól Veszprémben került, ahol eleinte püspöki könyvtáros, majd karkáplán, 1915-től pedig a szeminárium történelem és kánonjogi tanára volt. 1918-ban balatonfüredi plébánossá nevezték ki. Az ő szolgálata idején épült fel a kéttornyú neoromán vörös templom. 1929-ben került Rómába. Az előadó a vatikáni levéltárban fellelt dokumentumok alapján igyekezett tisztázni Luttor II. világháború alatt végzett diplomáciai tevékenységét, amely a Rómából hazarendelt magyar diplomaták hiányában óhatatlanul politikai síkra terelődött, és emiatt később megítélése ellentmondásossá vált. Az előadó Luttor leveleiből idézve tette egyértelművé, hogy a vatikáni diplomata sosem esküdtött fel a Szálasi-kormányra.

Rott Nándor magyar katolikus püspökkari tevékenységét Tengely Adrienn három korszakra bontva mutatta be. Püspökké történt kinevezésekor Rott volt a konferencia legfiatalabb tagja, ez a korszak a szárnypróbálgatás időszakának tekinthető. Két nagyobb feladatba vonták be. Az 1915-ben Törökországból kitiltott olasz és francia misszionáriusok helyét német és magyar papok vették át, ennek megszervezésében Rott Nándor is részt vett, akárcsak az ekkor folyó kánonjogi kodifikációs munkában. A háborút követő három évben Rott lett a konferencia legagilisabb tagja, egy éven belül az egyetlen legfontosabb főpap, aki az ügyeket vitte. Részt vett az egyházi autonómiáról tárgyaló bizottságban, és fellépett az alsópapság körében létrehozott radikális forradalmi szervezet, a Papi Tanács ellen is. A háború után bekövetkezett területveszteségek nyomán csonkává vált főpapi testületben még több munka várt rá a spanyolnáthában szenvedő Csernoch János hercegprimás bizalmából kifolyólag is. A trianoni tárgyalások idején lobbitevékenységet is kifejtett. Ezt követően visszahúzódozott az országos ügyektől, és figyelme egyházmegyéje felé fordult.

Pasztorációs tevékenységéről Karlinszky Balázs tartott előadást, a „Balaton

püspöke” címmel illetett Rott ún. rétegpasztorációs munkájának bemutatásával. Rott a korszak társadalmi változásaira és kihívásaira reflektálva olyan társadalmi csoportok felé fordult, amelyek hitéleti gondozásával egyben az egyház megújulását is szolgálta. Az egyre nagyobb tömegeket vonzó balatoni fürdőtelepeken létrejött fürdőegyesületekből építkezve hozta létre az új egyházközségeket. A nyaraló papokat bevonta a pasztorálásba, és a nagyobb telepeken templomokat építtetett, így például Balatonfüreden és Badacsonytomajban. Nem kerülték el a figyelmét az iparosodás következtében létrejött vagy növekvő települések sem. Ajkán, Úrkúton és Pétfürdőn plébániát, munkás Szent József ünnepén triduumot szervezett. Fontosnak tartotta a puszták cselédeinek lelkigondozását is, akik távol lakván a templomos helyektől, szinte teljesen nélkülözték a hitéletet. Ezért papjait felszólította, hogy legalább húsvétkor látogassák meg a pusztákon élőket. Gondot fordított az ifjúsági pasztorációra a hitoktatás és az egyesületek (Szivgárda, Credo) megszervezésével. Veszprémben az újonnan kiépülő kertvárosban lakó hívek részére templomot épített (Szent Margit-templom), ahová később eltemették.

Tóth Krisztina előadása a püspökség gazdálkodását tekintette át, külön kitérve a püspökváltáskor szabályozott módon zajló átadás-átvétel, az ún. preascissio intézményére is. A számba vett törzsvagyon és pénzjövendelmek közül a püspöki javak 39 százalékát kitevő erdők jövedelme igen jelentős volt. A püspökség legjobban jövedelmező uradalma a karádi volt, ahol a szántógazdálkodás dominált. A püspökség a földreformot követően is évről évre jelentős tiszta jövedelmet könyvelhetett el.

Varga Tibor László a püspökség gyűjteményeinek két világháború közötti helyzetét mutatta be, sorra véve az azóta intézményes formában működő gyűjteményrészek, mint a könyvtár, levéltár és múzeum létrejöttéhez vezető folyamatot. Ugyan a püspökség 1925-ben a vármegyei múzeum kiállítására kölcsönzött tárgyakat, mégsem beszélhetünk arról, hogy ekkor saját egyházművészeti vagy múzeumi gyűjteménnyel rendelkezett volna. Rott püspök szándékában állt, hogy az 1938-ban esedékes eucharisztikus kongresszusra egy önálló gyűjteményt és kiállítást hozzanak létre, melynek érdekében megvásárolták a Pápay-házat, ez a terv azonban életében nem, később pedig más formában valósult meg.

A konferencia két utolsó előadása építészeti témájú volt. Urbán Erzsébet építész az 1930-as évek templomépítészetét imponálóan széles kontextusba ágyazva mutatta be. A korszak építőiparát az új technológiák alkalmazása jellemezte. A szakma sokrétű és színvonalas szakfolyóiratokkal teremtett fórumot az újítások, az új ízlés és divat terjesztésének. Igény mutatkozott a nemzeti építészet megteremtésére, amelyről neves művészettörténészek (pl. Gerevich Tibor) gondolkodtak. A vallási élet reneszánsza, a Szent Imre-év meghirdetése élenkítő hatással volt a templomépítészetre. Az előadó

ezen adottságok eredőjeként felépült, építészeti és művészi értelemben is értéket hordozó Balaton környéki templomokat mutatott be, amelyeket a korszak neves építészei terveztek. A modern épületek közt említendő a Medgyaszay István által tervezett balatonalmádi, a Körmendi Nándor által tervezett zamárdi, a Weichinger Károly által tervezett balatonőszödi, illetve a Kotsis Iván tervezte balatonboglári templom.

Simon Anna művészettörténész, aki a veszprémi székesegyház építéstörténetével több tanulmányában foglalkozott már, az 1911-ben gyökeres átépítésen átesett bazilika belső berendezésének megváltoztatásáról tartott előadást. Ez a folyamat Rott püspök idejére esett, jelentősebb változás a Szent Imre-év alkalmából végzett munkák nyomán következett be. A változtatás elsősorban az oldalhajóban álló régi barokk oltárokat érintette. A Szent János-oltár képét Szent Imrét ábrázoló oltárképre cserélték, a Szent György-oltár építménye pedig a Szent Anna-kápolnába került, az ottani oltárképet építve be az oltárszekrénybe. Az előadó kutatásainak köszönhetően tudható, hogy a bazilika főoltára, szószéke és barokk keresztelődmedencéje is a zalaszentiváni templomba került.

A Rott Nándor püspök korát felidéző konferencia színvonalas előadásai az egyházmegye történetének egy újabb korszakát tárgyaló könyv publikálását teszik lehetővé, amelyet egy év múlva azok az olvasók is kezükbe vehetnek, akik a konferenciáról lemaradtak. Ugyanez mondható el a tavalyi konferencia előadásaiból szerkesztett és az itt ismertetett konferencia végén bemutatott *Erőgyűjtés és újrakezds.* A veszprémi egyházmegye története a 17. században című kötetéről is.

Jakab Réka

Festő a roncsok alatt

Upcycling – Géczi János kiállítása. Művészetek Háza, Dubniczay-palota – Várgaléria, 2019. szeptember 20. – október 17.

Mindig kérdés, hogy az, aki a szavak birodalmában otthonos, és az irodalom az elődleges médiuma, mit keres a képzőművészet területén? Ugyanazt akarja felmondani máshogyan, vagy egy párhuzamos – talán még önmagával is kontrasztos – különvélemény hangját keresi?

Számon tartunk igen jó tollú képzőművészeket, akik nem emelték művészi rangra irodalmi közléseiket, hanem csak civil kurázsijukat erősítették azokkal. Gondoljunk csak Chagall szelleműs megfigyeléseire, vagy Birkás Ákosra, aki nyelvi zsonglörködéseit a művészetközvetítés vitorláiba fogta be. De aztán

egyre jobban megszapordtak a hatvanas évektől a beszélő és író ecsetek. A konceptualitás ránk szabadította az önmagát magyarázó és futtató művész típusát, és főleg azokat a műveket, amelyek már nem akartak a címük, a kontextusuk és narratívájuk nélkül megállni. De a posztmodern híres jelszava: „Légy eredeti, csináld azt, amihez nem értesz” is fellazította a médiumok hátramezsgyéinek áthatolhatatlanságát. Ekkor kezdték a képzőművészek is a nyelvet, a betűt és az írást beemelni kifejezésük arzenáljába.

A fentiek fordítottja, ha lehet, még előbb végbement. Az írók bátrabban kaptak rá a képekre és a képversekre. Eleve előbb rajzolunk, mint írunk, és a forma is sokkal mélyebben tárolódik a kulturális emlékezetünkben, mint az írás. A két leg híresebb huszadik századi magyar példa – Kassák Lajos és Tandori Dezső – mégsem lesz megfelelő nyomvonal, hogy eljussunk Géczi Jánosig, ugyanis nála az átjárás korántsem olyan demonstratív és direkt, mint felemlegetett társaiban. A szavak kopogó világa felől dob ugyan horgonyt a szenzuális faktúrák képi szigete felé, de mire kiköt a túlparton, a betűk lekopnak róla. Nem rikácsol a művekben az irodalmár, és nem tüntetnek a képeken a szavak. Hiába kerestem erősen a veszprémi *Upcycling* című kiállításán az írókat a kollázsokban, a finoman háttérbe húzódoó áttételeken kívül nem találtam fogódzókat.

Géczi János alapanyag-választásában van egy nagyon elegáns szimbolika, ami az író és a festő is mozgásba hozza. A plakát mint nyomtatott sajtótermék, mint betűk és képek összhatása, mint információ és vizuális jel egysége. Ezen túl a plakát mint a populizmus, a tájékoztatás vagy a dezinformálás, a reklám vagy optikai lefárasztás médiuma. És a plakáttézés mint a különvélemény gesztusa. Ez mind beépül majd a képekbe, de csak egy alsó réteggént. Merthogy a fecnik átlényegülnek időközben, és ezek lesznek a kollázsok hordozó felületei és pigmentjei is egyben. Az irodalom és képzőművészet szigete között a betűk, nyomatok, a papír csak ladik gyanánt viszik Géczit, miközben benne az író többszöri hajótörés után a lélekvesztő roncsaiból csinál képeket. Képeket rak össze a partra úszott festő. Merthogy a művek – és nem csak azért, mert festő írja ezeket a sorokat is – végül igazi festményekké válnak. Minden esztétikai kulcs elfordul bennük, és korántsem akarnak a konceptualitás állványzatának a tartóoszlopain nyugodni. Géczi nem akar engedményeket kérni a festmények előtt, és íróként magyarázkodik. Ő roncsolt papírból állít elő impreszionizmust, csúcsfényekkel, valőrökkel, rezgással és fénytörésekkel. A kollázsokban végbemenő újrahasonosítás nemcsak a profánt teszi szentté, nemcsak a plakát goromba célratörését árnyalt fogalmazású lírává, hanem végül az író is festővé transzformálja.

Földesi Barnabás

Üzenet a múltból

Fenyvesi Ottó: *Halott vajdaságiakat olvasva (versek, átköltések, másolatok). Második könyv. zEtna – Basiliscus, Zenta, 2017. [Vulkánfíber 29.]*

Fenyvesi Ottó kötete Mendelssohn kórusművét juttatta eszembe. A szerző – természetesen – nem messzi bércekhez, de a Tisza-parti ligetekhez, a telectskai homokdombokhoz, a végtelen bácskai kukoricaföldekhez, városokhoz, utcákhoz, terekhez, patinás épületekhez, intézményekhez, sajátos hangulatú egyetemi előadótermekhez, szerkesztőségi ódon bőrfotelokhoz, rádióstúdiók halkán surrogó hangrögzítő berendezéseire, szerkesztőségi vitákhoz, kiskocsmák világát megváltó szónoklataihoz vágyódik vissza, mindahhoz a mindent magához ölelő elszántsághoz, amelynek jegyében a 20. században kétszer is megszületett a délvidéki/vajdasági magyar kisebbségi irodalom.

A második kötet azokról az alkotókról szól, akik a Trianon utáni időkben, a „semmi talaján” állva hozták létre ezt az irodalmat, a hazai centrumoktól elvágyva, könyvek, források, intézmények nélkül, hiszen az utódállamok az anyaország szellemi termékeinek bevitelét szigorúan tiltották. Beszélnek, hogy egy-egy magyar könyv bátor mozdonyvezetők révén juthatott be csupán, akik a „veszélyes árut” a szerkocsi szénhalma alatt rejtették el.

Mindjárt az indulásnál számos kérdés állta útját a tenni akaróknak. Így esett meg, hogy a kezdeteknél azok ragadták meg a tollat, akik „boldog békeidőkben” az irodalomnak inkább fogyasztói, mint alkotói lettek/lehettek volna. Tanárok, orvosok, jogászok, lelkészek, korábbi irodalomszervezők, kaszinólátogatók, újságírók, tisztviselők veszik kézbe a tollat, mert úgy érzik, meg kell szólalniuk, a mérhetetlen keserűséget ki kell beszélniük, az anyanyelvet ápolniuk kell. Az egyik szerző (Zákány Antal) esetében egész listát tesz ki a foglalkozások sora: cukrász, fémfestő, húsipari munkás, kőműves, vasutas, könyvtáros, újságíró.

Azután jönnek a kedélyeket borzoló elvi kérdések: magyar irodalmat teremtsünk vagy irodalmat magyar nyelven (Csuka Zoltán). Ezzel együtt megszületik a „helyi színek” elmélete (Szenteleky Kornél). És megfogalmazódik talán a leglényegesebb kérdés: a minőség tekintetében mennyit engedhetünk azon az alapon, hogy „kicsi és nem nagyon színvonalas ugyan, de a miénk”. Szenteleky engedékenyebb, ám Szirmai Károly, a *Kalangya* szerkesztője „hadat üzent a provincializmusnak”. „Meleg napokon is télikabátot viselt, színvonalat követelt.” Takarított, söpört, javított, átdolgozott, törölt, mindenbe beleszólt. Tanulni, művelődni, mint az erdélyiek. Tette mindezt a verbászi cukorgyár tisztviselőjeként.

S a kérdések kérdése: miként lehet megteremteni az értő, befogadó magyar olvasóközönséget. A nehézségekről Szenteleky szép verse – *Bácskai éjjel* – megrázó erővel tanúskodik.

És milyen teherterelt vagy netán előnyt jelentett a szerzők sokféle világnézeti és politikai meggyőződése? Konzervatívok és baloldaliak. A magyar kisebbség politikailag a szerbekhez vagy a horvátokhoz gravitáljon? Ez a kérdés különösen a királyi diktatúra bevezetése után (1929) válik megkerülhetlenné. A belgrádi parlamentben 1928-ban eldőrdült lövéseknek, négy horvát képviselő halálának máig ható következményei vannak a szerb-horvát viszonyban.

És itt vannak a családi gyökerek. Szenteleky – tudjuk – Sztankovicsként született Pécsen (1893), és a család 1898-ban költözött Zomborba. Az imént említett Szirmai családi neve: Szkalin. Majlányi Mihályé: Markovics. S itt választ kaphatunk arra a kérdésre, hogy ki a magyar? Aki vállalja! S akkor még nem is említettük Spitzer Ferencet (Sinkó Ervin), az Újvidéki Egyetem magyar tanszékének alapító tanárát és tanszékvezetőjét. Akinek politikai pályafutása, a forradalmakban betöltött szerepe joggal vet fel súlyos kérdéseket, a magyar kisebbség életében játszott szerepe azonban őrzendő örökség. Baranyai (Schneider) Júlia, a délvidéki/vajdasági magyar szellemi élet egyik „nagyasszonya”, pedagógus, művelődéstörténész, akinek írói neve szülőföldje, Baranya iránti szeretetét és vonzódását őrzi.

A sor folytatható lenne, hiszen a kötetben szereplő 33 név mindegyike mögött sajátos életút húzódik meg. „Nagy- és kismesterek” egyaránt vannak jelen; ez a megnevezés azonban kisebbségi, nemzetiségi viszonyok között nagyon érzékeny megközelítést igényel. (Ezen a ponton fontos hangsúlyozni, hogy az iménti felsorolásnak semmi köze az utódállamokban ekkoriban dívott névelemzéshez.)

A kötet olvasói között bizonyára lesznek olyanok, akik felteszik a kérdést: vajon a Versecen 1863-ban született Franz Herzog, Herczeg Ferenc, a két világháború közötti Magyarország „írófejedelmé” mennyire illeszthető be a vajdasági/délvidéki magyar szellemi élet szövetébe. Irodalomtörténészek erre bizonyára ismerik a választ, ám az biztonsággal állítható, hogy a második világháború után Badacsonyan teljes ki-rekesztettségben élő Herczeg Ferencnek az újjászerveződő jugoszláviai magyar szellemi élettel semmiféle kapcsolata nem lehetett. Sorsa, mint Fenyvesi Ottó írja: „Megadta magát a szeretetnek, a lassú, halk lebomlásnak. Az Isten háta mögé bújt.”

Hasonló kérdést vehet fel a Szabadkán 1935-ben született, 1989-ben elhunyt magyar-zsidó-montenegrói származású Danilo Kiš (Kiss Dániel) megszólaltatása, aki Magyarországon, Zalaiban járt iskolába, ám pontosabb, ha esetében arról beszélünk: jugoszláv író. De helye van a kötetben, hiszen ahogy Fenyvesi írja: Szerbül, horvátul, bosnyákul. / Románul, magyarul, ukránul / vagy jiddisül kelle-ne beszélni, / vagy mindezek keverékén, /

hogy az itteni világ lényegét megértsük.” – *Vajdasági sorsképlet*. Még akkor is, ha a kommentár így folytatódik: „A szavak csodálatosak, összekötnek bennünket.” Valóban?! – tehetnénk hozzá.

Az elmondottak nyomán érthető, hogy a kötet bemutatja Judita Šalgót és Slavko Matkovićot is. Hiszen ők is vajdaságiak.

A múlt század hatvanas, hetvenes éveiben azok számára, akik valamelyest követték az eseményeket, feltűnhetett a jugoszláviai irodalmi és művészeti élet olyan fokú szabadsága, ami nálunk elképzelhetetlen volt. Ott a nyugati, újabb és újabb formai kísérletezésnek, az új művészeti irányzatoknak – látszólag – semmi nem állta útját. Később megtudtuk, hogy mindez egy nagy háttéralku eredménye volt. A formai szabadság kiélése fejében az íróknak és a művészeknek le kellett mondaniuk a rendszerkritika leghalványabb gyakorlásáról is. Mindez különösen súlyosan érintette a kisebbségek szellemi életét, hiszen nem volt mód arra, hogy a kisebbségi gondokról, a hátrányos megkülönböztetésekről szó essék. A jugoszláviai magyar irodalom második világháború utáni korai egy-két évtizedében mindez nyomon követhető. Később a vajdasági magyarok ijesztő mértékű nyugat-európai és tengeren túli kivándorlása sokakat határozott állásfoglalásra készítette (Domonkos István, Brasnyó István, Fehér Ferenc, Tolnai Ottó), mások a délvidéki múlttról szóló regényekkel hívták fel a súlyos gondokra a figyelmet (Gion Nándor). S amikor az *Új Symposium* folyóirat éléről Sziveri János költőt és társait eltávolították (1983), úgy ezt kétségbevonhatatlan bizonyítéknak kell tartanunk azt illetően, hogy a folyóirat kitört az irodalmi sterilizmus kalodájából és visszatért a társadalomkritika vállalásához.

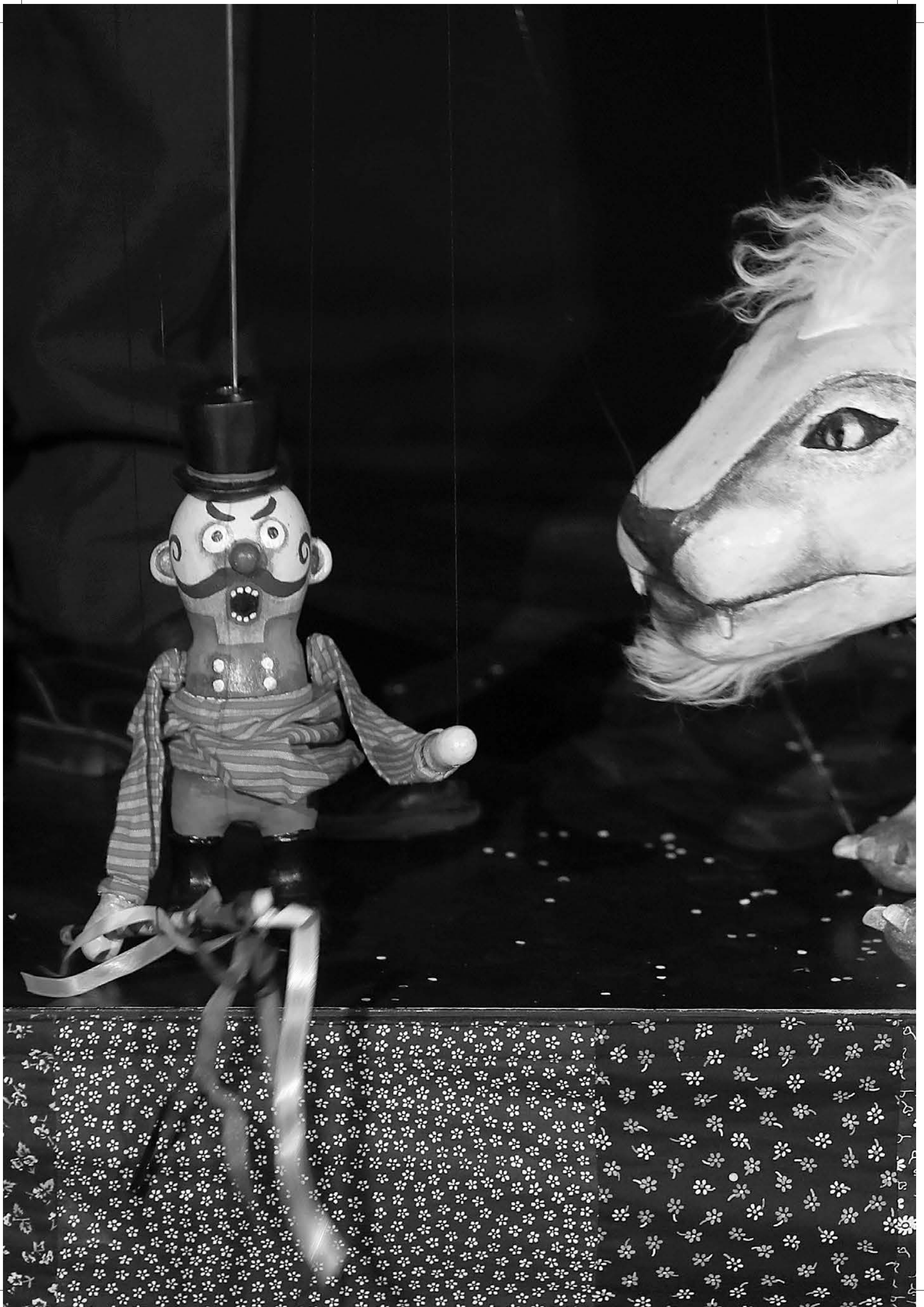
Az erdélyi magyar irodalom egyik kiválóságától, Páskándi Gézától hallhattuk egy író-olvasó találkozón néhány évtizede Veszprémben: „A kisebbségi lét napi 24 órás készenlét. A nap minden percében igazolni kell, hogy képesek vagyunk a többség szellemi színvonalán, helyenként afelett alkotásokat létrehozni.” Azokat, akik vállalták/vállalják a 24 órás szolgálót – úgy gondolom –, meg kell őriznünk az emlékezetünkben.

Fenyvesi Ottó kötete nyilvánvalóan vállalja ezt a megőrzést. Csak remélhetjük, hogy értő bírálók is mérlegre teszik majd, hiszen sokkal több van benne, mint ami egy műkedvelő „ítész” alapvetően érzelmi reflexiója során napvilágra kerülhet.

Befejezésként még egy kérdésre válaszolnunk kell. A Fenyvesi Ottó kötetéről készült recenzió beilleszthető-e a városunk kulturális eseményeiről tudósító folyóirat írásai közé? Úgy vélem – messzemenően. A szerző kereken két évtizede részese a város szellemi, kulturális életének, másfelől az a vonatkoztatási pont, ahonnan a halott vajdaságiakat olvassa, félreismerhetetlenül magán viseli a veszprémi tornyok és a város szellemi életének inspiráló hatását.

Papp Sándor

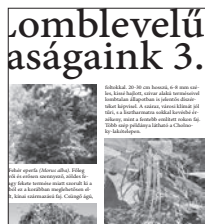

Sok, a települési zöldfelület-gazdálkodás számára mára fontossá vált fafaj származik az észak-amerikai kontinensről. Közülük néhány közismert, általánosan elterjedt, míg mások újdonságnak számítanak, alig-alig ismertek. Ritkaságaink számát több hibrid is gazdagítja.

Lomblevelű faritkaságaink 4.

Séd, 2019. 1. sz., 20. old.

Séd, 2019. 4. sz., 3. old.

A tulipánfa (*Liriodendron tulipifera*) észak-amerikai (Dél-Ontariótól a Mexikói-öböl) hazájában 50-60 m magasra is megnövő, gyors fejlődésű fa. Kérge fiatalon sima, vörösbarna, idősebb korban szürke, mélyen repedezett. Négykaréjú levelei felső éleiknél tompaszöglet zárnak be, ősszel élénksárgára színeződnek. 20-25 éves korától virágozik; zöldes,

júniusban nyíló virágai csúcsállóak, sárgával és pirossal színezetten, harangszerűek, kissé a tulipánhoz hasonlatosak. Városunk legöregebb tulipánfája a Kálvária szomszédságában, az Erzsébet-szobor mellett áll. Jelenlegi helyére – mintegy 15 évesen – 1986-ban, az akkori Lenin (ma Megyeháza) térről került. 1-1 gyengébben fejlett példány a Megyeház téren és a Színházkertben található, míg 8-10 fiatal, a 2010-es évek elején ültetett egyede pedig a Lóczy utcában, illetve a Színházkert két déli lejárata között fejlődik.

Oszlopos alakú fajtájának (*'Fastigiata'*) városunkban egyedüli, igen szép példánya a Stadion utca 16. számú épület északkeleti sarkánál található.

Az amerikai ámbrafa (*Liquidambar styraciflua*) Észak-Amerika délkeleti, mérsékelt övi részén erdőalkotó, de elterjedési területe lenyúlik egészen Guatemaláig. Nagy termetű, akár 40-45 m-esre is megnövő faj. Megjelenésében kissé a platánhoz (*Platanus*) hasonlít, kb. azonos

talaj- és vízigényekkel. Törzse, ágai jellegzetesen paralécesek. Tenyeresen karéjos levelei sajátos illatúak/szagúak, ősszel élénksárgára vagy liláspirosra színeződnek. Az USA-ban fontos, szép erezetű ipari fa („szaténdió”). Storax nevű nedve izgató és köptető drog. Veszprémben egy idősebb, 1988-ban ültetett (akkor kb. 10-12 éves) példány él – több, egyéb fa közé beszorulva – a színház műszaki épületének bejárata közelében, míg egy fiatalabb, 30 év körüli, kéttörzsűs egyede a Táboralás téren található.

A narancseper (*syn.: Maclura pomifera, Maclura aurantiaca, Ioxylon pomifera, Taxylon pomifera*) hazájában, Észak-Amerika középső-déli részén mintegy 20 m

magasságú, gyors fejlődésű, kétlaki, zöld vesszejű, erősen tövises, szárazságtűrő fa. Nálunk 10-12 m-esre nő, kissé fagyérzékeny érdekesség. Nem ehető, 10-12 cm-es, gömbölyű, csoportos átermései rücskő-

sek, sárgán/narancssárgán érők, tejnedvet tartalmaznak. Veszprémben egy példány található a Lóczy utca 36. számú épület délnyugati sarkánál, néhány öreg, pusztuló példány pedig sövényt alkot a Vámosi úti temető bejáratánál.

Több, az Észak-Amerika keleti részén őshonos, hazájában 50 m magasra is megnövő feketedió (*Juglans nigra*) él a Gábor Áron utca környékén, s egy-egy szép példány fejlődik a Megyeház téren, illetve a Cholnoky iskolánál. Legidősebb/legnagyobb veszprémi képviselője a Hasztkovó u. 29. számú épület északi oldalához közel található. Fénytelen, matt, páratlanul szárnyalt levelei nagyok, 15-23 levélkéből

állnak, fonákjukon szőrösök. Csonthéjas termése nagyobb és lényegesen keményebb, mint a közönséges dióé (*Juglans regia*). Kitűnő bútorfa.

Az északkelet-amerikai származású vékonygallyú galagonya (*Crataegus pedicellata, syn.: Crataegus coccinea*) nagy virágaival és hatalmas, szinte cseresznye

nagyságú, fényes, skarlátpiros terméseivel emelkedik ki a többi rokon faj közül. Szárazságtűrő, de az „utcai szárazságot”, azaz a városi levegőt nem elviselő, létfeltételeit inkább kisebb parkokban, nagyobb kertekben megtalálható, nagy bokorra vagy 5-6 m magas, kis fává fejlődő, a madarak által is kedvelt faj. Veszprémben egy szép példány él a Komakút téren, a könyvtár

bejáratánál, néhány csonkolt/sérült egyede pedig a Mester utcában vegetál.

A vasfa (szin.: szappanfa) (*Gymnocladus dioica*, syn.: *Gymnocladus canadensis*) eredeti élőhelyén 25-30 m magas, Közép-Európában kb. 15-20 m-esre fejlődő, laza koronájú, mutatós fa. Kérge

világos-hamvasbarna, nagy ripacsokkal. Hatalmas, 60-80 cm-es levelei kétszeresen szárnyaltak, enyhén rózsaszínes árnyalatúak. Kétlaki virágai (a hím- és nővirágok külön növényen fejlődnek) fehéres zöldek, jelentéktelenek, végálló, 15-20 cm-es bugában jelennek meg. Termése hüvelyes, magvait – leveleihez hasonlóan – kávépótlóként használják (ezt Krúdy Gyula is megemlíti *Szent Margit* című kisregényében). Jellemzője a gyökérsérülést vagy a korona erős visszavágását követő erős sarjadzás; sarjai a fától messze, akár 15-20 m távolságra is megjelenhetnek. Nálunk két gyengébb egyede a Színházkert déli táfala mentén látható, míg a Gábor Áron utcában néhány, a Cserhát-lakótelepen pedig egy 30-35 éves, szép példánya él.

Az amerikai júdásfa (*Cercis canadensis*) észak-amerikai eredetű nagy bokor vagy kisebb, lapított gömb koronájú fa. Lilás-rózsaszínes virágai április-májusban, az idősebb ágakon, csoportosan jelennek meg. Hüvelytermése lapos, barna. Nagyon dekoratív, közepes vízigényű, fényigényes, szoliternek is kiváló növény.

Az ecetfa (szin.: kopasz szömörce, szömörcefa) (*Rhus glabra*) az USA keleti részéről származik. 3-5 m magas cserje vagy kisebb fa. Koronája szétterülő, 40-50 cm-es levelei páratlanul szárnyaltak, ősszel narancsvörösre színeződnek. Fürtös virágzata végálló, feltűnő, sötétvörös termése télen át a fán marad. Kimondottan szárazságtűrő, kedveli a meszes talajt, remekül bírja az arid, szennyezett, városi körülményeket. Gyökérsérülés esetén hajlamos a sarjadzásra. Ültetése elsősorban magányosan, szoliterként ajánlható. Korábban még szinte ismeretlen volt Veszprémben, mára azonban a lakosság megkedvelte, így már nem tartozik az igazán ritka fajok közé. Szép példányai láthatók a Szabadság téren

és a Cserhát, s egyre több a Haszkovó utca környékén. Érdekes, hogy rokon faja, a szeldelt levelű ecetfa (szin.: torzsás szömörce) (*Rhus typhina* 'Laciniata') – mely az OTP-székház mellett szinte burjánzik – inkább a város déli részén: az Egry- és Hóvirág-lakótelepeken terjedt el.

A vörös vadgesztenye (szin.: halványpiros virágú vadgesztenye) (*Aesculus pavía*, *Pavia rubra*) Virginiától Floridáig élő, alacsony termetű, 5-8 m magaságú faj.

Szárnyalt levelei viszonylag kicsik, kihajtáskor molyhosak, később kopaszak, fénylőek, a levélkék kis nyéllel csatlakoznak a fő levélnyélhez. Bugás virágzatának egyes virágai halványpirosak, a szirmok csőszerűen állnak. Ellentétben a többi vadgesztenyével, rügyei nem enyvesek. A termése apró, sima, kisebb cserzőanyag-tartalma miatt kevésbé keserű, mint a fehér vadgesztenyéé (*Aesculus hippocastanum*). E faj a hibrid eredetű, városunkban is jól ismert hússzínű vadgesztenye (*Aesculus carnea*) egyik szülője. Hazánkban botanikai érdekesség; Veszprémben egyetlen példánya él: a Gábor Áron u. 2. számú épület északi oldalánál.

Berkenyekörte (*x Sorbopyrus auricularis*). Az élővilágban a fajok (speci-es) közti hibridek sem túl gyakoriak, e faj pedig két magasabb rendszertani egység:

nemzetség (genus) – nagy valószínűséggel a lisztesberkenye (*Sorbus aria*) és a vadkörte (*Pyrus communis*) ún. intergenerikus (nemzetségek = genusok közötti) hibridje. Ez az igen ritkának számító

kis fa körülbelül 8 m körüli magasságúra nő, kérge sötét színű, erősen repedezett. Levelei inkább a körtéhez hasonlítanak, némi „lisztesberkenyész” hatással (csipkézett szél). Virágai csomókban állnak, fehérek. A termés 2-3 cm nagyságú, éretten sárgás-barnás, kisebb pirosas foltok-

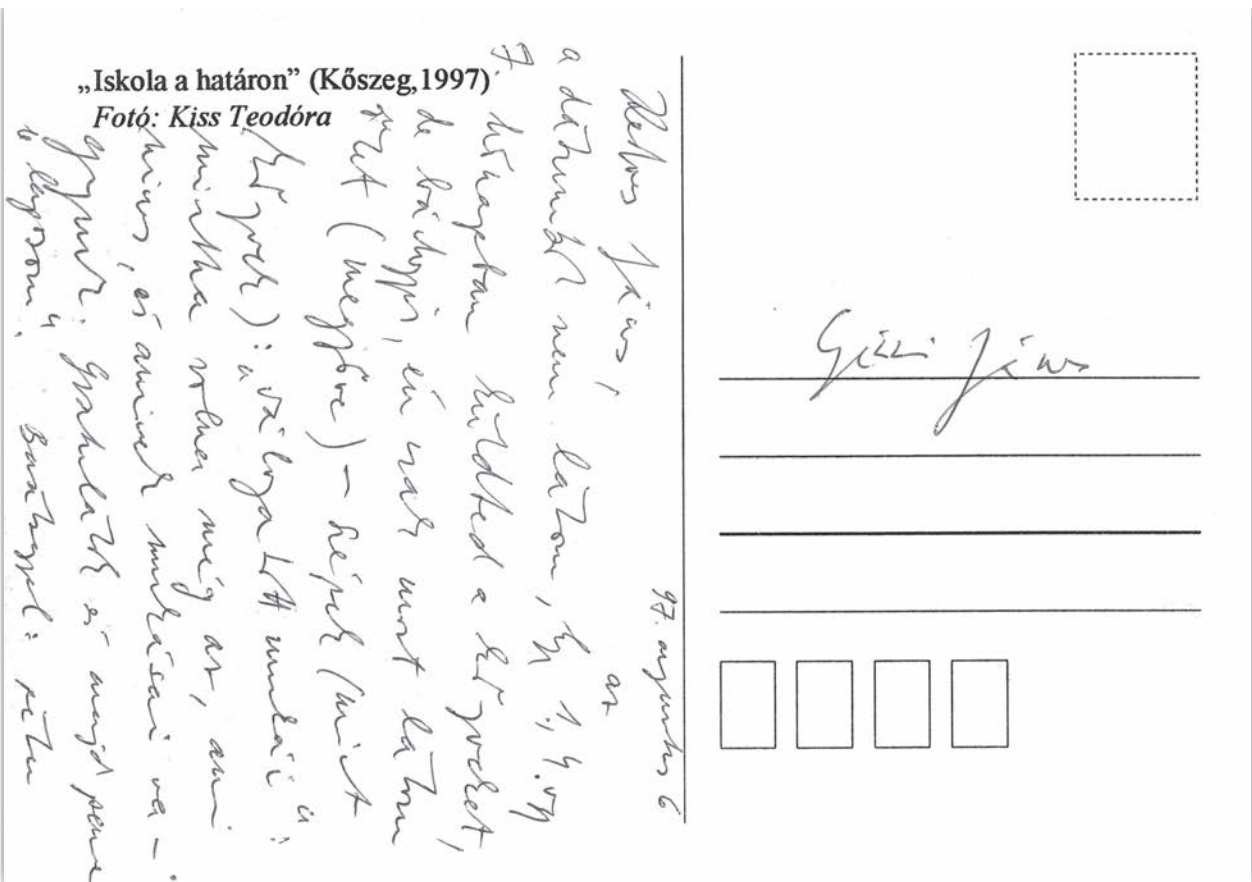
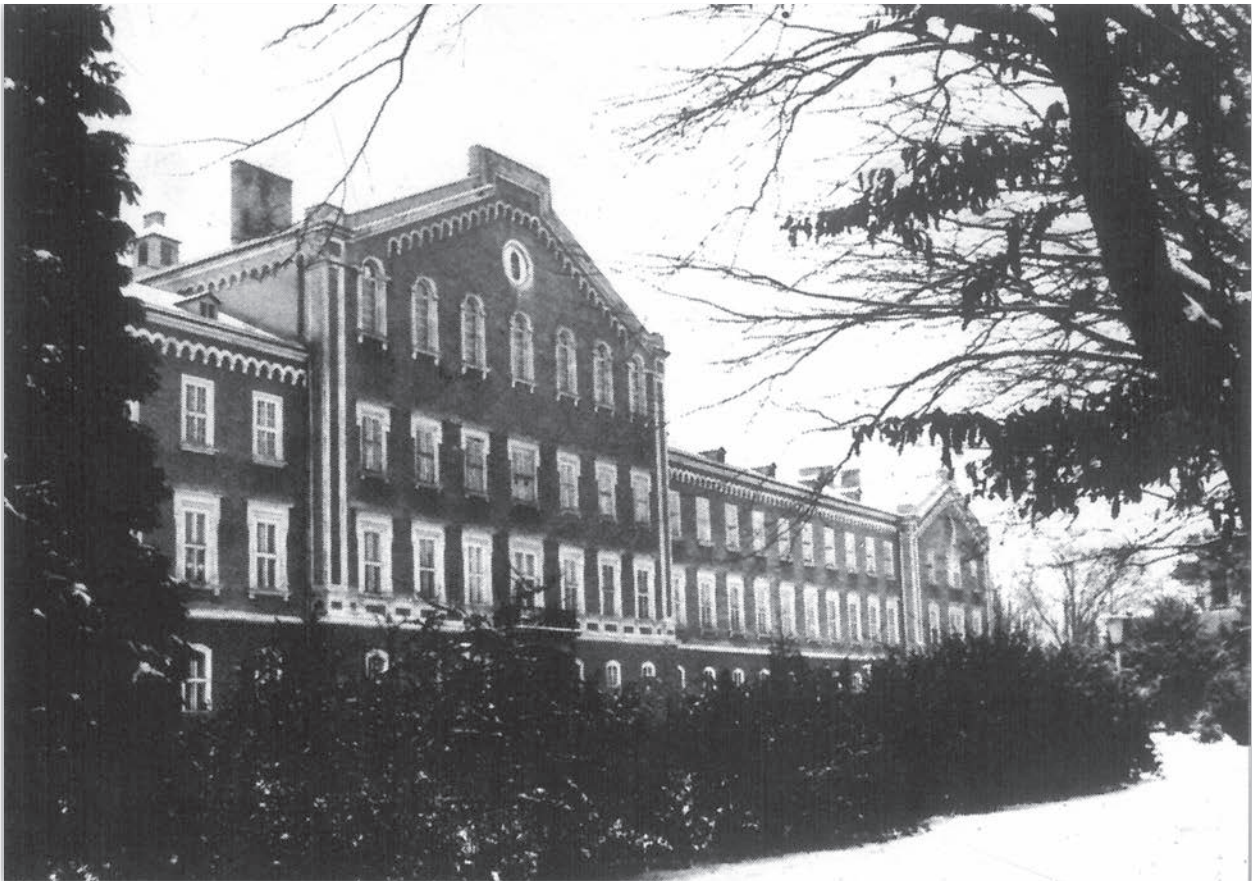
kal, jellegtelen ízű, de ehető. Veszprémben már csak egyetlen példánya él, a Zrínyi utca 15. számú épület délnyugati sarkánál, mely két másik társával – és több más fajtával együtt – 1974-ben, a Kertészeti Egyetemen közös fajtakísélet során került Veszprémbe. Közülük kettő a volt Münnich tér (ma: Mindszenty J. utca) átépítése, illetve a megyei könyvtár építéskor elpusztult. Ezt az egyedet 1986-ban a volt Lenin térről (ma: Megyeház tér), a színház műszaki épületének építése előtt menekítettük jelenlegi helyére. Később, lakossági faültetési akciók során több, erősebb növésű fát ültettek köré, melyek mára szinte teljesen beárnyékolják, s – ha nem történik meg e rendkívüli ritkaságunk „kiszabadítása” – néhány éven belül pusztulását okozzák.

Törpe szil (*Ulmus x elegantissima* 'Jacqueline Hillier', syn.: *Ulmus x hollandica* 'Jacqueline Hillier'). A szilfakártevő sziljácscsúsz terjesztette szilfavész (okozója egy, az *Ophiostoma* nemzetségbe tartozó gomba) az 1960-as, 70-es években Európa (így Magyarország) szilfaállományának 70-80 százalékát kiirtotta. Ezért volt nagy jelentőségű a hollandok és az angolok rezisztens klónok előállítására érdekében kifejlesztett munkája. Ennek során jött létre ez a törpe növésű (2-4 m), vékony ágú hibrid is. Apró, ráncos levelei két sorban állnak, oválisak, hullámos szélűek. E feltehetően

hegyi (*Ulmus glabra*, syn.: *Ulmus montana*, *Ulmus scabra*) és mezei szil (*Ulmus campestris*, syn.: *Ulmus minor*, *Ulmus plotii*) hibrid Veszprémben védett; néhány szép példánya a Cserhát 3. számú épület előtt, a Fortuna- és Gizella-udvarban, továbbá a Színházkertben fejlődik.

Strenner József

Esterházy Péter képeslapja Gécz Jánosnak
 (1997. augusztus 11.)